

خدا آفرین

تورکجه - فارسی
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

دی ۱۴۰۲ - شمارگان مسلسل ۲۲۰ - سال بیستم قیمت ۷۰۰۰۰۰ تومن

چیلله نیز قولای گلسین

تایپ شده بصورت word به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۷۵۰۰۰۰ و یکساله ۱۴۰۰۰۰۰ هزار تومان

به شماره کارت بانک شهر ۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره

جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr

ncnessiner and chief Editr: Dr.HÜSEYN

SHARGHIDAREHJAK(SYTURK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dergi

Təsisçi və Baş Redaktor: Dr.HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

Say220 Ocak- 2024, Tehran

tiraj:1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>

khudafarin@yahoo.com

خداآفرین 220 Xudafərin

ایچینده کیلر:

- ۲----- آذربایجان میلی رسلردن " بویوک چیلله " گلنکری
- ۴----- چیلله گنجه سی
- ۱۶----- اوز- اوزونه دانیشماق
- ۲۳----- قارداغ
- ۲۵----- دستور زبان تاتی شباهت بیشتری به زبان ترکی دارد
- ۲۹----- ترکها در جغرافیای افغانستان
- ۳۱----- تورکجه میز و...
- ۳۴----- قوناقپورولیک خالق یاراد یچیلیغی اینجیلرینده
- ۳۸----- میلی دوشونجه سیلسیله چیخیشلار
- ۵۱----- حکایه لر
- ۷۲----- شعیریمیز - شاعیریمیز

چیلله نیز قولای
اولسون

آذربایجان دا میلی رسم لردن "بویوک چیلله" گلنکری!

Azərbaycanda milli rəsmlərdən " BÖYÜK ÇİLLƏ " gələnkləri!

تورکلردن ائله جه ده طبیعته آید اینانجلاردان
توره یں بیر چوخ دیرلریمیز بعضا دینی و مذهبی
اعتقادلاریمیزلا ایچ - ایچه گیره رک خالقین
میللی باورلرینی اولوشدورماقدادی.

اساسی قدیملرده قویولان چیلله عادتلی ده
بونلاردان بیر دیر.

چیلله گئجه سی آذربایجان مدنیتینده
آذربایجان خالقینین اینانجیندا قیشین ایلک
گئجه سی و ایلین ان اوزون گئجه سی کیمی قئید
اولونور.

چیلله گئجه سی پاییز فصلینین سونو و قیش
فصلینین باشلانغیچی دیر و اونون ایلک ۴۰ گونو
بویوک چیلله و سونراکی ۲۰ گونو کئچیک چیلله
آدلانیر. سون ۳۰ گون ایسه بایرام آبی دیر.

«چیلله قارپیزی» آدلاندیریلان چیلله گئجه سی
قارپیزی چیلله گئجه سینین سیموولودور. خالق
بو گئجه ده کیم قارپیز یئسه، یابین ایستی سیندن
سالامات قالا جاغینا اینانیر. آذربایجاندا چیلله
گئجه سی مراسیملرینین باشقا بؤلگه لری ایله بیر
چوخ اوخشار جهتلی وار .

بو آیین و عادتلرین بعضیلری
ویلایتلرین اهالی سینین ائتتیک
و رئگیونال اینانجلاریندان
قاینق لانییر.

آذربایجاندا «چیلله گجه سی»
بعضی آیینلرین کئچیریلمه سی
ایله باغلی اولوب، بعضیلری
اونودولوب، بعضیلری ایسه
رنگینی دیشیب. آذربایجانین

مدیر مسئول و باش یازار : دکتر حسین شرقی دره جک
Sorumlu müdür və baş yazar Dr. Hüseyin Şərqidərək SOYTÜRK

هر بیر خالقین اوز دیلی و مدنیتی اولدوغو کیمی ،
اوزونه خاص حیات طرزینه باغلی میلی عادت و
عننه لری ده واردیر. آذربایجان تورک خالقلی دا
دونیا تورکلرینه خاص اولان گلنکلردن اوز پایینی
آلمیشدیر.

بو اولوسال دیرلردن بیر ده " چیلله " دبلریدیر.
خالقمیزین قدیم تاریخینه و اونونلا یاناشی یاشام
قازانیملارینا سوپکنرک شیفاهی خالق
یارادیجیلیغیمیز ان درین کوکلره مالیک دیر.
فولکلور و یا خود خالق حیات طرزی اوخشار و
اقربا خالقلارلا اورتاق کوکه مالیک اولسالاردا هر
بیر ائلین اوز حیات طرزی و اینانجی واردیر. اسکی

اکثر شهرلرینده آرزوچوخ قوهده قالان عادتلردن بیریدیه چیلله گنجه سینده «چیلله گؤلوه» و یا «چیلله پای» و هدییه حاضرلاماق عادتیدیر کی، بو عادت گوره عائله قارشیقلی هدییه لر و سووئیرلر حاضرلاییرلار.

گنجلرین هر بیر بو قاووتون یئددی میسمارینی دیلینین آلتینا قویوب یاتار، گوردوکلری یوخولاری بویوکلر یوزار، بختیار قیزلار ایسه بیشیریب ییغدیقلاری پاخالاری قونشولاری ایله

اؤینده اولماسی و ایستول آرخاسینا ایله شیب مراسیملر کئچیریلیردی.

بو گنجه جوربجور شیرنیاتلار، حالوا، بادام - قوز، آغجاقاین، نار، قارپیز، آلمانا یئییب، خاطرهلرینی بؤلوشوردولر. بو گنجین خصوصی یئمیه ایسه قدیم دؤورلردن بری کوفته یا بز باش ایدی .

آذربایجاندا چیلله گنجه سی همیشه خصوصی عادت و عنعنهلره باغلی اولوب . هر منطقه نین اوزونه خاص دبلری واردیر. آنجاق عمومی دبلردن اولان نار و قارپیز ایله قوز کیشمیش یئمک و سحره کیمی دئییب گولمک بوتون آذربایجان اوزره عینی دیر.

عادت و عنعنه لری مدنیتین قورویوجو عامیلریندن دیر. کئچمیشی بو گونه داشیماق و اونو جانلی و زنده ساخلاماقلا اصلینده اوز کیملیک و هویتیمیزی قوروموش اولوروق. البته دونیادان کوچنلر و وطن اوچون شهید اولانلارین دا یاد و خاطره لری عزیز توتولاراق روحلارینا قرآن و فاتحه اوخونولور.

سوسیال مئدیاینین بو گوزلر وارلیقلاریمیزی ازیب گئچمه سینه آمان وئرمه ملییک. بیرتیجی مادیاتچی غرب مدنیتینه بیزی یوخ ائتمه یه شرایط یاراتمامالیق. عمرونوز اوزون اولسون چیلله گنجه نیز شان و نشاطلی اولسون.

بؤلوشردیلر. بو، اصلینده شانسلا رینی آچماق اوچون بیر نؤو تکلیف ایدی. زامان کئچدی کجه، مدنی-اجتماعی دییشیک لیکلرله بو نؤع مراسیمین قئید اولونما نؤوو ده دییشسه ده، اساسی دییشمز اولاراق قالمیش دیر.

بو گون آذربایجانین بؤلگهلرینده چیلله گنجه سینده گنجلر والیدئینلرینین یانینا توپلاشیرلار.

اؤلرده قارپیز، هر جور حالوا، قوز- فیندیق یئییرلر. بو گنجه کیشمیش، آغجاقاین، قورولموش بوغدا ؛ اوزوم و قاووت کیمی عنعنوی یئمکلری یئییرلر.

بئله کی، تزه گلینین عائله سینین نیشانلی سی وارسا، عاداتا گلین ائونه قیزیل و پالتار ایله شیرنیات آلیب گئدر، هدییه وئرمکله یئنی گلینین والیدئینلریندن ایجازه ایستیرلر. گنجه مراسیمینده بین ائونه گلین.

همچنین بو ایل عرضینده، عاداتا، چیلله گنجه سینه ایکی-اوچ گون قالمیش عائلین یئنی اره گئدن قیزی وارسا، یئرلی چؤرکدن هدییه لر و یئمکلر حاضرلانیب و گلین طرفیندن بی ائونه گؤندریلیر.

همچنین چیلله گنجه سینده کئچمیشدن بو گنجه یه شیرینلیک و یادداقالانلیق قاتان آیینلر، او جمله دن عائلین کیچیک عضولرینین آغساقالارین

(یعنی نتونست دوام بد نظرها رو بباره و باید یکی دیگه به گردن بچه آویزان شود)

در این شب تمامی اعضای فامیل گرد هم می آیند. و تا پاسی از شب می گویند و می خندند و آشقیق ها نیز در این روز بیکار نیستند. از خوردنیهای این شب (قارپوز ، نار ، بزه نمیش یومورتا « تخم مرغ رنگ شده » و ...) می باشد. از اولین روز تا آخرین روز چله که ۶۰ روز است هر روز را به اسم یکی از اهالی روستا نامگذاری می کنند و بنابر این در این ۶۰ روز ، هر روزی که خوش باشد آن شخصی را که روز خوش به اسمش افتاده تعریف می کنند و این جمله را همه با صدای بلند تکرار می کنند:

«ساغول اللریز آغریماسین گولدولر گون آشدی»

و اما اگر روزی هوا کولاک و برف باشد همه به آن روز و به شخصی که آن روز به اسمش است نارضایتی خودشان را با گفتن این کلمات بیان می کنند.

«الله ائوو ییخماسین اوزون پورسوتدو»

اما درهشت روزی که بین کیچیک چیلله و بیوک چیلله است اتفاقاتی حساس اتفاق می افتد:

در این هشت روز بحثی مابین چله کوچک و بزرگ اتفاق می افتد.

کیچیک چیلله: قارداش نئینه دین
بیوک چیلله : هئش زاد ، تندیرین دیبینه
دوزدوم^(۱)

کیچیک چیلله : قوی اؤزوم گلیم سن باشارمیسان
کیچیک چیلله : قاریلارین الین یاغ باردانیندا
دوندورارام ، گلینلرین الین اون چووالیندا
بیوک چیلله : هئش زاد ائلییه ممسن قارداش ،
دالین یاز ، عؤمرون آز^(۲) منظور اینکه هوا رو سرد
کردم و مردم به گرما پناه بردند!

چیلله گئجه سی

امیر تقی پور

چیلله یک کلمه تورکی است به معنای نهایت کشیدگی به کنار و این شب به خاطر کشیدگی یعنی طولانی بودن آن بدین صورت نامگذاری شده است.

قدیمها با رسیدن چله شور و شوقی بسیار متفاوتتر از امروز در بین مردم پدید می آمد این روز در ایران و بخصوص در میان ترکان روز خاصی قلمداد میشود نوشتن چند سطر از شنیده ها و دیده های خودم در مورد رسومات مردم قره داغ شاید کم باشد اما قطعاً خاطراتی را برای قدیمی ها زنده خواهد کرد.

چیلله که جمعا ۶۰ روز است ۴۰ روز چله بزرگ (بیوک چیلله) و ۲۰ روز چله کوچک (کیچیک چیلله) البته بعد از بیوک چیلله و کیچیک چیلله، قاری ننه چیلله سی هم از اول اسفند تا ۱۰ اسفند ادامه می یابد. و بعد از آن بایرام آیی شروع می شود.

در این روز از چوب نوعی درخت « داغ داغان » تهیه و با مینجیق زینت کرده و بر گردن کودکان و قوچ و اینک آویزان می کنند تا از نگاه بد نظران در امان بمانند و زمانی که داغ داغان از گردن بچه بیافتد می گویند که داغ داغان دولدو پارتدادی

سال ازدواج ، پدر عروس قبل از غروب آفتاب سهم دختر و دامادش را که شامل هندوانه، میوه، آجیل، شیرینی، یک قواره پیراهنی باکفش و چادری روانه منزل آنها می‌کند.

در آذربایجان سابقا که ارتباطات به این آسانی نبود از اواخر تابستان مقدار زیادی هندوانه و

خریزه در تور می‌گذاشتند و آن را از سقف آشپزخانه آویزان می‌کردند تا در هوای آزاد خراب نشود و یا اینکه در گاه قرار می‌دادند. هندوانه مهمترین خوراک شب چله مردم آذربایجان است. اغلب مردم در این شب برنج، مرغ و آش شیر پخته و بعداز شام نیز از تنقلات موجود در منزل شامل قاورقا (گندم برشته با شاهدانه) آجیل، لبو، هویج، حلوای گردو انواع میوه، خریزه، هندوانه و خشکبارهایی چون انگور، بادام و سنجد میل می‌کنند. ریش سفید خانواده در حالیکه با چاقو هندوانه را می‌برد، می‌گوید قادا بلامیزی بو گئجه کسدوخ (بلا یای خودمان را امروز بریدیم) پوستهای میوه و اشغالها را در آب روان ریخته و این رفتار را خوب و خوش یمن می‌دانند. بعد از خوردن تنقلات و میوه در سابق بزرگان خانواده به نقل حکایات و داستان‌هایی از حماسه‌های ملی این سرزمین نظیر، اصلی و کرم، بایاتی خواندن و ضرب‌المثل پرداخته و تا پاسی از شب به صحبت و گفت و گو مشغول می‌شوند. زنان معمولا تا پایان چله کوچک خانه تکانی نمی‌کنند و اعتقاد دارند اگر در طول این دو چله کسی خانه تکانی کند، چله او را نفرین می‌کند و اگر چله کسی را نفرین کند به نکبت و بدبختی گرفتار می‌شود.

در آذربایجان برای زنده نگه داشتن این شب بیادماندنی برای خود آداب و رسوم ویژه‌ای دارند که به پاره‌ای از آنان اشاره می‌شود. اکثر مردم آذربایجان در شب یلدا "چیلله قارپیزی" (هندوانه چله) می‌خورند و معتقدند با خوردن هندوانه، لرز و سوز سرما به تنشان تاثیر نداشته و اصلا سرمای زمستان را حس نمی‌کنند. در بیشتر شهرها و روستاهای آذربایجان شرقی رسم بر این است که کسانی که نامزد هستند در دوران نامزدی در این شب برای نامزدهای خود "خونچا" طبق می‌فرستند و اقوام در هر چه بهتر بودن این خونچا ها کمک می‌کنند. محتویات خونچا ها عبارتند از شیرینی، پرتقال، سیب، انار، هندوانه، آینه و پارچه که با پولک و تور تزیین می‌شود. هنگام غروب، زنان فامیل هدایایی به رسم یاری به منزل داماد آورده و به جشن و پایکوبی می‌پردازند. سپس طبق‌های آماده را بر سر افرادی که معین شده قرار داده و روانه خانه عروس می‌کنند و مادر عروس پس از تحویل طبق‌ها، هدایای مانند پول، شیرینی، جوراب و دستمال به آنها می‌دهد. فردای این شب مادر دختر تمام طبق‌ها را در اتاق میهمان چیده و از زنان فامیل برای صرف میوه و شیرینی دعوت می‌کند. همچنین علاوه بر فرستادن سهم چله برای نو عروس، در نخستین

خونچالاری حاضر یلاما قدا کمک لیک ائده رلر. هر خونچا عبارتدیر بیر بولوت یاخشی شیرینی، بیر بولوت پرتقال، بیر بولوت آلما، بیر بولوت نار، بیر دانا آینا ایله ایکی طاقه یاخشی پارچا و چادیرالیق ایله کؤینکلیک دن. بونلاری دامادین یاخین دوست و قوهوملاری گلینه یوللایارلار. دامادین اؤزوده مخصوص بیر خونچا توتوب بیر ایکی قواره یاخشی پارچا و قیزیل قولباق یا قیزیل بویونباغی ایله بیر لیکده یوللایار. بیر مئجمهئی ایسه شام تداروکی گۆره لر کی عبارتدی ایکی- اوچ بولوت پیلوو ایکی- اوچ دانا قیزارلانمیش تویوق.

چیلله آخشامی دامادین یاخین قوهوملاری آروادلی اوشاقلی بیر یئره بیغیشیب میوه و شیرینی یئدیک دن سونرا چالیب اوخوماقلا دلخوشلوق ائده لر. گون باتانا یاخین خونچالاری حامل لارین باشینا قویوب ایکی آرواد ایله بر لیکده گلین گیله یوللایارلار. خونچا گتیرنلرین شردانا و زحمت یانالاری گلین یین عائله سی طرفیندن وئریله ر و خانیملاردا خونچالاری تحویل وئردیک دن سونرا «موبارک اولسون» دئییب قاییدارلار. خونچالارین سایسی دولتلی لر آراسیندا اون بئش دن آز و قیرخ دان چوخ اولماز کی ائوه یئتیرجک قوهوم قونشو مبارک اولسون گلیم شیرینی و میوه لردن یئیه لر. اریک قیزلار و سوبای اوغلانلار کی گؤیول لریندن ائولی لیک کئچیر چیلله گنجه سی فال آچارلار و گله جکده حیات یولداش لاری نین هانسی اخلاق و روحیه ده اولدوقلارینا خاطر نیت ائده لر. بئله لیک له کی نارین باشینی ائله اهمال و یوموشاقلیق لا کسرلر کی ناردانا لارینا توخونمایا. توخونورسایئنی دن نیت ائتمه لی و نار کسمه لی

آداب مردم اهر در شب چله به نوشته سید ابوالقاسم انجوی شیرازی و ترجمه به ترکی توسط علیرضا ذیحق:

اهرده چیلله گنجه سی قوغون قارپیز یئمک اونودولماز و عمل لری کئچنلرده نار، آلما و پرتقال دا اونا آرتیریب شامی یئدیک دن سونرا کورسونون اوزه رینه سوفره آچیب قوغون قارپیزی مئجمهئی ده گتیریب سوفره یه قویارلار.

ائوین آغ ساققالی بیچاقی آله آلیب «بسم الله الرحمن الرحیم» دئیهر و باشلایار قوغون قارپیزلاری دیلیم- دیلیم کسب هرین پایینی وئرمه یه. آما یئمک دن قاباق، دوعا اوخونار

وهامی لیقلا آمین دئیهرلر. دوعا لاریندا بئله دیئله لر: «آلاه بیزیم شهریمیزه و مملکتی میزه برکت وئر. قاباغا گلن باهاری یاغیشلی ائله. بو شلولارین بورجون یئتیر و بیزیم عائله میزی بوتون یئرگوی بلاسیندان محفوظ ائله. کسبی میزه رونق وئریب ایشی میزه برکت سال» دوعادان سورا یئمیه باشلاییب گنجه نی دئییب گولوب ای لئرلر.

چیلله گونو نیشانلی لار، آداخلی لارینا خونچا یوللویارلار و بوتون دوست - قوهوم لار

توجیه و تفسیر نمود کاری است که روشنفکران پرداخته‌اند و خود نیز بایستی جوابگو باشند. بدون هیچ تردیدی واژه‌ی “چیلله” یا “چله” با واژه‌ی یاد شده‌ی “climax” از یک ریشه و منشأ می‌باشد.

قبلا بحث شده که صدای (ل) دارای مفهوم “انتقال” می‌باشد. نیز گفته شده که تکرار یک صدا مفهوم استمرارِ تکراری حرکت و عملی را دارد. پس “چیلله” یا “چله” دارای مفهومی است که در آن عمل انتقال به تکرار اتفاق می‌افتد. درست مثل “پیلله” یا “پله” که در آن عمل انتقال و تکرار اتفاق می‌افتد. اگر “چله” معنی “چهل لا” نیز داشته باشد آنوقت پرسیدنی است که اولاً خود “چهل” از کجا آمده و دوم اینکه معنای “پله” چیست؟ منطقی است بپذیریم که “چهل” از “چیلله” حاصل شده است.

فقط فراموش نشود که ادیبان منکر وجود تشدید نیز در فارسی شده‌اند.

اما جان آیتو (John Ayto) اتیمولوژیست انگلیسی واژه‌ی “climax” را نهایتاً از منشأ هندو اروپایی (kli-) می‌داند. اولاً شما این مورد را با واژه‌ی “چیلله” یا “چله” تطبیق دهید خواهید دید که دقیقاً دارای عناصر فونتیکی مشابهی هستند. باز می‌گویند که واژه‌ی “lean” به معنی “تکیه دادن” نیز از همین ریشه است. متوجه می‌شوید که چرا در “چیلله” یا “چله” مفهوم محل نشستن ته تیر در کمان نیز مستتر است؟

“چیلله” اسمی است که از فعل “چیلیمک” به معنای (زدنِ پرتابی توام با ضربه) ساخته شده است.

در بازی “چیلینگ-آغاج” (الک-دولک) به زدن “چیلینگ” یا “چیلیمک” یا “چیلیه” (دولک) با

دیلر. سونرا ناری دادارلارکی شیرین اولورسا دئیهرلر گله جکده کی آر یا آرواد لاری گولش قاباق و گولر اوزلو اولاجاق. تورش اولسادئیهرلر: «وای گونوموزه کی آر یا آروادیمیز قاش قاباقلی اولاجاق.»

اما تفسیر علمی و دقیق چیلله:

در ترکی یای یعنی کمان، چیلله نیز یعنی زه (در اینجا زه کمان) و نیز محل زه برای گذاشتن تیر در موقع انداختن تیر، (و نیز معنایی که گفته خواهد شد)، اوخ یعنی تیر (تیر کمان).

در ترکی به تابستان نیز “یای” گفته می‌شود. از این رو وقتی گفته می‌شود “یایین چیلله‌سی” (چله تابستان)، (تداعی کننده‌ی کشیدگی نهایی کمان به هنگام انداختن تیر) یعنی نهایت و اوج کشیدگی تابستان که چهل و پنج روز رفته از تابستان است.

قیشین چیلله‌سی (چله‌ی زمستان) نیز به معنای کشیدگی نهایی سرما است که دو تا است یکی چهل روزه (بؤیوک چیلله) یکی بیست روزه (کیچیک چیلله). یعنی زمستان دوبار به اوج می‌رسد.

چیلله گنجه (شب دارای کشیدگی نهایی) وقتی گفته می‌شود “چیلله گنجه‌سی” (شب چله) در واقع یعنی نهایت کشیدگی شب. ولی -تحت تأثیر تفسیرهای رایج- به معنای شروع چله‌ی زمستان تلقی می‌شود که البته اینگونه نیست.

اینکه چرا “چیلله” یا “چله” که معنای “زه کمان” و “محل نشستن ته تیر در کمان” و مآلاً مفهوم نهایت کشیدگی را در مورد “بلندترین شب”، “شدت تابستان” و “شدت زمستان” (که دقیقاً معادل “climax” -نقطه‌ی اوج- آمده از زبان-های یونانی و لاتین است) بایستی با عدد “چهل”

“قارپیز” یئمه‌ک! (هندوانه خوردن!) چرا در “چیلله گنججه” قارپیز (هندوانه) خورده می‌شود. از این مطلب در کتاب بعدی در بحث از گریز از تراژدی بازهم صحبت خواهد شد. ولی چون سخن از “چیلله گنججه” شد به نکته‌ی بسیار مهم که مربوط به بحث ماست اشاره می‌شود. این نکته عبارت از این است که اسم خوردنی مورد نظر در ارتباط با کاربرد اسطوره‌ای که دارد دارای معناست.

بررسی نام‌های “هندوانه” در اغلب زبان‌های این منطقه و اروپا نشان می‌دهد که نام مورد استفاده در ترکی قابل استنادترین واژه در بررسی مفهومی نام این صیفی است.

برای مثال در فارسی “هندوانه” (چیزی که “ره آوردی از هند” است، در انگلیسی water melon) (صیفی آبکی) گفته می‌شود. ملاحظه می‌کنید که هر دو توضیحی هستند و معنای مستقیمی ندارند که رابطه‌ی اسطوره‌ای این صیفی را با آن مورد بررسی قرار دهیم. در روسی арбуз (arbuз) در یونانی καρπούξ (karpozi) گفته می‌شود و همانگونه که ملاحظه می‌گردد از “قارپیز” ترکی مشتق شده‌اند.

حداقل می‌توان چنین نتیجه گرفت که در این محدوده‌ی جغرافیایی واژه‌ای که برای توجیه اسطوره‌ای این صیفی قابل استناد باشد غیر از واژه‌ی ترکی “قارپیز” وجود ندارد. دلیل دیگر قابل استناد بودن نام ترکی آن -همانگونه که در فصل دو گفته شد- وجود سیستم آوایی در دسته‌بندی مقوله‌ای پدیده‌هاست؛ در این مورد صیفی‌جات با دسته‌بندی خود را داشتند: قوون، قاباق، قارپیز (شروع با “ق”) یا خیرا، خیرچا، خیار (شروع با “خ”)

رابطه‌ی ^(۸)هارمونی آوایی:

“آغاج” (چوبدستی) از این فعل استفاده می‌شود: “چیل گلسین!” (بزن بیاد!)

“چیلینگ” نیز از این فعل ساخته شده است. “چیلَمک” اسم تلنگر شدید است که در آن ریگ کوچکی بین پشت ناخن سبابه و نوک انگشت شست قرار گرفته و به شدت پرتاب می‌شود. یا تلنگری که بر سطح آب -به نیت پخش کردن و افشاندن آب زده می‌شود.

شکل دیگری از این فعل نیز هست که “چیلَه‌مک” (افشاندن آب توأم با ضربه) است. “پیلَه” (پله) نیز از سیستم “چیلله” (چله) است، حتی به این شکل: “پیلوو (pilov) ” و “چیلوو” (çilov) (پلو و چلو) نیز از یک شیوه و سیستم تولید واژگان استفاده می‌شود. آوردن این مثال از آن جهت لازم بود تا در پیگیری سیستم واژگانی دچار سهو و لغزش نشویم. همانگونه که ملاحظه می‌کنید در فارسی مصوت‌ها دچار تغییر شده: “پ” و “چ”.

به مثال‌های دیگری از این دست (جهت مطالعه‌ی بیشتر) دقت کنید که چگونه سیستم ترکی ثابت است: چیلله (چله)، پیلله (پله)، شیلله (سیلی آبدار)، سیلله (سیلی)، گولله (گوله، گولله)، هؤرره، هوررا (نوعی غذای ساده‌ی روستایی) شیرا (شیره)، شوررا (احتمالاً تبدیل به “شوربا” شده)، بلله (نانی که به صورت ساندویچ در می‌آورند). . . . “پیلته” (فتیله -[به خاطر وجود “ت” که علامت تعدی است] چیزی که به تدریج پایین آورده می‌شود). “گله” می‌فارسی نیز احتمالاً از این سیستم است که در این صورت باید از فعل “گلمک” (آمدن) “گلله” (هم-آمده) ایجاد شده باشد. کلله (کله)، نیز واژه عربی “قله” از این مجموعه است که نشانگر قدیمی بودن این ساختار واژه ساز است.

پیرپیز (پیر - با مصوت + /- /پیز - نوعی بوته‌ی معمولاً خشک وحشی که همانند موهای خشک و وز وزی است - + پیز)

(پیر: از "پیرتلاشیق: آشفته‌ی ظاهری، به هم ریخته)

تربیز (تر + بیز - خربزه، یکی از احتمال‌های منشأ نام تربیز، خصوصاً اینکه تربیز محل باغ و بستان بوده)

(تر: ؟)

سه‌بیز (سَ + بیز - نام دهی در نزدیکی میانه. این نام نیز به احتمال قریب به یقین مرتبط با موردی با منشأ گیاهی است و معنای سبز و خرم هم می‌تواند داشته باشد. در این صورت "سبز" فارسی باید از آن گرفته شده باشد.)

(سَ: ؟)

جه‌ویز (گردو - من نمی‌دانم این واژه از ترکی به عربی رفته و آنگاه "جوز" شده یا برعکس از عربی آمده و در ترکی به شکل ساختار ترکی درآمده.)

(جَ: ؟)

مؤویز (مؤ + بیز - مویز)

(مؤو: درخت انگور، تاک)

همانگونه که ملاحظه می‌شود پسوند "پیز" (یا "بیز" - بنابر هارمونی آوایی) پسوندی است که با مواردی از اسم‌هایی با منشأ گیاهی به کار می‌رود (البته معتقد نیستم که صرفاً در این مورد به کار می‌رود.)

این بررسی و مرور رابطه‌ی هندوانه را با "قار" (برف) محرز می‌سازد. پس نگهداری "قارپیز" تا شروع زمستان (که از شب چله شروع می‌شود) حلقه‌ای از زنجیره‌ی تفکر اسطوره‌ای ماست و در

در ترکی هارمونی مصوتی وجود دارد، یعنی مصوت‌ها بنابر خصوصیات آواشناختی خود به دو دسته تقسیم می‌شوند: (مصوت‌های a, l, o, u با یکدیگر و مصوت‌های ə, e, i, ö, ü به کار می‌روند.)

در ترکی هارمونی مصوت - صامت نیز وجود دارد، مثلاً صدای "پ" با دسته‌ی اول بالا و صدای "ب" با دسته‌ی دوم بالا به کار می‌رود. متأسفانه این قانون امروزه در زبان استاندارد ترکی آذربایجانی رعایت نمی‌شود. در واژه‌های زیر به دلیل اینکه این واژه‌ها در قدیم و طبق قاعده‌ی طبیعی زبان ساخته شده‌اند این قاعده رعایت شده است. برای معنا کردن واژه‌ی "قارپیز" به سیستم زیر توجه شود:

قارپیز

یارپیز

پیرپیز

تربیز

سه‌بیز (تلفظ می‌شود: سَبیز)

جه‌بیز (تلفظ می‌شود: جَبیز)

مؤبیز

بنابر قانون هارمونی آوایی در برخی - مثل، مؤبیز - صدای /ب/ به /و/ تبدیل شده. به شکل زیر:

جه‌ویز

مؤویز

اکنون لیست بالا را از نو مرور می‌کنیم:

قارپیز (قار + پیز - هندوانه)

(قار: برف)

یارپیز (یار + پیز - پونه)

(یار): ...

قیرو (برفی که به شکل گرد بوده و سفت است)

قاران (آخرین نوبت)

قیققی (آخرین نوبت)

قارپیز (هندوانه)

قیرمیزی (قرمز)

قوتلو (مبارک، خوش یمن)

...

حالا معلوم می‌شود که چرا این واژه‌ها دارای ارتباط سیستماتیک با یکدیگر بوده و توجیه دقیق اسطوره‌ای دارند.

در اسطوره شناسی و تفکر اسطوره‌ای آذربایجان دو چله‌ی زمستان دو خواهر پیر (قاری) هستند. آن‌ها با تکاندن پنبه‌های "یورغان" (لحاف) خود "قار" (برف) می‌ریزند.

یکی از ویژگی‌های "قار" (برف) سفیدی آن و سفیدپوش کردن اشیاء و انسان‌ها از بالاست. "قاری" (عجوزه، پیرزن) نیز از بالا دارای گیس-های سفید می‌باشد (گویی برف نشسته است). پس آن قدیم قدیم‌ها که گیس پیرزن‌ها همچون برف از سرشان آویزان می‌شده باعث ایجاد این تفکر اسطوره‌ای گشته است.

در اینجا توضیح مختصری داده شود که در آن گذشته‌های دور طول میانگین عمر و یا انتظار عمری (life expectancy) آنقدر بالا نبوده که موی سراسر سفید یک زن به کرات در منظر دید مردم باشد. تصور بر این است که در آن گذشته-های خیلی خیلی دور پیدا شدن از این دست بایستی هم غیرعادی بوده باشد. (گویا زمانی "انتظار عمر" ۱۸ سال بوده که اگر با انتظار عمری کنونی که در پاره‌ای از کشورها حتی بالاتر از ۸۰ سال است مقایسه شود آنوقت مطلب مشخص‌تر می‌شود).

این حین نام "قارپیز" کاملا با مسما است. اسم خوردنی مورد نظر خود گویای کاربرد آن است. یعنی بایستی به فصل برف و یخ رسانده شود. (دلیل تئوریک این کار در کتاب سوم این مجموعه ارائه خواهد شد). اما آیا واژه‌ی "قارپیز" با "قار" صرفا دارای همین ارتباط است؟

در جواب این سوال باید گفته شود که مسأله کمی عمیق‌تر از این ارتباط است. عمیق بودن مسأله به سیستمی برمی‌گردد که واژگان اینچنینی را در بر می‌گیرد:

قیش (زمستان)

قار (برف)

قاری (عجوزه)

قاریماق (پیر شدن)

قارتیماق (پیر شدگی بافت‌های گیاهی که توأم با سفت شدگی آن‌ها است).

(قارغیش (نفرین)

قارغی (پیکان، نوک تیر)

قارانات (شومی، نحوست)

قادا (بلای شوم، مستولی شدگی فاجعه‌بار بر کسی)

قیرماق (کشتار کردن)

قیزماق (گرم شدن)

قیر وئرمک ("قر دادن" در قسمت دیگر این فصل -مربوط به صدای "س" - بازهم رقصیدن مطرح خواهد بود: "سیندیرماق)

قورغو (طرح و توطئه

("plot" قورخو (ترس)

قیشقیرماق (فریاد کشیدن شدید)

قودورماق (هار شدن)

قودوز (هار)

قانجیق (سگ ماده، گرگ ماده، کفتار ماده)

قوربان (قربان)

“q” قطعیت، اشتقاق

“a” این

“s” مورد مرتبط شونده

پس “qیش” پدیده‌ای است که ارتباط شدیدا قاطعانه‌ی تهدید کننده دارد.

با همین روش مفهوم “qار” (برف):

“q” قطعیت، اشتقاق

“a” بالا

“r” حرکت

پس “qار” پدیده‌ای است که رفتار اشتقاقی قاطع از بالا دارد.

اما واژه “قارغی” چیست؟

“قارغی” یعنی پیکان و یا نوک تیر. اینجاست که مجبور هستیم به “چیلله”ها (چله)های زمستان رجوع کنیم و توجه داشته باشیم که “چیلله” یعنی کشیدگی نهایی کمان و در اینجا یعنی کشیدگی نهایی کمان سرما. پس تیر یا پیکانی که از کمان “قاری” در می‌آید باید که نامش “قارغی” باشد.

جالب اینکه “قارغیماق” (نفرین کردن) و “قارغیش” به معنای “نفرین” است کاری که “قاری”ها مرتب انجام می‌دهند.

حالا فعل “قارغیماق” (نفرین کردن) را با “قارغی” (پیکان) مقابله کنید تا سیستم-مند بودن مجموعه تفکر اسطوره‌ای خود را بیشتر نشان دهد. نقطه‌ی مقابل “قارغیش” (نفرین) مفهوم “آلقیش” (تحسین و دعا) قرار دارد که در قسمت “آلما” مطرح شد.

حالا می‌توان دقت داشت که ارتباط “قاریز” صرفا با “qار” (برف) نیست بلکه ارتباط با مجموعه‌ای دارد که یک

مجموعه‌ی اسطوره‌ای است و واژگان مرتبطه پیوستگی سیستماتیک دارند. حتی نام این فصل “qیش” (زمستان)، الهه‌های آن “قاری”، اسلحه-های آن “qار” (برف)، “قارغی” (تیر)، “قارغیش” (نفرین)، “قادا” (بلای نحس) در نتیجه “قیرغین” (کشتار). . . و دست آخر چیزی که بر این نحوست، شگون و یمن خوش می‌آورد یعنی “قاریز” (هندوانه).

دقیقا نمی‌توان مفهوم “qیش” را پیدا کرد منتها می‌توان صداهای آن را تحلیل مفهومی کرد:

“قاری” یعنی ایجاد کننده‌ی این وضعیتی که “qار” و “qیش” است یعنی چیزی مثل “الهه” و یا “رب النوع”.

ناگفته معلوم است که “قاری” یا “قاری” در فرهنگ غرب همان “فیری” (fairy) “و در فارسی “پری” است. منتها با وضعیتی که در سیستم واژگانی است معلوم است که منبع و منشأ از کجاست.

حالا این سوال می‌تواند مطرح شود که آیا “قاری” نقطه‌ی مقابل “تاری” (تانری) نیست؟ به این معنا، همانگونه که “تانری” ایجاد کننده‌ی “تان” یا

شب چله می‌شدند تکه های کوچکی از آن را به در و همسایه و اطرافیان می‌دادند.

برررررر!!!! چه زمستان‌هایی!

نتیجه‌ی بررسی آوایی - مفهومی واژگان ترکی نشان از زمستان‌ها و سرماهای وحشتناک، شوم، غدار و کشتار کننده دارد. این حوادث تفکر اسطوره‌ای خود را نیز بار آورده است. بحث هنوز به پایان نرسیده است.

در مبحث "گریز از تراژدی" باز هم از این مورد صحبت خواهد شد (کتاب ۳).

در زمستان دو تا چله وجود دارد. یعنی شدت سرما در دو اوج مطرح است. این‌ها دو خواهر هستند. "بؤیوک باجی‌نین چیلله‌سی" (چله خواهر بزرگه) یا "بؤیوک چیلله" (چله بزرگه) و "کیچیک باجی‌نین چیلله‌سی" (چله خواهر کوچکه). هر دوی آن‌ها کمان می‌کشند منتها کمانی که خواهر کوچکه می‌کشد به دلیل کشیده‌گی فوق-العاده زیاد و در نتیجه هم آمدگی دو سر کمان به همدیگر از عرض کمان کم می‌شود ولی شدت کشیدگی بسیار زیاد است. این را از غضب خواهر کوچکه و از طعنه‌ی او به خواهر بزرگه در پایان چله بزرگ می‌توان دریافت:

"گلدین نئیلهدین! گلین لیرین الین خمیرده، قاری لارین الین هیزه‌ده قوروتدون!"

(آمدی مگر چکار کردی! مگه تونستی دست عروس‌ها را در هنگام خمیرگیری، دست پیر زن‌ها را در داخل خمره بخشکانی!)

این گفته‌ها را به صورت سوال مطرح نمی‌کند بلکه به این مضمون طعنه می‌زند که "تو نتوانستی! پس بایست و تماشا کن که من چگونه این کارها را انجام خواهم داد!"

خواهر بزرگه در جواب به ساده لوحی خواهر کوچکه می‌خندد و می‌گوید: "گئت کی عؤمرون

"دان" است آیا "قاری" نیز می‌تواند به مفهوم ایجاد کننده‌ی "قار" باشد. ظاهراً که استنباطی است منطقی و دلیلی بر علیه آن به ذهن نمی‌رسد.

مفهوم "قارپیز" به احتمال زیاد به خاطر وجود صدای مرکب "پ" در هجای دوم یعنی "پیز" (که صداهای "م"، "ب"، "و" از آن صدای مرکب "پ" قابل حصول است) می‌تواند مفهومی معادل نفی کننده‌ی "مز" داشته باشد. پس مفهوم "قارپیز" می‌تواند خنثی کننده‌ی شدت و شرارت "قار" باشد.

از اینجاست که مفهوم "قیرمیزی" (قرمز) به دست می‌آید که نفی کننده بدی و نحوست است.

رابطه‌ی^(۹) از لحاظ مفهومی صدای "ز" معنای متقابل و یا عکس نسبت به صدای "ر" ایجاد می‌کند. مثل: یارماق ← یازماق
یورماق ← یوزماق در ادامه همین بحث می‌توانید "قیرماق" (کشتار کردن)، به واژه‌ی "قیزماق" (گرم شدن) توجه کنید که ابتدائاً مفهوم "کشتار" از زمستان حاصل شده است و نقطه‌ی مقابل آن "قیزماق" (گرم شدن) است. واقعا هم در مقابل چنین فاجعه‌ای بایستی که خنثی کننده‌ی "شر" از تابستان به زمستان نگهداری شود.

راستی این واژه‌ی "قیرماق" (کشتار کردن) و در پی آن "قیریلماق" (کشتار شدن) کی و تحت چه شرایطی بار آمده است. چه شومی و شرارت‌هایی از چه نوع زمستان‌های سختی باعث ایجاد چنین واژگانی با چنین بار اسطوره‌ای گشته است؟ چه حسرتی نسبت به سرخی و گرمای تابستان احساس می‌شده است که اینگونه در انبارهای کاه-در لابلای کاه- اقدام به نگهداری هندوانه می‌کرده‌اند؟ و آنهایی که موفق به نگهداری آن تا

سورگون (تبعید)

سئل (سیل)

سیریق چکمهک ("سیریق" نوعی دوختن است مخصوصا دوختن لحاف! "سیریق چکمهک" یعنی "دمار از روزگار کسی در آوردن" همانگونه که ملاحظه می‌شود از یک واژه‌ی مربوط به "زن‌ها و "دوختن لحاف" استفاده می‌شود).

***

و در ادامه‌ی لغات بالا، من نمی‌توانم به جارو سوار شدن عجزه‌ها در تفکر اروپا و یا بهتر انگلیسی‌ها و نتیجتا، به واژه‌های مرتبط ترکی با آن قضیه فکر نکنم:

سوپورمک (جارو کردن)، سوپورگه (جارو)، سورمک (راندن)

حالا با توجه به رابطه‌ی^(۳) می‌توانید حدس بزنید که چگونه می‌باید فعل "قورماق" (برپا داشتن و ساختن) از این منبع واژگانی می‌تواند حاصل شده باشد، از آن نیز واژه‌ی "قورغو" (طرح و توطئه)، در اینجا به بند هفتادم از منظومه‌ی "حیدربابایا سلام" شهریار دقت کنید که چگونه از این واژگان استفاده می‌کند:

بیر سوروشون بو قارغینمیش فلکدن

نه ایستیپیر بو قوردوغو کلکدن

دئینه کئچیرت او لدوزلاری الکدن

قوی تۆکولسون بو یئر اوزو داغیلین

بو شئیطانلیق قورغوسو بیر ییغیلین

(آخر بپرسید از این فلک نفرین شده)

(چه نیتی داره از این کلکی که سوار کرده)

(بگو: الک بکن این ستاره‌ها را)

(بذار پر بریزه، پخش بشه روی این زمین)

(بلکه این طرح و توطئه‌ی شیطانی برچیده بشه)

سوالی دیگری که مطرح می‌شود این است: آیا

واژه‌ی "قارا" (سیاه) نیز از این مجموعه و از "قار"

آز اولار، سنین دالین یاز اولار!" (برو که عمرت کوتاه است و پشت سرت هم بهاره!) یعنی عمر تو و شرایط به تو اجازه‌ی این حرف‌ها را نخواهد داد.

می‌دانیم که "سو" به معنای "لشگر" است. حالا سوال منطقی‌ای که پیش می‌آید این است: آیا "سویوق" یعنی "سرما" و "سو" به معنای "لشگر" از یک واقعیت ایجاد نشده‌اند؟

احتمال دارد واژه‌های "سوز" (حرف، کلام)، سؤیله‌مک (بیان کردن)، سؤیمک، سؤگمک (فحش دادن - مورد بحث در فصل یک) نیز از این منبع حاصل شده باشد و دهها احتمال دیگر که منتظر تحقیق و بررسی است. موارد زیر می‌تواند ویژگی‌های یک "قاری" (عجزه‌ی رب‌النوع سرما) در تقابل با آسمان یا نیکی باشد:

سو (لشگر)

سویوق (سرما) (این همه ترکیب "لشگر سرما" در ادبیات از کجاست؟)

سوز (حرف، کلام)

سؤیله‌مک (بیان کردن، گفتن)

سؤیمک (فحش دادن)

سوسماق (دم فرو بستن)

سؤمک (شکافتن - مخصوصا شکافتن لحاف جهت ریختن پنبه‌های آن یعنی "برف")

سپمک (افشاندن)

سوورماق (افشاندن و به دست باد سپردن)

سپله‌مک (افشاندن به صورت پخش و پلا)

سولنمک (گشتن ظاهرا بی‌هدف سگسانان و گربه سانان ولی در اصل دارای نیت. از دید اسطوره‌ای

گستن‌های گرگ و عجزه)

سیندیرماق (شکستن، رقص - رقص خاصی که حرکت‌هایش گویی در نتیجه‌ی جابجایی محل

اتصال اندام‌ها صورت می‌پذیرد. نوعی رقص

هیجانی عجزه)

همه‌ی واژه‌های شروع شونده با صدای "ق" دارای بار منفی نیستند، بلکه برخی ضد آن هم هستند. یکی از این موارد "قورد" (گرگ) است. حالا به رابطه "قورد" با این مجموعه می‌پردازیم.

همه می‌دانیم گرگ از چله زمستان جدایی ناپذیر است. حالا در زیر به چند مورد از باورهای فولکلوریک آذربایجانی را در مورد گرگ مرور کنیم تا وجود گرگ را در این مجموعه بهتر بررسی کرده باشیم:

-قورد چیلله‌ده آدام اتینه یثریکلر! (در چله گرگ و یار به گوشت انسان پیدا می‌کند!)

-قوردون اوژو موبارک دیر! (دیدار گرگ مبارک و خوش یمن است!)

-قوردنان قیامته قالماق! (با گرگ به قیامت ماندن!)

-دونینان آخیرینا بیر قورد قالاچاق بیر ده بیر قاری! (به آخر دنیا یک گرگ خواهد ماند و یک عجوزه!)

-قورد او قارینی یئیه‌جک! (گرگ آن عجوزه را خواهد خورد!)

وقتی چله از راه می‌رسد و یار گرگ‌ها به گوشت

ایجاد شده. (در کتاب بعدی بحث خواهد شد و اگر جواب مثبت باشد باید گفته شود که تولید واژگان دارای منطقی عمیق‌تر و دارای بار تفکر اسطوره‌ای است، و این تفکر دارای ساختار است.) قادا (بلای شوم، مستولی شدگی فاجعه‌بار بر کسی) "قادا" نیز -با توجه به معنایی که دارد- بایستی از این منبع باشد. همین واژه را تجزیه‌ی مفهومی می‌کنیم:

"ق": "قطعیت، اشتقاق" آ : بالا، از بالا
"د": قطعیتِ حادث شدگی شدید
"آ": بالا، از بالا و... بسیاری موارد دیگر!

اگر به ۲ لیست جداگانه‌ی لغت‌ها توجه کنید اولین چیزی که توجه شما را جلب خواهد کرد دو صدای "ق" و "س" خواهد بود. بازهم اگر دقت کنید خواهید دید لغت‌هایی که با صدای "ق" شروع می‌شوند بیشتر دارای قدرت و بزرگی هستند در صورتیکه لغت‌هایی که با صدای "س" شروع می‌گردند دارای مفهوم منفی‌تر هستند. حالا با دانستن اینکه رنگ "قیرمیزی" در زمستان رنگ مبارکی است که با صدای "ق" شروع می‌شود می‌توان رنگی را که با صدای "س" شروع می‌شود نیز شناسایی کرد: "ساری" (زرد).

این رنگ در ترکی درست رنگ منفی در مقابل سرخی رنگ قرمز است. به مثال زیر در این مورد توجه کنید:

قیرمیزی

ساری

سارالا سارالا قالماقدان قیزارا قیزارا اولمه‌ک یاخشی دیر!

(به سرخ رویی مردن بهتر از زرد رو زیستن است!)

"قورد" و "قاری" (گرگ و عجوزه)

همانگونه که در پایان لیست واژه‌های دارای "ق" مرتبط با "قیش"، "قار" و "قاری" دیدید

از آن پس "لشگر سرما" تا دم عید که مهلت سرماست "قیریق قوشون کیمی" (همچون لشگر داغون شده‌ای) سرخود می‌ماند ولی دست از جان انسان برنمی‌دارد...

از این به بعد دیگر عجزه‌ای در کار نیست و گرگ نیز ویار ندارد ولی سرما هنوز به پایان نرسیده است. "وعده یئلی" یا "بایرام یئلی" ("باد بشارت دهنده" یا "باد عید") اگر هم بوزد و مژده نزدیک شدن بهار را هم بدهد چون انسان جزو "حرام گوشتان" است هنوز از دست "سویوغون سویو" (لشگر سرما) که بدون عجزه سرخود مانده است، رها نشده (در فصل چهارم). برای انسان پایان سرما زمانی است که از خط مرزی آتش بگذرد و "سویوغون سویو" (لشگر سرما) آن سوی مرز گرمای آتش بماند - ایلین "سون چرشمبه‌سی!" (آخرین چهارشنبه‌ی سال!) یکبار دیگر جارو سوار شدن قاری (عجزه) را مطرح کرده و واژه‌ی sweep جارو کردن را با واژه‌ی ترکی süpürmək جارو کردن در ترکی مقایسه می‌کنیم. نکته‌ی مهم در اینجا است که در "آخر چرشمبه" (چهارشنبه‌ی آخر سال) جارویی را آتش زده و پرتاب می‌کنند. با این کار، در واقع، قدرت مانور "قاری" را از بین می‌برند...

منبع: www.aharri.ir

انسان شروع می‌شود. باور مردم بر این است که گرگ گوشت انسان نمی‌خورد ولی در چله ویار این کار را پیدا می‌کند. در حقیقت او به دنبال عجزه است و آخرالامر نیز او را می‌خورد.

عملا گرگ در حکومت "قاری" ❖

عجزه (موجودی است که در دل سوز و سرما با او می‌ستیزد. او چنان به دنبال عجزه است که اگر این عجزه همه دنیا را هم به نابودی بکشاند و همانگونه که خواست اوست به آخر دنیا تنهای تنها هم که مانده باشد باز هم از دست گرگ رهایی نخواهد داشت و در نهایت گرگ او را خواهد خورد. از این رو است که دیدار گرگ مبارک است. گرگ دشمن دشمن‌های طبیعت و انسان است.

بالاخره انسان گرفتار عجزه می‌شود! در آخرین شب مشترک بین چله‌ی کوچک و "بایرام آبی" (ماه عید) - شبی که از نیمه‌ی آن به بعد زمین دارای نفس می‌شود - "کورد اوغلو" که از آسیاب بر می‌گشت گرفتار "کورد اوغلو کوله‌یی" (کولاک کورد اوغلو) می‌شود و در زیر برف مدفون می‌گردد. او - بعد از نیمه‌ی شب - در زیر برف‌ها از نفس‌های زمین گرم شده و از مرگ رهایی می‌یابد. معنای این رهایی این است که "قاری" سمبل انجماد زمین بوده که با آمدن نفس به زمین کارش به پایان می‌رسد. یک احتمال ضعیف نیز این است که در پایان کار عجزه که توأم با به پایان رسیدن ویار گرگ است گرگ با خوردن او و نه انسان ویار خود را فرو نشانده باشد. از این رو، جان سالم بدر بردن انسان و ورود زنده به "بایرام آبی" (ماه عید) که مبارک است از یک سو با دخالت "قورد" و از سوی دیگر با دمیدن نفس زمین امکان پذیر می‌گردد.

اۆزۈ - اوزونە دانیشماق

Özü - özünə danəşmaq

اونوتمايىن كى، بو صحبت گون دەلىك ايشلىرى
يئرینه يئتىرمىي چتىنلشديريرسه، ان ياخشىسى
حكيم و يا تئراپئوتله دانیشماق دير .

Dr. Hüseyin Şərqidərəcək

دکتر حسين شرقى دره جک

ايندى اوزونوزله دانیشماغى داين ديرين

يوكسك سسله دانیشين

چوخ واخت باشينيزدا اوزونوزله آپارديغينيز
صحبت، قارشىلاشديغينيز سوالا، پروبلئمه و يا
قرارا طبيعى جاوابدير. باشينيزين
ايچين ده اوزونوزله دانیشماق اوزينه،
اوزونوزله يوكسك سسله دانیشين. بو
آخماق سسلنه بيلر، لاکين اؤز-اؤزونه
دانیشماق آرادان قالخاجاق و
قارشىلاشديغينيز ناراحات ليغى داها
آسان حل ائده بيلرسينيز.
پروبلئم حاقين دا دوشورکن و يا يورغون
اولدوغونوز زامان بئنينيزده بير سس
ئشيتديينيز زامان بو پروسس فای دالی دير .

اؤزوموزله دانیشماغى نئجه داينديراق؟

ايندى اوزونوزله دانیشماغى داينديرين

ايليا داندوجاتيون ماغازيني - اوزونوزله دانیشماق
تاماميله طبيعى و پروبلئم سيزدير. ايستر يوكسك
سسله، ايستر سه ده باشينيزلا دانیشماق دان
آسى لى اولماياراق، بو، اينسانا شوورالتى اولاراق
ائموسييالارى ائمال ائتمه يه، پروبلئملرى
دوشونمه يه و دوزگون قرار قبول ائتمه يه کؤمک
ائدير. تأسف كى، بز اينسانين بئنين ده كى بو
سس نظارت دن چيخا بيلر و دقتى جملمى
چتىنلش ديره بيلر.

ناراحات اولمايىن، دقتى ديشمک و باشينيزداكى
بو صحبتى ساکيتلشديرميىن بير چوخ يولو وار.

بوناه محل قويماق اوزينه، بير نئجه ثانيه

سس دقت يئتمه يه چاليشين

هر کس بز بئنين ده اؤز-اؤزونه دانیشير. بونو
نئجه حيس ائتديينيزى و نلر ياشاديغينيزى
گؤرمک و قرارينيزى يوخلاماق و يا قزبلنديينيز
زامان مدافعه مئخانيزمى کيمي ائديرسينيز. بو
اؤز-اؤزونه دانیشيغا محل قويماق، يقين كى، اونو
آرادان قالديرماياجاق، لاکين بير نئجه ثانيه بونو
اعتراف ائتمک اصلين ده اونو داينديرماغا کؤمک

یاشادیقلا رینیزی تصویر ائتمک سیزی او آندا تقدیم ائتمه یه و اؤزونوزله دانیشماق دان چکینمه یه مجبور ائدیر .

دوشونجه لرینیزدن یا خا قورتارماق اوچون

مئدیتاسییا و یا یوقا ایله مشغول اولون

مئدیتاسییا و یوقا دقتینیزی داها چوخ جمعه مه یه و بئینینیزده کی فیکیرلری ایداره ائتمه یه کؤمک ائده بیلر. فیکیرلر سیزی ناراحت ائدن ده ۳۰-۱۵ دقیقه مئدیتاسییا ائتمه یه و یا یوقا ائتمه یه چالیشین .

اگر بو سیزین اوچون داواملی پروبلئم دیرسه، هر گون مئدیتاسییا ائتمک و یا یوقا ائتمک اوچون واخت آیرین .

صحتی باشینیزدان چیخارماق اوچون

کیمسه ایله دانیشین

باشقا بیر اینسانلا دانیشماق ایندیکی ایله داها چوخ مشغول اولماغینیزا کؤمک ائده بیلر. اؤزونوزو دوشونجه لرینیزدن یایین دیرماق لازیم دیرسا، دوستونوز، همکارینیز، عائله عضولرینیزله دانیشین. اونلارین دئدیکلرینه جدی قولاق آسین کی، دقتینیز یئنی دن بئینینیزده باش وئرنلره قایتماسین .

اؤز-اؤزونه منفی صحتلرینیزی

ساکیتلش دیرمک اوچون خوشنوزا گلن بیر

شئی ائدین

اویون اوینایین، بعضی کروسووردلاری تاماملایین و یا گزینتییه چیخین. زؤوق آلدیغینیز بیر شئی ائتمک فیکرینیزی تمیزله مه یه و دقتینیزی موسبت و خوشبخت شئیلره یؤنلتمه یه کؤمک ائده بیلر. سئودیینیز هوببی و یا لایحه

ائده بیلر. گؤزلرینیزی یومون و صحبتینیزی ۵-۱۰ ثانیه ایزلین. سونرا گئتدیینی گؤرمک اوچون ائتدیینیز ایشه قاییدین .

اؤز سؤزلرینیزه قولاق آسماق سیزی بون دان خبردار ائدیر. بون دان علاوه، دئدیکلرینیز واسطه سیله اؤزونوز حاقین دا دوشونمه یه وادار ائدیر. بو، سیزی دوشوندوکلرینیزی ائمال ائتمه یه مجبور ائدیر و صحبته مانع اولای بیلر .

صحتینیزی کسمک اوچون بعضی معناسیز

سسلر چیخارین

۲۰-۳۰ ثانیه عرضین ده بیر نچه تصادفی سس چیخارماق چوخ واخت نیطقینیزی ساکیتلش دیرمه یه کؤمک ائدیر.

چیخان ساعتین، محرریکین و یا تییارنین سسینی چیخارماغا چالیشین. بئینینیزده کی صحتی معناسیز سسلرله یاریمچیق کسمک دوشونجه قاتارینیزی پوزور، فیکیرلری باشینیزدان چیخاریر. بو گولمه لی گؤرونه بیلر، اما ایشلییر. اؤز-اؤزونه دانیشماق و شخصی دوشونجه لر چوخ واخت مورککب دیر. ساده آخماق سسلر دوشونجه پروسسینیزی پوزماق و دوشونجنیزی یئنی دن قورماق قابیلیتینه مالیک دیر .

نه ائتدیینیزی یوکسک سسله سؤیلیین

اینتروسپئک سییایا و یئنی دن فوکوسلانمایا قالب گلمین یوللارین دان بیری سئنسور بیر دؤنگه ائتمک دیر. بونو ائتمک اوچون ایندی حیس ائتدیینیز هر شئی قیمتلن دیرین و یا یوکسک سسله، یا دا باشینیزلا تکرارلایین. مثلاً، گؤردوکلرینیزی، قوخولارینیزی و ائشیتدیینیزی تصویر ائدین. بو پروسی سی حیس ائتدیینیز و یئدیینیز شئیله تکرارلایین .

اؤزونوزله دانیشماق گوندهلیک ایشینیزی داوام ائتدیرمهیه و یا خوشبخت اولماغا مانع اولورسا، بو بارهده بیر حکیم و یا تئراپئوتله دانیشماق داها یاخشی دیر. منفی دوشونجه لره صاحب اولماق و اؤزونوزله دانیشماق بیر سیرا پسیخی ساغلاملیق پروبلئمترینین عمومی سیمپتومودور، لاکین بو پروبلئم لر معالجه ائدیله بیلر. احتیاجینیز اولان موعالیجی آلماق اوچون نه ایله قارشیلانماشدیغینیز بارهده حکیمینیزله دانیشین .

اؤزونوزله دانیشماق مونتهزم تاپشیریق لاری یئرینه یئتیرمی و یا مکتب و یا ایش تاپشیریق لارینی یئرینه یئتیرمی چتینلشدیریرسه، سیزده ناراحت لیک پوزوق لوغو اول بیلر .

اگر بو صحبت چوخ تنقیدی و یاریم سئودیدیرسه، دئیرئسیسیا یا دوشه بیلر سنینیز .

پسیخی ساغلاملیغینیزی یاخشیلاش دیرماق

اوچون موعالیجه آلین

حکیمینیز و یا تئراپئوتینیز دانیشیق تئراپیاسی تکلیف ائده بیلر. بیر متخصصه دانیشماق، قارشیلانماشدیغینیز پروبلئم لری حل ائدجک و یاشادیغینیز سیمپتوملارلا مباریزه آپارماق اوچون ساغلام یوللار تاپاجاق سنینیز. عمومی پراکتیکانتینیزدان بیر متخصصه مراجعت ائدین. مونتهظم بیر جدوله رعایت ائدین و واخت کئچدیکجه یاخشیلاشا بیلرک اوچون موته مادی اولاراق حکیمینیزه مراجعت ائدین .

دانیشیق تئراپیاسی ان پوپولیار سئچیم دیر، لاکین حکیمینیز آرت تئراپییا و یا قروپ تئراپیاسی تکلیف ائده بیلر. آرت تئراپییادا سیز صنعت یاراداراق، تئراپئوتله بو حاقدا دانیشماق دوشونجه لرینیز و حیسلرینیز اوزرینده ایشلییر سنینیز.

اوزرینده ایشله مک اوچون هر گون واخت آپیرماغا چالیشین .

بیر چوخ اینسانلار ناراحت لیک و یا اؤزونه شوبهه ایله مباریزه آپارماق اوچون اؤز لرینی تنقید ائتمک اوچون اؤز-اؤزونه دانیشماق دان ایستیفاده ائدیرلر. بو تامامیله نورمال دیر، لاکین بونو چوخ ائتمک قرار قبول ائتمی و یا استراحت ائتمی چتینلشدیره بیلر. سئودیینیز بیر ایشله مشغول اولماق ذهنینیزده مثبت بیر آتموسفئر یارادیر کی، بو دا باشینیزدان منفی دوشونجه لری و صحبت لری اوزاقلانماش دیریر .

منفی دوشونجه لری موسبت فیکیر لره اوز ائدین

اؤزونوزله دانیشماق سیزی ناراحت، اسبی و یا لاقئید حیس ائدیرسه، بعضی منفی فیکیر لری داها موسبت فیکیر لره اوز ائتمهیه چالیشین. اؤزونوزده دئدیینیز منفی شئیلردن داها چوخ خبردار اولماق و سونرا اولناری موسبت و یا ان آزی نئترال ایفاده لرله اوز ائتمک ناراحت لیغی آرادان قالدیرماغا و اؤزونه اینامینیزی آرتیرماغا کؤمک ائده بیلر. نه واخت باشینیزدا منفی فیکیر لر وارسا، دایانین و دوشونجه لرینیزی دیش دیرمهیه چالیشین .

مثلاً، "من اوغورسوزام" دئییه دوشونورسونوزسه، بو فیکری داها موسبت بیر شئییه دیش دیرین، مثلاً، "من حقیقتن اوغورسوزام". من دئییلهم دوزدور، بعضی حاللاردا اوغورسوز اولورام، اما منیم ده اوغورلاریم اولوب و او اوغورسوزلوقدان نؤوبتی اوغوروم اوچون ایستیفاده ائتمهیه چالیشیرام .»

یاردیم آلماق اوچون اؤزونوزله دانیشماق

گوندهلیک حیاتینیزا موداخیله ائدیرسه،

حکیمینیزله دانیشین

علم ثبوت ائدیب کی، اؤز-اؤزونه دانیشان اینسانلار داھی دیر

اؤزونوزله دانیشماغین علامتی ندر؟

گون عرضین ده اؤز-اؤزومله چوخ دانیشیرام، چونکی بو، گۆرمه لی اولدوغوم ایشلره دقتی می جمعه مه یه و درس لریمه داها چوخ دقت یئتیرمه یه کۆمک ائدیر، بون دان علاوه، بونو ائتمکله، صاف دوشونجه لر آغلیما گلیر و اونا گۆره ده ایشی می گۆره بیلیرم. یاخشی. ایندی ده بو یازینی سیزین اوچون یازارکن اؤز فیکیرلریم ده بوغولورام. سن ده اؤزونله دانیشیرسان؟ بئله لیکله، خوشبخت اولون، چونکی علم ثبوت ائدی کی، اؤز-اؤزونه دانیشان اینسانلار دلی دئییل، داهیدیرلر .

تدقیقات ساحه سی

گۆرکه ملی پسیخولوق و پسیخولوگییا ساحه سین ده تدقیقات چی گاری لوپیان بونونلا باغلی ائکسپئریمنت آپاریب و بو ائکسپئریمنت ده ۲۰ کۆنول لویه سوپئرمارکت ده اشیالار گۆسترلیب و گۆسترلین اشیالاری یاددا ساخلامالاری ایستنیلیب.

بو سوپیئکتلرین یاریسینا گۆردوکلری اوبیئکتلری، مثلاً، بانانلاری و دیگر اشیالاری ذهنی اولاراق نظردن کئچیرمه لری سؤیلندی، دیگر یاریسینا ایسه بونا ایجازه وئریلمه دی .

نهایت، تدقیقاتین نتیجه سی گۆستردی کی، اؤز-اؤزونه دانیشماق اینسانلارا نظارت قروبو ایله مقایسه ده اوبیئکتلری ۱۰۰-۵۰ میلی ثانیه تئز یاددا ساخلاماغا کۆمک ائدیب .

قاری لوپیان بونونلا باغلی دئییر: من تئز-تئز سوپودوجودا و دوندوروجودا و یا سوپئرمارکت

قروپ تئراپیاسیندا خسته اوخشار پروبلئم لری اولان دیگر اینسانلاری پایلاشیر و دینلییر .

یاشادیغینیز شیئر حاقیندا عائلنیزله

دانیشماق دان چئگنیمین

یالنیز پسیخی ساغلام لیک پروبلئمین دن کئچمک قورخولو اولا بیلر و بئله اولمامالی دیر. راحت سینیزسا، والیدئینلرینیز، طرفدایشینیز، قارداشلارینیز و یاخین دوستلارینیزلا دانیشین. سیزینله ماراقلانان اینسانلار سیزی دستکله یه جک و باشینیزدان کئچنلر حاقیندا راحت دانیشسانیز، بو، چوخ آسان اولاجاق .

معالجه کیفایت دئییل سه، بیر سئچیم

اولاراق درمان قبول ائدین

درمان حاقیندا حکیمینیزله و یا تئراپئوتینیزله دانیشین. اگر شیزوفرئنیانیز یوخ دورسا، درمانلار عادت سون چاره دیر. بونونلا بئله، حیسس لرینیزی نورمال وضعیتیه قایتارماغا کۆمک ائده بیلر. سئچیم لرینیزی قیمت لندیرمک و سیزین اوچون ان یاخشی سینی تاپماق اوچون حکیمینیز و یا تئراپئوتینیزله ایشلیین .

اورادا اولمایان سسلری ائشیدیرسینیزسه، مومکون قدر تئز بیر حکیمه مراجعت ائدین اگر رئال اینسانلاردان فرقلنمه یین سسلر ائشیدیرسینیزسه و یا باشینیزداکی سس فرق لی بیر شخصیتیه مالیک دیرسه، داها جدی پسیخی ساغلام لیک پروبلئمی ایله اوزلشه بیلر سینیز. حکیمینیز سیزه بو سسلری ائشیتمه یه سبب اولان باش وئرلری آنلاماغا کۆمک ائده بیله جک.

اؤزونوزله دانیشماغین علامتی ندر؟

اۋزونوزله دانیشاراق و اینسانی اۆلدورمیین طرفلرینی نظره آلاراق و نه قدر پیس حیس ائتدیینیزی دانیشاراق ساکیتلشیرسینیز. بو آخماق بیر فیکیردیر و بونو باشقا هئج بیر اینسانلا آسانلیقلا پایلاشا بیلمزسینیز، چونکی اونلار مطلق سیزین دلی اولدوغونوزو دوشونه جکلر .

لین دا پاپادین بونولا باغلی دئییر: «بو ایش فیکیرلرینیزی آیدینلاشدیرماغا و قرارلارینیزدا قیتتلی و ثابت اولماغا کۆمک ائدجک .

چوخ دوشونمی دایاندیریب زهنیمیزی نجه ساکیتلشدیرک؟

حدین دن آرتیق دوشونمک بیزه ایش گۆرمکدن و حیات ایشلریمیزی ایداره ائتمکدن چکیندیریر و بیزده پیس احوال-روحیه یارادیر. بس کئچمیش حاقین دا دوشونمی، گله جکله باغلی شوبه و ناراحتلیغی دایاندیرماغین بیر یولو وارمی؟ هر بیر وردیش کیمی، موناسیبت ده چتینلیکلره گلیر. آنجاق تجروبه ایله بئینینیزه فرق لی دوشونمی اؤیره ده بیلرسینیز .

آشاغی دا حاقین دا دانیشاجاغیمیز ۷ اصول سیزه چوخ دوشونمی دایاندیرماغی اؤیرنمه یه و آغلینیزا سوله گتیرمه یه کۆمک ائدجک .

۱- دوشونجه لرینیزه اوزاقدان باخین

حدین دن آرتیق دوشونمکدن چکینین

مئدیتاسیانیین اساس کومپونئنٹی آغلینیزدان کئچن فیکیرلری ساده جه «ایزله مک»، اونلارلا مشغول اولماق و یا اونلارین یارانماسینی قارشی سینی آلماغا چالیشماق دیر .

دوشونجه لرینیزه قاپیلماق اوزینه اصلین ده ساده جه شاهد اول بیلجیینیزی آنلایین.

حدین دن آرتیق دوشونمه یه مئیل اینسان

رفلرین ده نسه آختارارکن اۋزومله لازیم اولان شئیلردن کئچیرم. بو شخصی تجروبه منی بو تجروبه یه وادار ائتدی. لویپان، باشقا بیر پسیخولوق دانیئل ایسویقلی ایله بیرلیکده، اۋز-اۋزونه دانیشانلارین داهی اولدوغو قناعتینه گل دی و بو ایفادنن بیر چوخ سببلرینی سادالادی، آشاغی دا قئید ائدیله جک .

تکرار یادداشینیزی گوجلندیریر

اۋزونوزله دانیشدیغینیز زامان بئینینیزده کی دوغو مئخانیزمی ایشه دوشور. ایستدیینیز سۆزو ویزواللاش دیرا بیلدیینیز اوچون ایستدیینیز سۆز یادداش دا دها تئز یئرلشه جک و بونا گۆره ده اونو آسانلیقلا خاتیرلایا بیلرسینیز .

بو، دقتینیزی جمعه مه یه کۆمک ائدجک

اۋزونوزله یوکسک سسله دانیشدیغینیز زامان، ایشینیزه دها چوخ دقت یئتیرجکسینیز و لازیم اولدوق دا تکرارلانان ماده لری آسانلیقلا خاتیرلایاجاقسینیز. البته کی، بو، یالنیز اوبیئکتین نه اولدوغونو بیلمه یه کۆمک ائدیر ت .

مثلاً، بانان ساری دیر و سیز بانانین نجه گۆروندوبونو بیلیرسینیز. بئله لیکله، اۋزونوزله بو باره ده دانیشدیغینیز زامان بئینینیز درهال بانان شکلینی ذهنینیزده جانلاندیریر، آنجاق بانانین هانسی فورمادا اولدوغونو بیلیمیرسینیزسه، بونون ذهنینیز اوزرین ده هئج بیر تأثیری اولمایاجاق .

توتاق کی، بیرینه او قدر غضب لیسن کی، اونو اۋلدورمک ایستیرسن. بونون اوچون پسیخیاترا مراجعت ائتملیسینیز؟ یوخ ائتمه لی اولدوغونوز شئی اۋزونوزو بیر اوتاغا باغلاماق و بو باره ده اۋزونوزله دانیشماق دیر .

۳- معین واختلاردا دوشونمیی اؤزونوزه قاداغان ائدین

باشقا بیر یول، معین بیر مؤوضو حاقیندا چوخ دوشونمکدن چکینمک اوچون معین "دوشونمه مک" واختلارینی آیرماق دیر. مثلاً، آخسام ساعت ۸-دن سونرا چتین شئیلر حاقیندا دوشونمیی دایان دیرا بیلر سینی، چونکی بو، یوخونوزا تأثیر ائده بیلر .

بنزر بیر اصول سینخرونیزاسیادیر. مثلاً، ۲۰ دقیقه دوشونون. بو مدت عرضینده اورینیزی ایستدی هر شئی ناراحات ائتمه یه، دوشونمه یه و یا چوخ دوشونمه یه ایجازه وئرین. واخت بیتدیکدن و ۲۰ دقیقه بیتدیکدن سونرا فای دالی ایشه کئچین. اؤزونوزه گل سنی و آیرلمیش واختدان کناردا بیر شئیلر حاقیندا دوشوندویونو گؤرسنی، داها سونرا بو باره ده دوشونجینی خاتیرلاتمالی سینی .

۴- اؤزونوزه یایندیرین

بو ساده بیر اصول کیمی گؤرونور، اما اصلینده عینی آندا یکی شئی دقت یئتیرمک چتین دیر .

شعورونون بیر قدر طبیعی میلی اولسا دا (اینتنسیویلیگی اینساندان اینسانا دیشیر)، سیز بونو تجروبه ایله دیشه بیلر سینی .

۲- فیکیرلرینی کاغیذا کؤچورون

دوشونجه لرینی ایداره سینی علینزدن گئتمه سینه ایمکان وئرمیین بیر یولو، مسئله یه فرق لی بوجاقدان باخا بیلن و سیزه فرق لی باخیش بوجاغی وئره بیلن باشقا بیر ایله بو مسئله لر حاقیندا دانیشماق دیر .

شرطلر حاضر دئیل سه، فیکیرلرینی بیر کاغیذ پارچاسینا یازا بیلر سینی .

بو، دوشونجه پروسئسینی داها یاخشی تشکیل ائتمه یه ایمکان وئریر. دوشونجه لرینی بئینینه باغلا سانی، نینکی سامان سیزین اوچون داغا چئوریله جک، هم ده عینی دوشونجه لره قایتماغا داوام ائدجک و بونا گؤره ده عینی شئی تکرار- تکرار تحلیل ائدجک سینی .

بیر آددیم ایرلی گئدیب او کاغیذی آتیب آتا بیلر سینی. عالیملر دئیرلر کی، بو، بو فیکیرلری سیزین اوچون داها آز دیرلی ائدیر .

اؤز فيکربنيزه حؤرمت ائتمی اؤیرنن. بو باره ده نه قدر چوخ دوشون سنیز، بیئینیزده بیر او قدر شوبه له یارانیر .

۷- یانلیش بیر قراری دیش دیرمک

ایمکانینیز اولدوغونو بیلین

ماشین سوررکن سهو ایش سئچمک، یانلیش اینسانلار ائولنمک و یا گئدجینیز یئر سهو مارشروتلا گئتمک کیمی ناراحات لیکلار یاشاماق طبیعی دیر. آنجاق سهوینیز فلاکتلی اولمایاجاق، عکسینه بؤیومنیز اوچون بیر فرصت اولاجاق .

سهولرین آخماقلارین ایشی اولدوغونا دایر عمومی اینانج تامامیله یانلیش دیر. سهوینیزی درک ائدیب دونیا یا باخیشینیزی دوزلت سنیز، یارادیجی لیک و تشبوس سیزه بورادان گله جک .

اکثر حاللاردا حدین دن آرتیق دوشونمنین سببی هئچ واخت دیش دیریله بیلمه یین و بونا گؤره ده دوغرو اولماسی لازیم اولان بؤیوک و یئکون قرار وئرجینیز فیکری دیر. آنجاق سهو ائتمک دن چکینمیر سنیزسه و زامان کئچدیکجه بیر وضعیت حاقیندا فیکر لرینیزین و بیلک لرینیزین دیشجینی بیلسنیز، ایچرینیزده اصل آزادلیق و راحت لیک حیسس ائدجک سنیز .

اؤزونوزه قارشی مئهریبان اولون دوستلارینیزدان بیر دایره یارادین گئری قایدین و آرخایا باخین حیات پروبلملرینه قارشی نئجه گوجل اولماق اولار؟

بو سببدن حدین دن آرتیق فیکر لشدیینیزی فرق ائدیک ده ایدمان ائده و یا ایدمان اویونونا گئده بیلر سنیز. دوغولارین آلولانماسی فیزیکی فعالیتله موشاییت اولونورسا، اولار آراسین دا چوخ یاخشی بیر تارزلیق قورولور .

خصوصیله ذهنی مشغوللوق و سوسیال قارشی لیکلی علاقنی احاطه ائدن فیزیکی فعالیتلر، مثلاً، ایدمان اویناماق و یا دوستلا طبیعت ده گزمک .

۵- ایندی ائده بیلجینیز ایشله دقت

یئتیرین

دوشونمک اوزینه حرکت کئچین کی، بیئینیزده دایم دولشان دوشونجه لری ایداره ائده بیلسنیز .

دقتینیز نه ائتمه لی اولدوغونوز، ائتمدیینیز و ائتمه لی اولدوغونوز و اطرافینیزدا باش وئرلره یؤنلمه مه لی دیر. ساده جه ایندی نه ائده بیلجینیزه دقت یئتیرین، نه قدر کیچیک اولسا دا، سونرا بونو ائدین .

گله جکله باغلی ناراحات دوشونجه لرینیزی رئال و حیسس اولونان فعالیتله چئویرمه یه جهد ائده بیلر سنیز.

مثلاً، هر دفعه گله جک اوچون ناراحات اولدوغونوزدا، پروا کتو قرار قبول ائدین، حقیقتا آیاغا قالخین و فایدالی بیر شئی ائدین .

۶- فیکرینیزه حؤرمت ائدین

اولا بیلسین کی، قرارینیزی چوخ دوشونمیینیزین بیر سببی اؤزونوزه گوونممیینیز و دوزگون سئچیم ائده بیلجینیزدن امین اولماماغینیز دیر .

شهرینین قوزئینده کی داغلار و یا "مازندران" ایالتینده بیرسئرا داغلار کی ایندی رسمی سندلرده "دوبرار" آدلانیر، اوجا و یوکسک

قاراداغ QARADQĞ

اولدوقلاری اوچون قاراداغ آدلانیبلار. قاراداغین محدوده سینی تانیماق چوخدا چتین دئییل، ساده جه ماهواره ای و توپوگرافی نقشه سینی آراشدیرساق بو داغلارین هاردان باشلاماسی و هارادا قورتولماسی و اوجا داغلاری هاردا اولماسی هامیسی آیدین گؤرونور.

قاراداغ ماحالی

قاراداغ ماحالی گونئی آذربایجان دا، دوغو آذربایجان ایالتی نین قوزئی ینده یئر آلان بؤیوک بیر اراضی دیر. قاراداغ قوزئی دن آراز چایی نا گونئی دن تبریز شهری نین یاخینلیغینا دک، دوغودان اردبیل ایالتی نه و باتی دن جولفایا محدود اولور.

حسن اوو، محمدخانلی، کلپیر، اوزومدیل و ... قاراداغین ماحال لاریندان سالییر.

یازیچی محمدحافظ زاده " ارسباران در گذر حماسه و تاریخ " کیتابیندا بو ۱۸ بؤلومو بئله

قاراداغ (قارا + داغ) سؤزونده "قارا" رنگ آنلامیندا یوخ بلکه بؤیوک و گئنیش آنلامیندادیر. بو گئنیش و یوکسک داغلار کی بیر- بیرنه سیرالانیب و قاراداغ آدلانیر دئمک اولار تورکیه اؤلکه سینده آرات (آغری) داغلارینین آردی سیدیر. بیزیم آراشیدرمالاریمیزا گؤره بو یوکسک قاراداغین باشلانیشی جلفانین گونئیندن اولوب، گونئی دن تبریزین یاخینلیغینا (بهلول و دند داغلارینا دک)، دوغودان ساوالانین اتکلرینه و موغانین دوزلوکلرینه دک و قوزئی دن قارباغین داغلارینا قووشور. بوداغلارین اتکلرینده، زیروله رینده و دره لرینده نئچه کندلر، چاپلار و مئشه لر یئر توتوب و بو اوزدن قاراداغ آدلانیر. نئجه کی قاراقایا، قاراچیمین و قارباغ سؤزونده "قارا" بؤیوک و گئنیش آنلامیندادیر.

"همدان" ایالتی نین یاخینلیغیندا "کبوتر آهنگ"

میلادی ایلینده باشاچاتیپ. ۱۸۲۶ میلاددان سونرا قاجارلارین سونونادک بو یئرلرده اوچ بؤیوک ائل : حاج علیلو، چلبیانلو و شاهسون ائلری خانلیق ائدیپ و قاجار شاهلارینین آرخاسیندا دایانیبلار و سونرالار اینگیلیس تدبیرایله رضاشاه اونلاری سیاستدن اوزاقلادیریب و خانلیق ائتمه یه ایزین وئرمه ییب.

آرازبار (ارسبار)

آرازبار کی رسمی و دئولتی سندلرده ارسباران یازیلیر (آرازبار = آراز + بار ، "بار" فرهنگ "دهخدا" دا قیراق و ساحیل یازیلیب.) آراز چاینین گونئی ساحیلرینه، آز- چوخ "اوستوبین" و یا "کاللا"دان، سهراهی ایسکانلو یاخینلیغینا دک یئرله و کندله دئییلیر. آرازبار (ارسباران) قاراداغ آنلامیندا یوخ بلکه قاراداغین بیر حیسسه سی اولوب . تأسف ایله بعضی یازیچیلار و گنج تاریخچی لار بو یئرلری گؤرمه دن و قوندارما سندله باخاراق بو یالنیشلیغی بیلمه دن تأیید ائدیرلر. نیه کی بیر قاراداغلی دان و اؤزلیکله یاشلی آدمالاریندان گئدیپ آرازبارین یئرین سورساز اگر بو آدمالار یازیب - پوزما دا بیلمه سه لرده اما آرازبارین یئرین سیزه یاخجی گؤسترلر.

منبع : وبلاگ شوخانا

منبع : (از کتاب ورزقان و خاروانا در پس کوچه های تاریخ آذربایجان - فردین الهیاری - صص ۴۴ - ۵۴)

یازیر : قارداغ ماحالی اسکی زامانلاردا ۱۸ یئره بؤلونموشدور :

(۱) حسن اوو (۲) مئشه پارا (۳) اوزومدیل (۴) کئیوان (۵) مینجیوان (۶) کلیر (۷) گرمه دوز (گرمه یعنی پهن و باز . گرما یعنی حرارت که بخاط تشابه معنای این کلمه اصیل ترکی به غلط معنی میشود .ح.شرقی) (۷) چهاردانگه (۹) دودانگه (۱۰) یافت (۱۱) دیکله (۱۲) ورگهان (۱۳) هوراند (۱۴) هریس (۱۵) بدوستان (۱۶) قوزئی دیزمار (۱۷) دیزمار گونئی (۱۸) مواضع خان

حافظ زاده کیتابلاریندا و یا ارسباران نقشه سینده محمدخانلی ماحالیندان آد آپار بلمییب. در حالیکه بیزیم کند شوخانا و قونشو کندلری ائرقنه چاین حسن اوو و محمدخانلی ماحالینا مرز بیلرلر بئله کی ائرقه نه چایی نین آراز طرف کندلری "موس کند" و "اره زین" کندلری کیمی حسن اوو ماحالیندان ساییلار و ائرقه نه چاینندان آغ داشادک محمدخانلی ماحالیندان ساییلار کی "شوخانادا" بو اساس ایله محمدخانلی ماحالیندان ساییلار.

هئریس، بدوستان اهر شهرینه تابع اولسالاردا، جغرافیایی و تاریخی باخیمدان قاراداغ سایلمازلار. مئشه پارا اسکیدن، بوگونکو منطقه جنگلکاری ارسباران آدلانان یئرله دئییلریمیش (مئشه لیک لره) کی حسن اوو، محمدخانلی، کلیر و نئچه ماحالان تشکیل تاپیردی اما نقشه ده اؤزو تکجه بیر ماحال ساییلیر و سیجیلی ده مئشه پارا ماحالی یازیلیر.

قاراداغ ماحالی تاریخی باخیمدان اسکیلردن خانلیق یئری اولوب . قاراداغ خانلیغی ۱۷۴۷ میلادی ایلینده کاظم خانین الی ایله قاراباغ خانلیغینین یارانماسی ایله چاغداش قورولوب و محمدقلی خانین قاراباغا کؤچمه سی ایله ۱۸۲۶

در مورد زبان تات متأسفانه تحقیقات کمی صورت گرفته و منابع مختلف چه از نظر زبانشناسی و چه از نظر تاریخی، کمتر در دسترس قرار دارد. کتاب "زبان کرینگان" تألیف یحیی ذکا و "تاتی و هرزنی" نوشته‌ی عبدالعلی کارنگ از کتابهایی هست که در این زمینه منتشر شده‌است.

اکثر مورخان و محققان تاریخ آذربایجان با استناد به کتاب کارنگ اطلاعاتی را داده اند و مباحث جدیدی را ارائه نکرده‌اند. کتاب کارنگ به دلیل یک سوپه نگری بخصوص در مورد تاریخچه این زبان زیاد قابل استناد نیست و زبان تاتی که یکی

از زبانهای رو به افول و نابودی در جهان است نیاز به تحقیق و بررسی زیادی دارد. "مینورسکی" مینویسد: «تات کلمه ی ترکی است که به عناصر بیگانه که در بلاد ترک میزیستند اطلاق می-شد.»^{۱۱} همانطوری که در بلاد عرب به بیگانگان عجم به معنای غیرعرب گفته میشد. و در سرزمینهای فارس زبان به اعراب تازیان میگفتند.

"شمس-الدین سامی" می-نویسد: «ترکان قدیم، ایرانیان و گردان را که زیر فرمان خود داشتند

دستور زبان تاتی شباهت بیشتری به زبان ترکی دارد.

زبان تاتی و موقعیت آن

زبان تاتی یکی از هزاران زبانی هست که در دنیا وجود دارد و اندک مردمی در دنیا به این زبان تکلم میکنند. مرکز اصلی این زبان در روستای "کرینگان" از توابع شهرستان ورزقان میباشد. این روستا در دامنه ی کوهی قرار دارد که مردم آن بیشتر به شغل دامداری و کشاورزی

میردازند و نیز با بهره گرفتن از جنگلهای اطراف روستا، امرار معاش میکنند.

اغلب مردم کرینگان به این زبان آشنایی دارند و به همین زبان تکلم میکنند. و علاوه بر کرینگان مردم روستاهای دیگری در منطقه-ی خاروانا و میشه-پارا به این زبان صحبت میکنند. همچنین در روستاهای "ونستان" و "خوینرو" و چند روستای دیگر

با اندک تفاوت در لهجه-ی آن به این زبان آشنایی دارند.

"ابوالقاسم نباتی" از عرفای نامدار منطقه و معاصر با ناصرالدین شاه که در بالای کوهی در روستای بسیار زیبای اُشتبین مدفون است در قصیده ی زیبا بعد از توصیف این روستا زبان مردم اُشتبین را تاتی مینامد.

«خوش سلیقه هر یئری ، خلقی سراسر مهربان
دیَللری تاتی ، ولی شیرین زباندور اُشتبین»

مثلاً:

گوموشی وردیم تاتا
تات مننه داری وئردی
دارنی سپدیم قوشا
قوش مننه قانات وئردی
قانادلانندیم اوچماغا
حق قاپوسون آچماغا

اما اینکه تاتها یک قوم بودند و چگونه آمده-اند و کجا ساکن بوده-اند هیچ اطلاعی در دست نیست. بعضی از محققین آنها را بومیان منطقه می-دانند و ریشه-ی زبان آنها را پهلوی فارسی می-دانند. اما تفاوت‌های اساسی در دستور زبان تات با فارسی و نیز وجود واژه-های بسیار زیاد ترکی این نظریه را به چالش می-کشاند و برای اثبات این مساله یا رد آن نیاز به بررسی‌های دقیق زبانشناسی وجود دارد.

مقایسه ی واژه های تاتی با ترکی و فارسی در زبان تاتی واژه-های فارسی و ترکی فروانی وجود دارد. همچنین در این زبان کلماتی یافت می-شود که ریشه در هیچ کدام از این زبانها ندارد و مستقل هست. تعدادی از این واژه ها را برای نمونه در زیر می‌آوریم:

واژه هایی از تاتی که با ترکی شباهت دارد
تاتی - ترکی - معنای کلمه به فارسی

۱. هووز - هووز - آبی
۲. پاتا کرپیجه - کرپیج - آجر
۳. زمور - زومار - آذوقه
۴. دمیر - دمیر - آهن
۵. یاواش - یاواش - آرام
۶. گیله نار - گیله نار - آلبالو
۷. زمی - زمی - کشتزار
۸. اوچوز - اوچوز - ارزان

تات میخواندند.»^{۱۲} وی در ادامه می-نویسد: « "سانسون" که در زمان شاه سلیمان صفوی در ایران اقامت داشت در کتاب "وضع کنونی ایران" در توصیف یک مجلس میهمانی، از قزلباشها [با عنوان] ترک، و از تاتها [با عنوان] پارس یاد کرده می-نویسد: « مهماندار عرقچین بزرگی از قلابدوزی و زربفت که دارای نوکی بلند و قسمت پائین آن مليله دوزی احاطه شده و قسمت فوقانی آن پر از گلنگ بود بر سر داشت این کلاه وقف دوازده امام است و در مواقع رسمی قزلباشها بر سر می-گذارند و ماموران رسمی که از نژاد تات هستند حق بر سر گذاشتن آن را نداشتند».

محمود بن محمد کاشغری در کتاب لغات خود در مقابل کلمه ی "بُرک" چنین می-نویسد:
الْقُنْسُوهُ ؛ وَ فِي الْمَثَلِ : تَات سِيزِ تَرْك بِيْلِمَاس ،
باش سيز برک بيلماس
یعنی : ترک بدون تات نمی-شود و کلاه بدون سر نمی-شود.^۳

و در مقابل کلمه-ی "سُمْلَم تَت" مینویسد:
سُمْلَم تَت ؛ الْفَارْسِيّ الْاَدِي لَا يَعْرِفُ لُغَتَ لَتَرْك الْبَنَه ، وَ كَذَالِكْ كُلِّ مَنْ يَعْرِفُ التَّرْكِيَه تَسْمِي سَمْلَم

یعنی : فارس [زبان] هایی را که اصلا با ترکی آشنایی ندارند و همچنین کسی که ترکی نداند سملم خوانده میشود.^۴

ملک الشعراى بهار تات را به معنی تاژیک یا تاجیک یعنی فارسی زبانان عنوان کرده-است.^۵ ضرب المثلهای زیادی در میان مردم آذربایجان وجود دارد که از کلمه-ی تات در آن استفاده شده-است. وداستانها و شعرهایی درمیان مردم منطقه بر سر زبانها جاری است که در آن اشاره به تاتها شده-است.

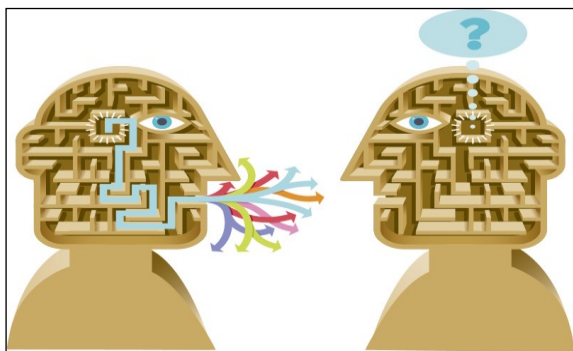
۱۹. جیو - جیغ
 ۲۰. روژ - روز
 واژه‌هایی که ریشه در زبان ترکی و فارسی ندارد
 تاتی - فارسی
 ۱. جفا - منقار
 ۲. دَس - نخ
 ۳. پس - گوسفند
 ۴. برام - گریه
 ۵. کم - پهلو
 ۶. مرغوت - قیچی
 ۷. هسوم - کاهو
 ۸. هرو - پهن
 ۹. پو دیوار
 ۱۰. گلما - سفره
 ۱۱. اولینج - خاکستر
 ۱۲. پا - سگ
 ۱۳. زوا - پسر
 ۱۴. پو - دیوار

اعداد در زبان تاتی

اعداد در زبان تاتی، بیشتر به زبان فارسی نزدیک است.

- ای (یک) - ده (دو) - هری (سه) - چو (چهار)
 - پینج (پنج) - شاش (شش) - هوفت (هفت)
 هشت (هشت) - نوو (نه)
 دا (ده) - ویست (بیست) - سی (سی) -
 چل (چهل) - پینجو (پنجاه) - ده سی (شصت) -
 پینجوره ویست (هفتاد) - پینجوره سی (هشتاد) -
 پینجوره چل (نود)
 سا (صد) - ده سا (دویست) - هری سا (سیصد)
 هزو (هزار) - ده هزو (دو هزار ...)
 هزو هزو (میلیون) - ده هزو هزو (دومیلیون) ...

۹. داری - داری - ارزن
 ۱۰. هه - هه - بله
 ۱۱. بنفشه - بنوشه - بنوشه
 ۱۲. دولو - دولو - تگرگ
 ۱۳. پوچا - پوکا - پوسیده
 ۱۴. نوخدا - نوخدا - لجام
 ۱۵. کیلیک - کهلک - کبک
 ۱۶. بو لاشنا - بالیش - متکا
 ۱۷. ننه - ننه - مادر
 ۱۸. مولچک - میلچک (ح) - مگس
 ۱۹. یان - یان - نزدیک
 ۲۰. بوتاق - پوتاغ (بوتاغ) - بوته
 واژه‌هایی از تاتی که به فارسی نزدیک است
 تاتی - فارسی
 ۱. اورد - آرد
 ۲. اوشکار - آشکار
 ۳. اومی - ین - آمدن
 ۴. تار - سترس
 ۵. بون - بام
 ۶. اوثر - آتش
 ۷. برو - برادر
 ۸. برین - بریدن
 ۹. بز - بز
 ۱۰. بیسدو - نیستان
 ۱۱. بلنت - بلند
 ۱۲. مرت - مرد
 ۱۳. پوشنا - پاشنه
 ۱۴. تاوا - تبر
 ۱۵. ته - تو
 ۱۶. نونه - پژانوا
 ۱۷. هر - خر
 ۱۸. سیوه - سیاه

دستور زبان تاتی

دستور زبان تاتی شباهت بیشتری به زبان ترکی دارد^۶ که در زیر به چند مورد اشاره میشود. در زبان تاتی، مانند زبان ترکی و بر خلاف زبان فارسی صفت قبل از اسم میآید. به مثال زیر توجه کنید:

تاتی : کالا چو (کالا، یعنی بزرگ و چو، یعنی درخت)

ترکی : بویوک آجاج (بویوک ، یعنی بزرگ و آجاج یعنی درخت)

فارسی : درخت بزرگ

همانطوری که گفته شد کلمه صفت یعنی (کالا) قبل از موصوف (اسم) بکار رفته است. یادگر کلمه ی "سیوه اش" به معنای خرس سیاه، بر خلاف زبان فارسی و دقیقاً همانند زبان ترکی صفت قبل از اسم آمده است.

همچنین در کلمات ترکیبی زبان تاتی مضاف الیه مقدم بر مضاف است مثلاً:

تاتی: سیوی باغ (سیو ، یعنی سیب)

ترکی : آلما باغی (آلما ، یعنی سیب)

فارسی : باغ سیب

در زبان تاتی به جای کلمه-ی "از" که در فارسی قبل از اسم می-آید و در زبان ترکی کلمه-ی "دن" بعد از اسم مفعول بکار می-رود از واژه-ی "کو" و "نده" استفاده می-شود.

حرف ربط "با" که در فارسی قبل از اسم می-آید در زبان تاتی مثل ترکی عمل می-شود و در تاتی واژه-ی "اوهون" و در ترکی واژه "ئینن" استفاد می-شود و بعد از اسمبکار برده میشود. مثلاً:

تاتی : من احمداوهون شرین (شرین ، یعنی رفتم)

ترکی : من احمدینن گندیم (گندیم ، یعنی رفتم)

فارسی : من با احمد رفتم

تفاوت بین دستور زبان تاتی و فارسی تقریباً همان تفاوتی هست که بین دستور زبان فارسی با ترکی وجود دارد. دستور زبان ترکی و تاتی از یکسانی بیشتری برخوردار است.

لازم به ذکر است که به همان اندازه که واژه-های فارسی و یا شبیه به آن در زبان تاتی وجود دارد واژه-های ترکی نیز وجود دارد شاید هم بیشتر و نزدیکتر.

علاوه بر واژه-های ترکی و فارسی، در زبان تاتی کلمات دیگری از زبانهای ارمنی ، مازنی ، خلخالی و غیره نیز وجود دارد و به همین دلیل می-توان حدس زد که تاتی هم زبانی [احتمالاً مستقل] بوده که در پی تماس، تعامل و تقابل با زبانهای ترکی، فارسی، کردی، ارمنی، و حتی عربی دچار تغییر شده است.

آنچه در مباحث بعدی خواهیم خواند اینکه مادها حکومتی نیرومند بودند که از اقوام گوناگونی تشکیل شده بودند و شاید گفتن اینکه تاتها نیز از این اقوام بوده است سخنی بیراه نباشد. تاتها معمولاً در شمال آذربایجان و نواحی قفقاز زندگی میکردند که مناطقی نیز در قفقاز هست که به این زبان آشنایی داشته اند و دارند.

تاتها تا آنجا که تاریخ به یاد دارد هیچ وقت حکومتی نداشته اند و به این دلیل در تاریخ گمنام مانده اند.

منبع : <http://qaradag0.blogfa.com>

بتهای بامیان ثبوت بر مدعای ماست، همچنان کانشکا کبیر بزرگترین امپراتور تورک‌های کوشانی زمستان را در پشاور و تابستان را در بگرام سپری می‌کرد.

۴- قیزیل هونلار و یا هون‌های سرخ (قرن چهارم میلادی)

۵- آق‌هونلار و یا هون‌های سفید (بین سالهای ۳۷۰ الی ۴۵۰ میلادی)

۶- کیدارا هون‌ها (از سال ۴۲۰ الی ۵۰۰ میلادی)

۷- ائفتالیت‌ها (۴۵۰ الی ۶۲۰ میلادی): ائفتالیت‌ها هم که از بقایای تورک‌های کوشانی بودند، مدت مدیدی بر افغانستان حکومت کردند که تپه‌ی تاریخی بالا حصار کابل آثار به‌جا مانده از ایشان است.

۸- گوک‌تورک (۵۵۲ الی ۷۴۴ میلادی)

۹- کابل‌شاهان که تورک‌های تخاری بودند، ۲۹۰ سال در افغانستان و بالاخص در کابل حکومت کردند. مورخین عرب می‌نویسند که در برابر عرب‌ها در تمام نقاط افغانستان در زمان ظهور اسلام فقط تورک‌ها بودند که شمشیر می‌زدند که دیوار کوه آسمانی آثار به‌جا مانده از آنهاست.

۱۰- سیمجوریان (قرن ۹ میلادی)

۱۱- قاراتکینی‌ها (قرن ۹ میلادی)

۱۲- غزنوی‌ها (از قرن دهم الی دوازدهم میلادی): از تورک‌های قارلوق بودند و تقریباً ۲۱۲ سال بر افغانستان حکومت کردند.

۱۳- سلجوقی‌ها (در قرن یازدهم و دوازدهم میلادی): از تورکان اوغوز بودند و بعد از غزنوی‌ها ۱۴۷ سال در افغانستان حکومت نمودند.

۱۴- خوارزمشاهیان (قرون یازدهم الی سیزدهم میلادی): خوارزمشاهیان نیز تورک بودند و به مدت ۷۵ سال در افغانستان حکومت کردند.

تورک‌ها در جغرافیای افغانستان

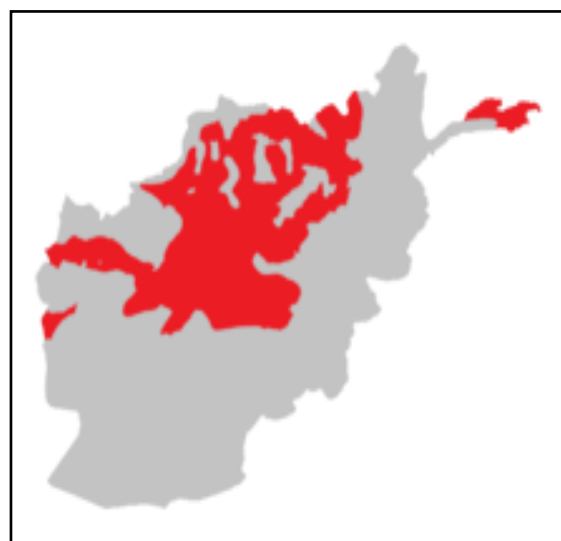
صدها سال قبل از میلاد

و یک‌هزار سال بعد از اسلام حکومت

کرده‌اند!

دکتر عظیم خنجانی

رئیس شورای انسجام تورک‌تباران دری‌زبان افغانستان

۱- ساکا (سده‌ی هشتم قبل از میلاد الی سده‌ی دوم بعد از میلاد): تورکان ساکا که مناطق وسیعی از تورکستان، شمال دریای سیاه، مناطق وسیعی از ایران و هندوستان، اوراسیا و اروپای شرقی را تحت حاکمیت خود داشته‌اند در افغانستان نیز حاکم بوده و از ساکنان و صاحبان قدیمی افغانستان به‌شمار می‌روند.

۲- اشکانیان/پارت‌ها (۲۴۷ قبل از میلاد الی ۲۲۴ بعد از میلاد): اشکانیان در اصل از طایفه‌ی داهه ساکاها بوده در افغانستان نیز حاکم بوده‌اند.

۳- امپراتوری کوشان (۱۰ میلادی الی ۳۵۰ میلادی): کوشانی‌ها از تورک‌های هون بودند، در سده‌ی دوم قبل از میلاد به افغانستان آمده و مدت مدیدی در افغانستان حکومت کردند که

تفسیر داستایوفسکی از آزادی

**همه ملت ها
سقف آزادی
دارند؛**

سقف آزادی رابطه مستقیم با قامت فکری مردمان دارد، با همت بلند مردمان سقف بلند میشود، در جامعه ای که قامت تفکر و همت مردم کوتاه باشد سقف آزادی هم به همان نسبت کوتاه میشود. وقتی سقف آزادی کوتاه باشد، آدمهای بزرگ سرشان آنقدر به سقف میخورند که حذف میشوند، آدمهای کوتوله اما راحت جولان میدهند، بعضی از آدمهای بزرگ هم برای بقا آنقدر سرشان را خم می کنند که کوتوله میشوند. آن وقت سقف ها هی پایین تر و پایین تر می آید و مردم هی بیشتر و بیشتر قوز میکنند تا اینکه تا کمر خم میشوند و دیگر نمیتوانند قد راست کنند. مردم نیز آزادی شان میشود یواشکی و زندگی شان میشود جهنم!...

۱۵- غوریان (سده یازدهم و دوازدهم میلادی): غوریان که تورک بودند به مدت ۹۵ سال در افغانستان حکومت کردند.

۱۶- تورکان چنگیزی: بمدت ۱۲۰ سال در افغانستان حکومت کردند.

۱۷- ایلخانی ها که از نسل تورک بودند ۴۵ سال در افغانستان حکومت کردند.

۱۸- تیموری ها هم که از نسل تورک بودند به مدت ۱۳۵ سال در افغانستان حکومت کردند و پایتختشان در ولایت هرات بود.

۱۹- بابوری ها که تورک بودند ۳۳۲ سال در هندوستان و بیشتر از ۲۵۰ سال در افغانستان حکومت کردند و باغ بابور یادگار آنهاست.

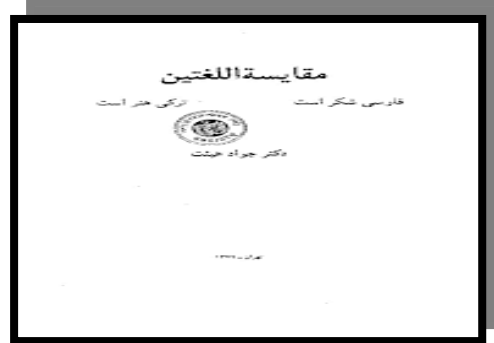
۲۰- غلجاییه: از تورکان خلیج بودند.

۲۱- آفشاریان به رهبری نادرشاه آفشار به مدت ۱۲ سال در افغانستان حکومت کردند. بعد از شهادت (قتل) نادرشاه آفشار قدرت سیاسی تورکها در افغانستان تضعیف شد و پشتونها به قدرت رسیدند.

برخی از نسل بجامانده از این امپراتوریها بنابر عوامل مختلف، زبان مادری- ملی خود «تورکی» را از دست داده اند و اکنون نمی توانند به زبان تورکی صحبت کنند که اکنون به هر زبان که صحبت می کنند بنام همان قوم یاد می شوند.

حال شورای انسجام تورک تباران دری زبان افغانستان می خواهد آن عده از تورکها را که به زبان دری یا زبانهای دیگر صحبت می کنند به هویت اصلی شان «تورک» برگرداند و زبان تورکی را حفظ و گسترش دهد. تعداد کسانی که در اصل تورک هستند و به زبان دری سخن می گویند به شش میلیون نفر می رسد. تورکهای افغانستان نیز در مجموع نیمی از جمعیت افغانستان را تشکیل می دهند.

تور کجه میز و...

پاره ای فعل ساده و واژه در زبان ترکی وجود دارد که معادل آنها در زبان فارسی و سایر زبانها به صورت فعل ساده وجود ندارد و در مقام آنها، جمله یا عبارت و دست کم فعل مرکب به کار میرود. به چند نمونه اشاره میکنیم:

1. آجیخماق: گرسنه شدن
2. آجیشدیرماق: به سوزش انداختن، به درد انداختن
3. آجیقلانماق: بر کسی خشم گرفتن
4. آچیلیشماق: قید و کمرویی رو کنار گذاشتن
5. آددیملاشماق: پایه پای کسی راه رفتن
6. آددیملاماق: قدم بزرگ برداشتن، قدم شماری
7. آددیملی: کسی که قدمهای بلند داشته باشد
8. آدلانماق: نامور شدن، مشهور شدن
9. آراغاج: سالی که گرما و رسیدن میوه زود تر از موعد شروع شده باشد
10. آرالاشماق: از جنگ و درگیری دست برداشتن
11. آرالانماق: از هم جدا شدن
12. آرتیق گلمک: با وجود مقصر بودن خود را ذیحق نشان دادن
13. آرخالانماق: متکی بودن، پشت گرم بودن
14. آریتلانماق: پاک کردن، تمیز کردن
15. آریتماق: پاک کردن
16. آریخلانماق: لاغر شدن

17. آزدیرماق: دک کردن
18. آرغین: راه گم کرده
19. آزماق: گم شدن، منحرف شدن
20. آسقی: رخت آویز
21. آسیلی: دل واپس و نگران
22. آشیریم: کمره ی کوه
23. آغلاشما: گریه دسته جمعی
24. آغلامسینماق: بغض کردن
25. آغناق: لجن زار
26. آغناماق: به پهلو غلطیدن
27. آغوز: نخستین شیر پستانداران
28. آلاچرپوو: کولاک و برف
29. آلاچیق: خانه یا سایه بان باغی
30. آلدیرماق: وادار به خرید کردن
31. آلدیرماق: برداشتن اصلاح و آرایشگری
32. آلقیش: کف زدن و تحسین کردن
33. آلقیشلاماق: مورد تشویق قرار دادن
34. آلیشدیرماق: روشن کردن آتش
35. آنلاشماق: همدیگر را درک کردن
36. آنلاشیلماق: مفهوم شدن
37. آنیلماق: یاد شدن، به خاطر آورده شدن
38. آیاقلاشماق: پا به پای کسی رفتن
39. آیاقلاماق: لگد کردن
40. آیریج: دو راهی، محل تقاطع راه ها
41. آپریمک: پیر شدن، پلاسیده شدن
42. آتنه: جوجه پر در نیاورده
43. اردو: چرکاب صابون
44. ارسین: میله آهنی نوک تیز تنور
45. ارلیک: دختر دم بخت
46. ااره میک: زن عقیم و نازا
47. اریشمک: سر به سر گذاشتن
48. ارینتی: آنچه از ذوب فلز بدست می آید
49. ارینمک: تنبلی کردن

50. اریمک: ذوب شدن
 51. ازدیرمک: لوس بار آوردن
 52. ازدیرمک: وادار به له کردن
 53. اسکیمک: قدیمی شدن، کهنه شدن
 54. اسنه مک: خمیازه کشیدن
 55. اسگیلمک: کوچک شدن، کاسته شدن
 56. افل: əfəl بی دست و پا، شب و ول
 57. اکمک: دک کردن، از سر باز کردن
 58. اکیلمک: جیم شدن، در رفتن
 59. اللشدیرمک: انگولک کردن، ور رفتن
 60. اللشمک: درگیر شدن، دعوا کردن
 61. اللمک: دستمالی کردن
 62. امگک: فرق سر
 63. املیک: بچه چهارپا که تازه علف میخورد
 64. امیزدیرمک: شیردادن
 65. امیشدیرمک: شیردادن از طریق پستان
 66. انده رمک: به صورت دفعی ریختن مایعات
 67. اوتوروش: طرز نشستن
 68. اوژشدیرمک: تحریک کردن، برانگیختن کسی علیه کسی
 69. اوژشمک: سر به سر گذاشتن
 70. اوخلوو: چوبی نظیر وردنه در نانوایی
 71. اوخوتماق: وادار به خواندن کردن
 72. اوتقونماق: آب دهن را قورت دادن
 73. اوّده مک: از عهده بر آمدن، باز پس دادن بدهی
 74. اوزله مک: سوا نمودن جنس
 75. اوزولوشمک: قطع رابطه کردن
 76. اوسانماق: به تنگ آمدن، بیزار شدن
 77. اوسته له مک: با زور و نیرنگ بر حریف چیره شدن
 78. اوغونماق: از خنده ریشه رفتن
 79. اونوتماق: فراموش کردن
 80. اوکوز: گاو نر
 81. اومماق: توقع چیزی را داشتن، هوس کردن
 82. اوخالماق: مشمت مالی کردن
 83. اوؤکله مک: مشمت مالی کردن و ماساژ دادن
 84. اووماق: مشمت و مال دادن
 85. اوویماق: با چنگ مالیدن
 86. اووشدورماق: مالیدن و مچاله کردن
 87. اووؤنتو: خرد شده، ریز شده
 88. اوینماق: بیدار شدن
 89. اوؤیسه مک: غربال کردن
 90. اویناتماق: بازی دادن
 91. اویناتماق: دست انداختن
 92. اویناتماق: وادار به رقص کردن
 93. ایتله لمک: هل دادن
 94. ایتگی: آنچه گم شده باشد
 95. ایتگین: مفقودالایر
 96. ائشه لنمک: پنجه کشیدن طیور به زمین، کندو کاو کردن
 97. ائشه ک: جایی که طیور پنجه کشیده و گود کرده
 98. ایریش مک: لجبازی کردن
 99. ایشیلتی: نور ضعیف، سوسو
 100. ایگره نمک: نفرت داشتن، مشمئز شدن
 101. اینانماق: باور داشتن
 102. اینانمالی: باور داشتنی، قابل اعتماد
 103. اینانیلماق: طرف اعتماد بودن
 104. اینجیک: آزرده خاطر، رنجیده دل
 105. ایلمک: گره بافتنی و فرش
 106. ایمه جی: داوطلب کارهای دسته جمعی
 107. ایلیشیک: گره خوردگی و پیوند ضعیف
 108. ایمکله مک: چهار دست و پا رفتن
 109. ائولنمک: زن گرفتن
 110. باتقین: طلب بالا وصول
 منبع: مقایسه اللغتین
 تألیف: پروفیسور جواد هیأت

قونا قېرورلىك خالق يارادىجىلىغى اينجىلار يندە QONAQPƏRVƏRLİK XALQ YARADICILIĞI İNCİLƏRİNDƏ

Dr.ŞİRİN BÜNYADOV

دکتر شیرین بنیادوا

گلسه، ار آدام ائوده اولماسا، اول اونو يئديرر، ايچيرر، آغيرلار، عزيزلر، گؤندرر " ۹۸. عموموميتله، ائل آراسيندا تکجه قادينلار دئييل، بوتون اينسانلار قيميتملنديريلنده ايلک نؤوبه ده اونون قوناغا موناسيبتى، سخاوتى اساس معيار کيمي گؤتورولور و خالق آراسيندا دا محض بئله آداملار بؤيوک حؤرمت و نفوذ صاحيبي اولورلار .

بورادا ۱۳- جو عصرين گؤرکملی آذربايجان موتفککيري نصيرالدين توسى نين سخاوت حاقيندا يازديغيني خاطيراتماق يئرینه دوشور: او يازير:

"سخاوت اونا دئييلير کى، مال دؤولتين صرف ائديلمه سى نئجه لازيم، نئجه لاييقسه، ائله ده يئرینه يئتيريلسين و سونا قدر بو جوره ده داوام ائتديريلسين. سخاوت ائله بير نؤعودور کى، اونون دا اؤزونه داخيل اولان بير چوخ نؤوعولرى واردير... لاکين " سخاوت " جينسينه داخيل اولان فضيلتلر سککيزدير: بيرينجى-کرم، ايکينجى-الى آچيqliق، اوچونجو- عفو، دؤردونجو-مروت، بئشينجى - خيرخواهليق، آلتينجى - يارديم، ينددينجى- پاى، سککيزينجى -اوزويومشاقليق "۹۹. دئمه لى،" علم عالمى نين شاهى " آدلانديريلان نصيرادين توسى حاقلى اولاراق سخاوتين اؤزوندە دە موعين خصوصيتلرين بيرلشدييىنى وورغولاير .

داستاندا خانلار خانى خان باياندينن ايلده بير کره توى ائديب اوغوز بيليريني قوناقلاماسى باره ده ده بحث اولونور. ۱۰۰ فاروق سومرين ده ابن فدلانين وئردىگى معلوماتا اساسلاناراق اوغوزلانن دوغروجول، ناموسلو و قوناقپور اولدوغونو سؤيله مه سى داستاندا بللى اولان بو فيکرى بير داها تصديقله يير.

۱۰۱

آذربايجان خالقى نين رئال حيات طرزى نين مهم جهتليريني اؤزوندە عكس ائتديرن شيفاهى خالق يارادىجىلىغى اينجىلارينده، تاريخى سالنامه اولان داستانلانمىزدا، ناغىللاريمىزدا، افسانه لريمىزده، آشيق يارادىجىلىغى نومونلارينده، آتالار سؤزلرينده، باياتيلاريمىزدا قوناق و اونا موناسيبت حاقيندا گئنيش معلومات وئريليير. قوناغا حؤرمت ائديلمه سى شيفاهى خالق يارادىجىلىغيندان کناردا قالا بيلمزدى. بير نئچه نومونه ايله فيکريمىزى ثوبوتا يئتيرک . "کيتاب دده قورقود " داستانيندا دئييلير کى، " قوناغى گلمه ين قارا ائولر بيخيلسا هئى " . بو او دئمکدير کى، اگر بير ائوه قوناق تشريف بويومورسا، دئمه لى، او ائو ائو دئييل و بيخيلماسى قالماسيندان واجيبدير. بو، قوناغين هر بير ائوده نئجه بؤيوک احتيرام صاحيبي اولماسينا دلالت ائدير. ائله همين داستاندا ان ياخشى قادين ائوين ديرگى حساب اولونور کى، اونو دا بو جور ديرلنديريلر: " اوزان، ائوين داياغى اولدور کى، يازيدان-ياباندا ائوه بير قوناق

ساقی گیردی مجلسسه. علمقولو خان دلیله بورادا بیر قوناقلیق وئردی، بیر قوناقلیق وئردی کی، نه دئییم. یئدیله، ایچدیله، چالغیچیلار چالدی، اوخویانلار اوخودو، گنجه دن ده بیر آز کئچمیش مجلس داغیلدی " ۱۰۸ .

کور اوغلو :

چنلیبلده کؤچوم، قونوم،

آطلسدان بیچیلر دونوم،

اورتادان قالخمایا خونوم،

گونده یوز قوناغیم اول! .. ۱۰۹ - دئییر .

یوخاریداکی میصراعلاردا درین کؤکره مالیک اولان قوناقپرورلیک اؤز پارلاق ایفاده سینی تاپمیشدیر. گوروندیو کیمی، معیشتده حلل ائدیجی رول اوینایان قوناقپرورلیک عادتی گورک سعجییه سی داشیمیر، یاشام طرزی نین بیر پارچاسی کیمی، آرزوولونان بیر حال کیمی تقدیر ائدیله. بو عادتین یارانماسی جمعیییتین اؤزونون طلباتی ایله باش وئرمیش، محض بو زمینده ده معین قایدالار فورمالاشمیشدیر .

توپونیملرله باغلی روایتلرده ده قوناقپرورلییین ایزلری اؤز تظاهورونو تاپمیشدیر. مثلن، شوشا آدی ایله باغلی ماراقلی بیر روایت واردیر. بئله کی، "واختیله پناه خان برده خانینا قوناق گلیر. برده خانی مؤحترم قوناغین رغبتینی قازانماق اوچون اونون شرفینه اوو تشکیل ائدیر. اونلار قاراباغین تعریفلی آتارلارینی مینیب نؤکرلری، تازیلاری ایله یاخینداکی اوجا داغلارا، سیخ مئشه لره اووا چیخیرلار. بو داغلاردان اطرافنی سئیر ائدن پناه خان حیران قالیب اؤز-اؤزونه دئییر: " بو نه . گؤزل یئردیر. نه گؤزل، آیدین، صاف هاواسی وار. ائله بیل شوشه دندیر. اوزاقدان هر شئی آینا کیمی گورسه نیر. بورادا هر البت گؤزل بیر شهر سالمق لازیمدیر." ۱۱۰ قاراباغین یوکسک یئرینده شوشا شهری بئله سالینیر .

خالقلار، او جومله دن اینسانلار آراسیندا داغیلماز کورپو سالان قوناقپرورلیک عادتی حاقیندا داستانلاریمیزدا خیلی معلومات واردیر. بورادا خالقین

تدقیقاتچی ع.ح.هشیموو بو باره ده یازیر:

"اینسانپرورلیک حیسیسی آذربایجان خالقنی نین سوفره سینی ده اورگی کیمی آچیق و گئنیش ائتمیشدیر. ناغیللاریمیز ایچریسینده ائله سینی تاپماق اولماز کی، اورادا زحمت آدمی " قوناق ایسته بیرسنمی؟ سوالینا: " گؤزوم اوسته یئرین وار! "

- دئییه جاواب وئرمه سین. هم ده بو، گلیشی گؤزل سؤز دئمک خاطیرینه وئرین جاواب دئییل، زحمتکش آذربایجانلی نین اورک سؤزودور، اونون گئنیش قلبی نین تجسسومودور. آذربایجانلیلارا گؤره، " ائوین یاراشیغی اوشاق " اولدوغو کیمی، "سوفره نین یاراشیغی دا قوناقدیر . "

"قوناق سئوه نین سوفره سی بوش اولماز " ، " قوناقسیز ائو اوغورسوز اولور " و س. ۱۰۲

تصادوفی دئییلدیر کی، ناغیللانمیزدا خئییر قوووه نین تمثیلچیلری خیرخواه، سخاوتلی، یوخسوللارا ال توتوب کؤمک ائدن آدمالار ساییلیر. عبث یئره دئییلمه ییب کی، " مرد ایگیدلر سوفره آچار، آد آلاز " ۱۰۳ بو باره ده ملا ولی ویدادی بئله یازیر :

سخاوت اولمایان کسده شوجایت فعلی نادیردیر. کرمسیز کیمسه نی هر یئرده گوردوم، بی هونرگوردوم. ۱۰۴

ملا پناه واقیف ایسه بئله دئییر :

سن گلدین، نور دولدو ائوه اوتاغا،

گولدییین یوللارا جانیم صداغا،

دوروب قوربان اولماق سن تک قوناغا

نوشدور جانیمیزا، قوربان اولدوغوم. ۱۰۵

کور اوغلو داستانیندا دئییلیر کی، کور اوغلو بیر قاری نین قاپیسینی دؤیوب، گنجه اونو قوناق ساخلاماسینی خواهیش ائدیر. قان دا " قوناق الله قوناغیدی " ،

-دئییر. ۱۰۶ کور اوغلونون اؤزو ایسه قوناغی باره ده " قوناق کی، وار، منین عزیزیم، یکی گؤزومدو" -

سؤیله ییر. ۱۰۷ داستاندا خانین قوردوغو مجلسین تصویرى ایسه بئله وئرلییر: " ائله کی، خان عذرخواهلیغینی ائله دی، یئمک-ایچمک باشلاندى،

"قوربانی" داستانیندا قوناغا موناسیبتە دایر نصیحت آمیز مصلحتلر ائله دولغون تصویر ائدلمیشدیر کی، بوتۇلولوكدە بۇیوكلرین کیچیکلره وئردیگی اؤیود کیمی سسله نیر .

سن نودرتن بیر مجلیسه واراند،
یاخشی آیلش، یاخشی اوتور، یاخشی دور!
دیندیرنده معرفتدن خبر وئر،
گۆرن دئسین قارداشیمدان یاخشیدیر.

دللك موراد، بیر واخت گه لر قوناغین،
اونا مصرف اولار دوگیله یاغین،
بیرجه گولر اوزون، آچیق قاباغین،
شیرین دبلین هامیسیندان یاخشیدیر.^{۱۱۳}

بو عبیرتامیز کلاملاردا قوناقلیقدا ادب ارکان قایدالارینا رعایت ائتمیین اؤرنگی وئرلییر. داستانلاریمیزدا قوناقپورولیک عادتى گونده لیک یاشام طرزى نین بیر پارچاسى و ایجراسى موطلق ضرورت طلب ائدن کئیفیت کیمی اؤن پلانا چیخیر. بو عادت عئینی زاماندا ساده آداملارین موناسیبتى، تربیه سی کیمی ایشیقلاندیریلیر .

"محمد-گولندام" داستانیندا ایسه بئله بیر مقام وار :

جانمین بییه سی، آی گۆزوم ننه،
قوناغین کۆنلانو خوش گلدین سؤیر .
سانا نصیحتدی بو سؤزوم، ننه.

قوناغین کۆنلانو خوش گلدین سؤیر.^{۱۱۴}
بورادا "سؤیر" ، عینی "سؤور" معناسیندا وئرلمیشدیر. داستانان گۆروندویو کیمی، قوناغی قارشیلارکن ایلك نۆوبه ده اونا گولر اوزله "خوش گلدین" دئمکله کۆنلانو اوخشاماق اولار، چونکی "خوش گلدین" سؤزونه تیسسوملو بیر جاواب هر شئیە دیر. داستانلاریمیزدا بوتون اینسانلارلا برابر، موختلیف خالقلاردا حؤرمت حیسیسی آشیلاماق ترنوم ائدیلیر. شیفاهی خالق ادبیاتی نومونه لریندن اولان افسانه لردە ده قوناقپورولیک عادتى اؤز تجسسومونو

بوتون طبقه لرینه (هم یوخاری، هم ده آشاغی) مخصوص اولان مهمان نوازلیق اؤز عکسینی تاپمیشدیر. دؤورون حادیثه لرینی عکس ائتدیرمکله یاناشی، خالقین رئال حیات طرزى ایله سسلشن داستانلاریمیزدا خیرخواه حیسیسلر، وطنپورولیک، آزادلیق اوغروندا موباریزه دویغولاری ایله یاناشی، قوناقپورولیک عادتى ده ترنوم اولونور. مثلن، "طاهیر-زؤهره" داستانیندا دئییلیر: " -آناسینی چاغیریپ دئدی: -من قویونو آرخاجا بیغیب گلنه کیمی سن خۇرئیى حاضر ائله. گرک ائله ائیله یسن کی، بیزیم عزیز قوناغیمیز اینجیمه یه. آرواد او ساعات خۇرگی بیشریب دمه قویدو ... قان قالخیب ال اوستو سوفره سالیب، خۇرگی قابلارا چکدی، گتیریپ اورتایا قویدو " .^{۱۱۱} بو سؤزلر خصوصن باجاریقلی قادینلارین اوزرینه دوشن عؤده لییین لاییقینجه یئرینه یئتیریلمه سینه بیر ایشاره دیر .

"آشیق قریب" داستانیندا دا قریب خاجه نین ائوینده قوناق قالارکن اونون اوچون تداروک گۆرولدویو قئید ائدیلیر و گؤستریلیر کی، "قریب سؤزونو تامام ائتدی، قوناقلار یئییب-ایچدیکن سونرا هره اؤز منزلینه گئتدی. قریب اوچون خواجه یئر سالیب اوتاقلارین بیرینده اونو راحت ائتدی " .^{۱۱۲} بورادا اوزاق دیاردان گلن و گلدیگی یئرده هئچ بیر قوهوم اقرباسی اولمادیغی حالدا حؤرمتله قبول ائدیلمن آشیقدان صؤحبت گئدیر. ائل-اوبا دولاشراق اویماق - اویماق گزيب ساز - صحبتی ایله مجلیسلره یاراشیق وئرن ساز اوستالاری-آشیقلا و شاعیرلرین یارادیجیلیغینی ماهنیلاردا یاشادان خواننده لر ضیافتلرین عوضسیر ایشتیراکچیلارینا چئوریلیدیلر. بو بیر حقیقتدیر کی، بیر-بیرینی تاماملایارق مجلیسی رؤونقلندیرن موسیقیچیلر و اؤز ایفالاری ایله روحو اوخشیان آشیقلا قوناقلار اوچون بۇیوک ذؤوق منبعی اولوردولار. بو دا خالقیمیزدا قوناغی هر طرفلی راضی سالماق مئیلی نین سون درجه قوووتلی اولدوغوندان خبر وئریر .

واعتیقادلاردا دا اؤزومخصوص شکیلده عکس اولونموشدور. مثلن،

- ایلد نفر باش-باشا وئرسه، دئیرلر ائوه قوناق گله جک. ۱۱۸

- گؤزلی یول چکن آدامین ائوینه قوناق گه لر، دئیرلر .

- گویا باشیندان بیر توک آیریلیب اوزونه دوشسه، دئیرلر قوناغین گلیر. ۱۱۹

- سفره گئندن دالینجا سو آتارلار، دئیرلر قوی آیدینلیق اولسون. ۱۲۰

قوناقپورولیک اینانجلاردا دا اؤز عکسینی تاپیب .
بئله کی، " ائلمیزین سینانمیش اینانجلارینا یاخشی بلد اولان ننه لریمیز خمیره بولاشمیش اللرینه باخراق اونون چیرتلادیغینی گؤرنده، تئز ال- آياغا دوشر، آی قیز، آی گلین، حاضیرلاشین، ائوه قوناق گله جک " -، دئیردیلر.

قوناغین گله جینی قاپی آغزیندا آياققابی نین آياققابی اوستونه دوشمه سی ده سینانمیشدی ائللریمیزده. بیر ده گؤروردون کی، صؤحبت اسناسیندا دئیردیلر: -وای، ساغ گؤزوم سیریپیر " و یا سئوینیر، دئمه لی، قوناغیمیز کلجک " ۱۲۱.

قوناغین هر بیر ائوده گؤزله نیلدیگی باره ده میثاللان بایاتیلاریمیزدا دا ایزلمک مومکوندور. مثلن :

عزیزیم، بینه گلین،

کؤچ گلین، بینه گلین .

یار سئودیم اوبادان

کلن وار، یئنه گلین. ۱۲۲

قوناقپورولیین خالقیمیز آراسیندا موقدس بیر عادت اولماسینی بیر چوخ دلیللر ثبوت ائدیر. حتی تصویری اینجه سنت نومونه لرینده عکس اولونان ضیافت مجلسلری ده قوناقپورولیین معیشتیمیزده توتدوغو مؤوقعدن خبر وئیر. بونا میثال اولراق یالنیز اورتا عصر رسم اثرلرینه دیقت یئتیرمک کیفایتدیر. ۱۲۳

خالق ماهنیلاریندا ده قوناق آرزوولونان شخصدیر. مثلن: " آذربایجان مارالی " ندا دئییلیر :
من قوربانام گؤزلره،

تاپمیشدیر. مثلن، " بولبول نغمه سی " افسانه سینده قوناقپورولیک بئله تصویر اولونور :

"بیر آخشام اونلارین قاپیسینی بیر قوجا دؤیدو، بیرجه گنجه یاتماغا، دینجلمه یه بیر بوجاق ایسته دی. قارداشلار قوجانی حؤرمتله قارشیلادیلار. ائوین ان یاخشی دؤشیینی اونون آلتینا سالدیلار؛ ان یاخشی موتککه نی اونون دیرسگی نین آلتینا قویدولار، ان یومشاق یاستیغی اونون باشی نین آلتینا راحاتلادیلار. چؤرین، خؤرین، چایین ان دادلیسینی، تاملیسینی اونون سوفره سینده دوزدولر. ۱۱۵ گؤروندویو کیمی، ائوین ان یاخشی نعمتی قوناغا وئریلیر. هر کس قوناغی نامینه ایسته نیلن جفا یا و فداکارلیغا حاضر اولدوغونو نومایش ائتدیریر .

"خواجه نصیر الدین توسی ایله بوستانچی " روایتینده نصیر الدین توسی نین یولدان اؤترکن بیر بوستانچی ایله صؤحبتیندن بحث ائدیلمیش. ن.توسی بوستانداکی قاریزلان کئیفیتینی کسيلمزدن اول خبر وئرن قوجانین بو قابیلیتینی یوخلاماق مقصدیله خئیلی قاریز کسب نوش ائدیر. او، بوستانچی نین قاریزلان کئیفیتینی یوکسک دقیقلیکله موعینلشدیردییندن تعجوبله نیر و خاراب ائتدیگی قاریزلار موقابیلینده قوجایا پول تکلیف ائدیر. لاکین قوجا اونو اؤز قوناغی کیمی قبول ائتدییندن هئچ بیر وجهله پول گؤتورمور. ۱۱۶

نسیلردن-نسیلره کئچیب، عصرلرین سرحدینی آشان مودریک آتالار سؤزلرینده قوناق و اونا حؤرمت باره ده بئله دئییلیر :

- قوناق برکت گتیرر .
- قوناق سئوئین سوفره سی بوش اولماز .
- قوناق سوفره نین یاراشیغیدیر .
- قوناق ائوین گولودور .
- قوناغا دا قوربان اولوم، گلدیگی یوللارا دا .
- قوناغین روزیسی اؤزوندن قاباق گلر .
- قوناقسیز ائو سوسوز دیرمان .

- گلکم قوناقدان، یولا سالماق ائو ییبه سیندن. ۱۱۷
خالقیمیز آراسیندا قوناغا اولان مونسایبت اینام

قدر نعمتی گۆرونجه اوزونو اونون اوستونه آتاجاق، بیز ده بۇيوك شوجات گۆستريب آد قازاناجايغيق " . ۱۳۰ بو تاريخى روايتده قوناقليق سوفره سينه دعوت ائتديكى آدمالارا قارشى پارس حۆكمدارى كيرين منفور حركتى تصوير ائديلميشدير. تورپاقلاريني گئيشلنديرمك نيتى ايله توميريسله نيكاح سئوداسى باش توتمايغيني گۆرن كير(كوروش) اونون اوغونو قوناق دعوت ائدير، قوناقلار يئيب-ايچيب سرخوش اولدوقدان سونرا هوجوم ائديب اونلارى اؤلدورور. نتيجه اعتيباريله توميريس كيرى مغلوب ائتسه ده، " قوناقليق " اونا اوغونون حياتى باھاسينا باشا گلير .

اؤ صاحبي قوناغين تهلوكه سيزليبينه، عادت، تامينات وئيردى. بئله كى، اؤ صاحبي قوناغين بوتون راحتليغى ايله برابر، ساغ سالامات يولا سالينماسى، هئج كس طرفيندن اونا خطر يئتيريلمه مه سى اوچون جاوابده اولوردو. تصادوفى بير قوناغين و يا هر هانسى بير سياحين معين ائوده مهمان اولدوغو مودتده، اونون قايغيسينا قالماق اؤ ييبه سى نين اوزرينه دوشوردو. قوناغين مالى نين موحافىظه سينه تامينات دا بورايا داخيل ايدى. قوناق ائوى ترك ائتديكدن، يعنى يولا سالينديقدان سونراكى وضعيت اؤ صاحبي نين صلاحيتيندن كنار ساييليردى .

اما قوناغين ائوى تترك ائتديكده موعين بير خواهيشى و يا آرزوسو اولارديسا، طبعى كى، اونون ايستينى يئرینه يئتيرمك اوچون اؤ صاحبي اليندن گله نى اسيرگه مز و لازيم گه لرسه، قوناغيني موعين يئر ده اؤتورمگى و يا لازيمي يئر اپارماغى اؤزونه بورج بيلردى .

قوناقپورليك بئشور تاريخى نين موختليف دؤورلرينده عئينى درجه ده اهميت كسب ائتميشدير. ايستر قديم دؤورلرده، ايستر سه ده موعاصير دؤوروموزده قوناغا اهميت ائديلمه سى نين ضرورليگى آذربايجان اوچون سعجيووى خاراكتئر داشيميشدير. قوناغا حؤرمه اوزون عصرلر بويو هر بير عاييله نين، هر بير ائوين بورجو ساييلميشدير، قوناق ايسه موقدس، توخونولماز بير شخص حساب اولونموشدور. هئج شوبهه سيز كى، بير سيرا عادتلى كيمي، قوناقپورليك عادتى ده بشريت اينكيشاف پروسسى ايله علاقه دار اولاراق بير سيرا ديشيكليكلره معروض قالميشدير .

شيرين-شيرين سؤزلره،

بير قوناق گل بيزلره،

آذربايجان مارالى. ۱۲۴

" عميم اوغلو : "

گئدين دئيين خوروزا، عميم اوغلو،

گؤيده آيدير فيروزه، عميم اوغلو،

بو گئجه بانلاماسين، عميم اوغلو،

قوناق گله جك بيزه، عميم اوغلو. ۱۲۵

" سئوگيلى يار : "

سئوگيلى ياريم، قاشلارين آليب جانيمي نئيليم،

عاشيق اولموشام سنه من، دوشوبدور سنه مئيليم.

آغ بوخاقدا خالين گؤروب حيرانين اوللام،

گل منى قوناق ائيله، گؤزل، مهمانين اوللام. ۱۲۶

ايستكانى نوخودو، هاخيشتا،

ائوده قوناق چوخودو، هاخيشتا .

قوناقلارين ايچينده، هاخيشتا

بيرجه قارداش يوخودو، هاخيشتا. ۱۲۷

قديم ائل هاوالاريندا دا (" قوناغام سيزه " ، " ائولرى

نين آلتى قايا " ، " قاراگؤز ") قوناقدان سؤز آچيلير. ۱۲۸

خالق آراسيندا قوناقليقلا باغلى مزه لى احوالاتلار دا

ياييلميشدير. حتى بعض قوناقلار باغلى يئر آدلارينا دا

تصادوف ائديلير. بئله كى، آذربايجانين قوبا بؤلگه سينده

قوناقكند آدى شهر تيبلى قصبه واردير .

قوناقليقلا باغلى طبعى كى، خوشاگلمز مه-قاملار دا يوخ

دئيلدير. لاکين فولكلوردا بونا نادر حاللاردا تصادوف

ائديلير و يالنيز اولزو قوناقلارا آيددير. مثلن، آوارا قوناق اؤ

ييبه سيني ده آوارا قوبار؛ قوناق بو ايل بوردادير، گلن ايل

ده سرعصر؛ قوناغا گئت دئمزلر، آلتيندان پالازى چكرلر. ۱۲۹

توميريسله باغلى بئله بير روايت واردير: " ... اونلار اوچون

(ماسساگئتلر نظرده توتولور.ش.ب.) چوخلو مال

كسيلسين، بيزيم دوشرگه ده قوناقليق دوزلديلسين،

سوفره يه يئمكدن باشقا بوللوجا چاخير و هر جور خوروش

قوبولسون. بوتون بو ايشلرگؤرولدوكدن سونرا منيم

مصلحتيم بودور كى، دوشرگه ده قوشونون ايشه يارامايان

بير حيصه سى ساخلانيلسين و قالانلارى چايين قيراغينا

قايتاريلسين. اگر من اؤز ظنيمده يانيلميرامسا، دوشمن بو

تجسم می شوند. هر قوم و طایفه ای دارای درختی ویژه برای خود است. روح بسیاری از حیوانات هم در درختان مخصوص به خودشان، زندگی دوباره پیدا می کنند. پدر بزرگ مردم "نانای" از یک درخت متولد شده است. او اولین شخصی است که "هودا" یا "هودای" نامیده شده است (Sistemniya).
 issledovaniya vzaimosvyazi drevnih kultur Sibrii I Severnoi Ameriki, 1995, p.114 یادآور کلمه قوتای "خدای" است.

امپراطوران ختن مراسم مذهبی خود را در مقابل دو درخت - که سمبل دروازه بودند - اجرا می کردند. (ELun - Liu, 1979, p. 527). مراسم تقدیس

امپراطور هم در مقابل درخت انجام می شده است.

۲. پوست درخت گان بنا به اعتقاد تورکان، نماد نزدیکی به طبیعت است. شامان تازه تقدیس شده "بوریات" مجبور است با دویدن دور درختی به اجرای مراسم بپردازد. (Potapov, 1991, 123). در هر حال شامانها در مراسم اسرارآمیز خود از، درختها استفاده می کنند (Radlov, 1989, p371). هر شامان حافظ طایفه و قوم خویش است. هر شامان درختی مخصوص خود دارد که روح تمام افرادی را که به او مربوط است را، بر روی آن قرار می دهد. (potapov., 1991, p423). آن درختان توسط

ارواحی که به شامان کمک می کنند محافظت می شوند. تورکان یا کوت شامان خود را بصورت درخت تصویری کنند. دستها و پاهای او را شاخه می نامند. (Xenofontov, 1992, p. 77).

۳. علت اینکه تصویر یک شامان و روح درختها، برای کسی که کارهای شامانی می کند، مهم است این است که شامان، مسئول تدبیر بقا است. اگر در جایی، نازایی اکبر رضایی مولان پیدا شود و یا امکان ادامه بقا بخطر بیفتد، شامان است که قسمتهای گسسته حیات را به یکدیگر پیوند می زند. در دوره امپراطوری "تانگ" زنان دربار، طبق رسمی که شاهزاده خانم اوغوری دربار برپا داشته بود، ملزم گشتند، که روسری با نقش درخت

دکتر عبدالغفار بدیع نین میلی دوشونجه سلسیله چیخیشلاری عرفان ملی (تورکی اسلامی) ۱۰ میتولوژی تورکان: درخت ۲

بعد از آن دیدم درختان در نماز

صف کشیده چون جماعت کرده ساز

یک درخت از پیش مانند امام

دیگران اندر پس او در قیام

از داستان شیخ دقوقی در مثنوی است فهم این داستان بدون فهم مفکوره تورکان درباره درخت ممکن نیست.

۱. تورکان شامانیست اعتقادداشتند بچه شش ماهه تمثیلگر درختی است که روحش به صورت پرنده ای بر روی آن زندگی می کند. (سوتسکایا اتنوگرافیا ۱۹۷۴، شماره ۲، صفحه ۱۰۴). جفت یک بچه تازه بدنیا آمده در زیر درختی دفن می شود. درخت، تمثیلی از محل زندگی روح دوباره شکل گرفته اجداد است. در آنجا ارواح چون برگ، میوه و یا پرنندگان

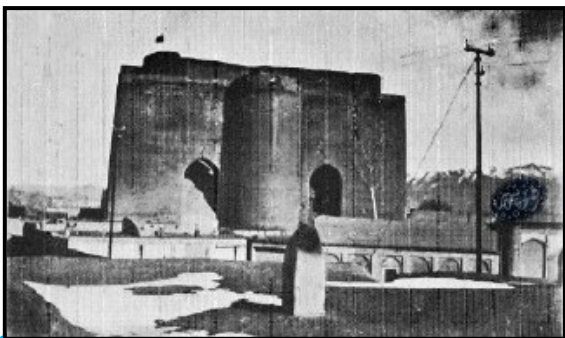
۶. بنا به اعتقاد تورکان تووا، درختان درد را احساس می کنند، شبها می خوابند و مثل انسان می میرند. کلمه روسی "باگ" بمعنی (خدا) نیز از همین کلمه بلوط گرفته شده است. در اسلام و عرفان تورکی از نبی اسلام حضرت محمد (ص) نقل شده است :

"اگر در دست خود نهال درختی را دارید و می بینید که قیامت در حال وقوع است، فرصتی پیدا کرده و حتما آن را بکارید. اگر کسی درختی را بکارد، به اندازه میوه های آن درخت خداوند برای او ثواب می نویسد.

مکتب ملی (مکتب تبریز) ۸

در شوروی همه به نام کمونیسم، خادم شونیزم روسی ارتدوکس مسیحی بودند تا در فردای فروری روسیه، همه مافیای ثروت و قدرت در دست روسها باید قرار می گرفت چون ملل غیرروس را از فلسفه ملی، از هویت ملی و از مکتب و اسلام و سیاست و تاریخ ملی تهی کرده بودند فردای فروری همه آواره و دست خالی و بلا تکلیف بودند. خاک روسیه خاک تورکان مسلمان و یهودی و مسیحی بوده چون کمونیسم، تورکان را از هویت تهی کرده بود پس از فروپاشی شوروی سرگردانترین ملت در شوروی، تورکان بودند.

۲. درد بزرگ ما بیسوادی تحصیل کرده ها در علوم و مباحث فلسفه ملی و مکتب ملی است صمدبهرنگیها و یا حنیف نژادها دستشان به دیوان شمس تبریزی که سرچشمه تئوریک مکتب تبریز است نخورده بود و چیزی از مکتب ملی ضدشعوبی جاری و ساری در

Xudafərin 220 (2024) خداآفرین ۲۲۰ - دی ۱۴۰۲

بپوشند. صحرانشینان آسیایی، اموات خود را زیر درختان، و بچه ها و شامانهای مرده را روی درختان می گذاشتند.

۴. تورکان باستان، در مورد افسانه های پیدایش نژادها نیز اعتقاداتی داشتند. (Radlov, 1989, p 357) که به صورت شامان از یک درخت زاده شده است. نام این پدر بزرگ " اودون Odun " است. در زبان تورکی جدید، این کلمه به معنای هیزم، کنده درخت و الوار بکار می رود. این امر انسان را به صرافت می اندازد که ارتباطی بین این کلمه و کلمه " اودین odin " / " " بالاترین مقام ادیان قدیمی کشورهای اسکاندیناوی برقرار کند. اعتقادات و دلایل تاریخی فراوان و یافته های ژنتیکی ثابت می کنند که تورکان قبل از پیدایش وایکینگها در کشورهای فعلی سوئد، نروژ، ایسلند و اسکاتلند زندگی می کرده اند. لذا اعتقادات دینی آنها می توانسته است در آنجا رواج پیدا کرده باشد. در ضمن بنا به اعتقاد پروفیسور اسونگ لاگربرینگ، خدای وایکینگها (ادین)، تورک بوده است. خصوصیت شامانیستی این رب النوع بطور حتم تایید شده است. او نه تنها به یک درخت مربوط می شود، بلکه حیات نخستین درختی که به انسان تبدیل شده را به او برمی گرداند.

۵. رشیدالدین (جلد ۱، قسمت ۱، ۱۹۵۲، ص ۱۳۹) در مورد افسانه ای قدیمی صحبت می کند که در آن پادشاهی از یک درخت زاده می شود. همچنین در مورد قرقیزها که درخت کاج را جزو اجدادشان اسم می برند و طایفه ای از آنها بنام درخت مودون نام برده می شود، صحبت می کنند. (پروتون، ج ۲ ، ۱۸۸۱ ص ۱۶۱) نام یکی از پادشاهان هون بنام "مود" حتما با درخت مودون ارتباط دارد. افسانه سلطانی که از یک درخت زاده شده، در واقع تجدید خاطره پادشاهی از هونها است که در نام او افسانه مربوط به آفرینش قوم هون در شخصیتی واقعی گنجانده است .

دیوان شمس تبریزی نمی دانستند.

بدون داشتن استراتژی و مانیفست در یک کلام بدون داشتن مکتب ما نباید انرژی خود و ملت خود را تلف کنیم چرا که در این صدسال اخیر مبارزات ملی ما بدون فلسفی و مکتبی منتهی به شکست بوده و ما سیاهی لشگر ماسونها و شعوبیها شده ایم.

۵. آذربایجان از جهت مکتبی با وصل شدن به جهان اسلام و جهان تورک از فرمت مبارزه و مواجهه محلی و منطقه ای بیرون خواهدجهید شعوبیه غربی و ماسونها با سیاستهای پیچیده سعی کردند بین جهان عرب و تورک و اسلام فاصله ایجادکنند ملی گرایی و ناسیونالیسم صرف چه در قالب تورکی چه در قالب عربی اش دشمن اسلام و دشمن جهان تورک و دشمن اتحاد اسلام و تورک است. تنها مکتب قدرتمند که قدرت یکپارچه سازی جهان تورک را دارد اسلام است و تنها مفکوره و عقلانیتی که می تواند از اسلام قرائتی واحد و مدرن و مقتدر بدهد تورکیست است. اما نه هر اسلامی اسلامی که از منشور و عقلانیت تورکی عبور کرده باشد اسلام غیرشعوبی تورکی و نه هر تورکی، تورکی که مدینه فاضله فارابی را و قیزیل آلمان را و دشمنان مدینه فاضله را بشناسد متبدله آسیمیه لینه نباشد تورک خودبنیاد باشد این مکتب می تواند تمام ملل تحت ستم جهان را با خود متحدنماید.

۶. با تاسف اخوان المسلمین عربی به مرور زمان به دست صلیبیون افتاده و اداره می شود و افکار شعوبی در آن غالب گشته است قدرتمندترین کشور عرب توسط ماسونها به بردگی گرفته شده است اگر مصر و یا حتی عربستان روزی بتوانند با تورکیه متحد شوند چه اتفاقی در جهان اسلام روی خواهدداد.

۷. آمریکای جنایت پیشه، سردمدار مسیحیت در جهان گشته و دیگر کشورهای مسیحی امر بر و کارگزاران وی هستند. آمریکا اینک دشمن ملل تحت ستم جهان است این دشمنی مضاعف به تورکان

۳. مکتب تبریز، مکتب مبارزه فلسفی حکمی عرفانی دینی اخلاقی با مکاتب استعمارگر ماسونی است تنازع بقا را با تدبیربقا چاره اندیشی می کند اما دریغ و دردا ملت‌هایی که تحت ستم هستند جبرا نمی توانند برای آزادی مبارزه نکنند چون انسانها و حتی حیوانات آزاد خلق شده اند آزادی و در کنار آن مبارزه برای حفظ آزادی، مکمل موجودیت موجودات زنده و جنبنده است جنگل کانون این مبارزه و جنگ و گریز برای بقا است حتی داروین اعتقادداشت درختان هم برای بهره بردن از آفتاب در قدکشیدن باهم در مبارزه هستند مبارزه برای بقا همه موجودات را از افسردگی و پژمردگی و خمودی می رهند و انسان آن حیوان برتر مجبور است برای بقا انواع مبارزه را تجربه کند هرچه انسان متکامل شده، اجتماعی تر و فلسفی تر و علمی تر شده و نظامهای اجتماعی پیچیده تری را بناکرده است، تنازع برای بقا و تدبیر برای بقا هم پیچیده تر شده است.

۴. نظامهای کمونی، برده داری، دهقانی، صنعتی، سرمایه داری، سوسیالیسم، لیبرالیسم یا نظام عدالت و برابری همه و همه معلول و محصول مبارزات خستگی ناپذیر بشریت برای رهایی و رسیدن به خویشتن خویش بوده و است. امروز مبارزات بی امان خونین خشن در بطن اقشار و لایه های نظام طبقاتی کاپیتالیسم در جریان است و نظام کاپیتالیسم هنوز با هزاران فریب و دغل یا زر و زور و تزویر به جهان حکمرانی می کند ما تورکان هم در داخل این مبارزه هستیم و هزاران شهید دادیم و هزاران فریب و ركب خوردیم و هزاران شکست و پیروزی. اما هنوز در مقابل استعمارگران و عوامل آنان برای بدست آوردن حقوق خود از پاننشستیم چون مبارزه و تدبیرمی کنیم زنده هستیم مبارزه و تدبیر تئوریک. بدون شناخت نظامها و تاریخ ملی و بدون تحلیل درست از ترندهای کاپیتالیسم و استعمارگران غربی، صلیبیون،

غزنویان و صفویان و... به مرور زبانشان تورکی شده این نظریه از بیخ و بن، خبط و خطا و غیرعلمی است. مدعی زبان آذری احمد کسروی بود ۷۰ و اندی سال پیش این نظریه را در انداخت شعوبیه نومردن از آن نظریه، مراقبت و حمایت کرد و در دروس اجباری مدارس آن دوران گنجانند. طبق این نظریه، کسروی نیم زبانهای تاتی و تالشی موجود در برخی از دهات منطقه مرند را که گویشوران آن حتی به چند هزار نفر هم نمی‌رسد را به عنوان زبان آذری تلقی کرده و پنداشته و نتیجه ستانده که گویا زبان باستانی آذربایجان نیز همین بوده است. این مدعا، غیرعلمی است همانگونه که مرحوم دکتر جواد هیات در نقدی بر کتاب آذری آورده است زیرا تاکنون کسی از گرامر، قواعد، دستور زبان، صرف و نحو زبانی جعلی بنام آذری اطلاعی ندارد و قواعد آنرا تدوین و تنسیق ننموده است از تاریخ رونق و ادامه حیات آن و کاربرد و قلمرو نفوذ ادعائی آن، فولکلور، داستان، افسانه و آثار برگزیده منظوم و منثور اثری ملموس و محسوس ارائه نکرده، از نقش زبان ادعائی (آذری) در ادبیات فارسی و زبان تورکی و زبانهای دیگر، ماقبل و مابعد آن نامی در بین نیست و اگر واقعاً هست در کجا تدریس می‌شود؟ کسی تاکنون آنرا یادنگرفته و یاد نداده است. افزون بر آن هیچ یک از زبان شناسان معروف دنیا نظریه کسروی را تایید نکردند. حامیان این نظریه، گاهی سلجوقیان، گاهی غزنویان، گاهی مغولان و گاهی صفویان را موجب تورک شدن تورکهای آذربایجان می‌دانند. حالیا که کسی کمترین وقوف بر تاریخ داشته باشد به خوبی و نیکی داند که مغولان از چین تا غرب آفریقا و از سبیری تا اقیانوس هند را تحت حاکمیت داشتند و خانهای مغول بر تمام آسیای میانه و هندوستان و ایران حکمرانی می‌کردند پس چرا مردم سایر مناطق غیرتورک زبان را تورک نکرده‌اند؟ ثانیاً مغول اسم ائتلافی بوده که چنگیزخان بر لشگریان خود نهاده بود اسم قوم و قبیله خاصی نیست در لشگر مغول تورکان و غیرتورکان بالاتفاق

مسلمان می رود که خاطره شکست تاریخی از تورکان را دارند وقاحت را تا آنجا پیش برده که تورکیه را امر به قطع حمایت از آذربایجان می‌کند در غفلت تام و تمام است که تورکیه عوض گشته است به مدد دستهای امین و مومن و مکتب تورکی اسلامی، جرات و جسارتی چون شیر یافته است.

زبان و ادبیات ملی (تورکی) (۷)

اندر حکایت زبان آذربایجان

دکتر عبدالغفار بدیع

من شیرین نغمه‌لی بیر بولبولم کی؛
گوللردن کوسهرم، سندن کوسمه‌رم
منی اؤز جانیندان آرتیق ایسته‌ین
ائللردن کوسهرم، سندن کوسمه‌رم

ائل ایچینده بیزه دئیرلر صیادلی
ترلان اووچوسویام، روحوم قانادلی
الهام پرینسینن آچدیغی دادلی
دیللردن کوسهرم، سندن کوسمه‌رم.

میکاییل مشفق

پاره ای انسانهای جاهل و غافل می‌پندارند آذربایجان در ابتدا فارسی (دری) زبان (یا آذری زبان) بوده که پس از هجوم مغولان و سلسله‌هایی چون سلجوقیان،

تمدتهای فوق الاشعار بوده است. در این مورد نیز چندی پیش یک هیأت باستانشناسی به رهبری رابرت دالسون در تپه حسنلو به کشفهایی دست یافتند. تاریخی که به ۶۰۰۰ سال پیش از میلاد می رسد از هوریها شروع به مانناها ختم می گردد.

فلسفه ملّی (تورکی اسلامی) (۴۲)

نظری بر اصناف مدینه های جاهله از منظر فارابی

فیلسوف تورک مسلمان

۵. تغلیبه (امپریالیسم و شعوبیه) (۲)

دکتر عبدالغفار بدیع

۱. بهشت گمشده جان میلتن را می توان دیگر باره خواند و از عمق تاراج و غارت ثروت از شرق آگاه شد. رمان خوشه های خشم جان اشتاین بگ را در توجیه جلوگیری از صدور کمونیسم در ویتنام و جواز جنایت در آنجا را دیگر باره می توان خواند. سفرنامه های غربی مبانی غارت و سرچشمه های چپاول و سفره های تاراج را شناسایی می کردند و مطالبی مجعول هم در تحریک عواطف انسانی می آفریدند مثلا می گفتند شاهان هندی ۱۲۰۰۰ زن داشتند و موقع مردن همه آنها را می سوزاندند. در بندر گوا تعداد کلیساها از تعداد تجارتخانه ها، تعداد کشیشان از تعداد سربازان فزونتر بود این بنادر تا سال ۱۹۶۱ استقلال هند جزو مستعمرات پرتغالیها بود واسگودو گاما به اروپاییها یاد داد

هم حضورداشتند ولی زبان رایج در لشگر مغولان زبانی متفاوت از تورکی بوده و اگر قرار بود آنها زبانی را تحمیل کنند زبان مغولی باید می بود نه زبان تورکی. اگر زبان مغولی وجود داشته باشد. مگر مغولان با خود زبانشناس و دانشمند حمل می کردند تا زبان یک ملت را تغییردهند؟ سلجوقیان، غزنویان، اتابکان، صفویان که همگی تورک بودند در سایر نقاط ایران بیش از آذربایجان حکومت کرده اند و پایتخت دیرپای صفویان و سلجوقیان، اصفهان بوده و شهرهای تبریز و اردبیل کمتر به عنوان پایتخت حکومتهای فوق بوده اما چرا در این بین فقط مردم آذربایجان تورک شده ولی مثلاً مردم اصفهان و کرمان همگی تورک نشده اند و چگونه بعد از هفتادسال تبلیغات محیرالعقول با استفاده از بیت المال و فروش نفت و گاز و وسایل ارتباطی پیشرفته و آموزش اجباری فارسی (دری)، تورکهای آذربایجان فارس نشده اند، اما در زمان فلان شاه، با عدم وجود حتی یک صدم از این امکانات مردم غیرتورک یکباره تورک شده اند؟ و چرا اینگونه افراد در بررسی زبان مردم آذربایجان از زبان حداقل بیست و پنج میلیون آذربایجانی تورک، چشم پوشی نموده و به گویش چندهزار نفر به لهجه های تاتی و هرزنی پناه می برند؟ کاوش در زبان مردم آذربایجان با کاوش در تاریخچه قومها، ملتها و حکومتهای آذربایجان ارتباط مستقیم و بلاواسطه دارد. در مورد ملتیهایی که پیشتر در آذربایجان زیسته اند می توان به سومرها، ایلامیها، هوریها، آراتها، کاسسیها، قوتتیها، لولوبیها، اورارتوها، ایشغوزها (ایسکیتها)، مانناها، گیلزانها، کاسپیها و ... اشاره کرد که زبان تمامی آنها التصاقی و جزو خانواده زبانهای تورکی بوده. از این میان سومریها، ایلامیها و هوریها اقوامی بودند که نخستین تمدنها و مدنیتهای را روی زمین بنا نهادند. با توجه به کتب ذی قیمتی چون کتابهای پی یثرامیه، دکتر ضیاء صدر، پروفیسور دکتر زهتابی و ... می توان گفت که آذربایجان از حدود هفت هزارسال پیش جایگاه

از او انتقاد کنید پس در یک جامعه دیکتاتوری زندگی می‌کنید. اگر شما در آلمان نازی بودید، نمی‌توانستید از هیتلر انتقاد کنید. اگر در شوروی سابق یا چین امروز زندگی کنید نمی‌توانید از حزب کمونیست انتقاد کنید، اگر در کره شمالی باشید نمی‌توانید از رهبر کره انتقاد کنید و اگر شما در آمریکا باشید نمی‌توانید از کی انتقاد کنید؟ بله! از اسرائیل و لابی اسرائیل نمی‌توانید انتقاد کنید. جهان در چنبره سلطه آمریکاست هرکس مقابل قدرت آنها بماند خرد و نابود می‌شود. کدام سناتور دموکرات یا جمهوری خواه می‌تواند علیه اسرائیل رای دهد؟ چه کسی می‌تواند علیه آنها بنویسد یا تجمّع برگزار کند؟ کثیری از اصحاب مدیا در نقد فلسفه یاغیگری و غاصبانه اسراییل از شبکه های اینترنتی و بی بی سی از کار بی کار شده اند. فلسفه جدید غرب تعریفی اینترمنتالیستی و اوتیلیتارین از آزادی ارائه می‌دهد.

۵. کتاب حیات و منشا تکامل لویی شائوچی هم رزم مائو روزگارانی نه چندان دور نقل محافل چپ این دیار بود کثیری از چپیها (سولچولار) معتقد به تکامل و نظریات داروین بودند بله نظریه تکامل صرفنظر از صحت و سقمش در تکامل عقلانیت نقش داشته زیرا عقلانیت معلول شرایط و محصول وقایع است. رنسانس محصول شکست مسیحیت در بیزانس شرقی و تصرف و پیروزی بر قسطنطنیه بود. رشد صنعت و سرمایه داری شروع گذر عقلانی جامعه از نظام دهقانی به نظام بورژوازی و یا گذر از سنت به مدرنیسم بود که مسبب رشد علوم و فلسفه ملی مدرن در غرب گشت و از طرفی توافق و مرافقت مسیحیت با مدرنیسم بود که امروز در پشت پرده مسیحیت سهم بزرگی در اتحاد

تنها راه شکست تجارت انحصاری ادویه جاده ابریشم، اسلحه است نه رقابت. راه فتح هند را برای واسگودو گاما یک دریانورد شیعی شعوبی فارسی مجوسی ایرانی به نام شهاب الدین احمد بن ماجد از اهالی بندر لنگه در سال ۱۴۹۸ برای بندر کالیکوت در هند باز کرد.

۲. سال ۱۴۹۲ سال سقوط غرناطه است سالی که فردینان و ملکه وسط شهر زانو زدند که اسلام تورکی عربی را پس از ۷۸۲ سال از اندلس خارج کردند. سال کشف آمریکاست کلمپ بی آنکه بداند آمریکا را کشف و بر افتخارات ملکه افزود، سال آغاز تغلبیه فارابی و کاپیتالیزم جهانی و سفر واسگودو گاما به هند و شروع امپراطوری غرب در شرق است گاما ۱۴۹۸ به هند رسید.

۳. آلفرد نوبل بنیانگذار جایزه نوبل، مالک نفت باکو بود که خدا می‌داند چندین انسان در آن چاههای نفت هلاک شده اند تا بعدها نوبل بتواند جایزه نوبل را بدهد. آیزایا برلین دوست صمیمی ویکتور روچیلد بود. ساسونهای یهودی از مالکان بانک شاهنشاهی ایران و انگلیس بودند نوادری چون اسپینوزا پیدامی شدند که مخالف اولیگارشی یهودی باشند.

۴. مدینه تغلبیه فارابی که از اصناف مدینه جاهلی فارابی است اوصافی معاصر دارد: ۱. امپریال است ۲. نظام سلطه است ۳. استعمارگر و استثمارگر و استثمارگر است ۴. سیستم اسیمیلاسیونی دارد. ۵. اجازه نقد یهودیت و عائله های اولیگارشی را نمی‌دهد.

فی المثل راه آسانی هست که می‌شود فهمید آیا شما کنترل می‌شوید و تحت دیکتاتوری هستید. یا نه؟ اگر کسی هست که شما نمی‌توانید آزادانه

تورک ناسیونالیست جهان اسماعیل گاسپیرالی است وی با احاطه بر تحولات غرب، دغدغه ترقی و اتحاد تورکان مسلمان قفقاز و روسیه و عثمانی و کریمه را داشت. شعار معروف وی " اتحاد در زبان، اتحاد در اندیشه و اتحاد در عمل " بود. راه رهایی تورکان مسلمان روسیه را در مدرن شدن حیات اجتماعی آنان می دید و یگانه راه تحقق آنها در آموزش نوین و تاسیس مدارس جدید به زبان تورکی می دید. وی یگانه راه اتحاد تورکان مسلمان را تدریس زبان تورکی به شکل نوین در مدارس و قرائتی مدرن و راسیونال از اسلام می دانست. اسلامی که او محیی و مصلح آن بود می بایست دو بال می داشت: ۱. آشتی با مدرنیسم ۲. تبعیت از راسیونالیته. گاسپیرالی خود در این باب چنین می گوید: "نخستین بار نبود مدارس نوین در تعلیم و تربیت فرزندانمان و عقب ماندگی مدارس دینی مان را در زمانی که در مدرسه "زنجیرلی" مشغول تدریس بودم دریافتیم و برای تحقق پیشرفت در این دوره به بایستگی ایجاد و اصلاح زیربنایی این مدارس ایمان آوردم. وی از نخستین اندیشمندان ملی گرایی تورک بود که تفکر اتحاد اقوام و ملل تورک زبان را در انداخت؛ می گفت پیش درآمد اتحاد، داشتن زبان ادبی مشترکی است که قابل فهم برای تمامی تورکان جهان باشد سپس در سایه دگرگونی در تفکر و فرهنگ مردمان تورک جهان زمینه فکری این امر مهیا شود و پس از آن به اقدام عملی دست یازند.

۲. بر اساس سیاستهای آسیمیلیاسیونی امپراطوری تزار هر فرد غیرمسیحی که وارد ارتش روسیه می گشت جهت همانندسازی

جهان غرب دارد مع الاسف خیلیها فکرمی کنند که دین در غرب نقشی بازی نمی کند، مهمترین عامل اتحاد غرب، فلسفه ملی و مسیحیت صلیبی است. عقلانیت جهان مدرن، محصول جامعه فلسفی و مدرن و صنعتی است متأسفانه جامعه ما، عقب مانده و مصرفی و فاقد تولید و استقلال صنعتی به تبع فاقد عقلانیت مدرن است در این میان تورکان مسلمان به دلیل برخورداری از نعمت تبعیض و شهروندی درجه چندم ظلم مضاعف را به دوش می کشند و در تصمیم گیری سیاسی و اقتصادی و نظامی و فرهنگی و بخصوص در علوم انسانی و حتی در امور دینی نقشی ندارند زیرا در جغرافیایی زندگی می کنند که تولید اندیشه نمی کند مصرفگر فلسفه شعوبی هستند پس نمی توانند از ظلم و تبعیض رهایی یابند

اسلام ملی (تورکی) (۱۳)

احیاگران و اصلاحگران اسلام تورکی

۱. اسماعیل بیگ گاسپیرالی (۱)

دکتر عبدالغفار بدیع

۱. پدر معنوی تمام تورکان ملی گرا و مسلمانان

گاسپیرالی نقشی ویژه ایفا نمودند. گاسپیرالی در مدت اقامت در ترکیه دریافت که مهم‌ترین مشکل ترکیه آن روز نبود حکومتی ناسیونالیستی است که سبب شده تورکان چون استعمارزدگان زندگی کنند. گاسپیرالی به فراصت دریافت مهم‌ترین مشکل ترکیه آن روز نبود مدارس نوین در قیاس با اروپاست. چرا که مدارس موجود در ترکیه تنها شامل مکتبخانه‌هایی می‌گشت که علوم قدیمه را تدریس می‌کردند. وی در این مدت تورکهای روسیه را نیز فراموش ننموده و با سیاحت در میان اقوام تورک زبان ساکن در روسیه به تحقیق در باب زبان و فرهنگ این مردمان پرداخت. در ضمن وی با سفر به هندوستان و مصر از نزدیک با تمدنهای این دو سرزمین نیز آشنا گشت. گاسپیرالی در عین حال که یک ملی‌گرای تورک بود، یک اسلام‌گرای مدرن اندیش راسیونال نیز بود. اسلامی که مدّ نظر گاسپیرالی بود اسلام متجدد و همراه با مدرنیسم بود. افرادی چون شهاب‌الدین مرجانی و عبدالقیّم نصیری در شکل دهی فلسفه دین و نگرش راسیونالیستی وی به اسلام نقشی عمده ایفا می‌کردند. پس از انقلاب ۱۹۰۵ در روسیه، حزب اسلامی خلق را تاسیس نمود و به همراه چهل تن از اعضای این حزب وارد دومای روسیه گشت. وی با همراهی این حزب توانست در سالهای ۱۹۰۵ و ۱۹۰۶ کنگره مسلمانان روسیه را برگزار نماید، بین سالهای ۱۹۱۴-۱۹۱۲ برای توسعه مدارس جدید خویس راهی ترکیه، مصر و هندوستان شد و تا آخر عمر خویس همچنان به رواج لزوم آموزش نوین و انتشار نشریه "ترجمان" پرداخت. وی به سال ۱۹۱۴ م در سن شصت و سه سالگی درگذشت

فرهنگی باید مدتی را که هنگام تحصیل در دانشکده افسری در نزد یکی از خانواده‌های ناسیونالیست روس زندگی می‌کرد. از این رو اسماعیل بیگ نیز در نزد یک خانواده ناسیونالیست روس ساکن شد. در این دوران وی با مفهوم ناسیونالیسم و ناسیونالیست دو آتشه روس کاتکوف، که از همه بیشتر بر روی اسماعیل بیگ تاثیر گذاشت آشنایی شود. اسماعیل بیگ تحت معاشرت با وی با اندیشه‌هایی چون لیبرالیسم و ناسیونالیسم هم آشنا می‌گردد و سعی می‌کند که این اندیشه‌ها را برای وطن مادری خویش یعنی "کریمه" بومی سازی نماید. وی جنبشهای مدرن جاری در روسیه را از نزدیک تعقیب می‌نمود نرم نرمک علاقه‌ای وافر به مدرنیسم در وی شکل می‌گرفت. اسماعیل بیگ در سال ۱۸۷۲ با گذر از وین، مونیخ و استراسبورگ وارد پاریس می‌شود. در پاریس با اندیشمند مشهور روس "ایوان سترگنیویچ" آشنایی شود به کنکاش در مدرنیسم اروپایی می‌پردازد. گاسپیرالی در پاریس با "ژون-تورکلر" آشنایی شود و تحت تاثیر اشعار شاعران بزرگی چون "نامیق کمال" و "شمس‌الدین سامی" قرار می‌گیرد. پس از پایان اقامت در پاریس راهی استانبول می‌شود. به نیت پیوستن به ارتش عثمانی در مقام یک افسر وارد استانبول می‌شود اما در نخستین روزهای اقامت در استانبول تحت تاثیر مباحثات مربوط به زبان تورکی که به شدت در میان روشنفکران تورک عثمانی جریان داشت قرار می‌گیرد. در آنجا با روشنفکرانی چون احمد مدحت افندی، شمس‌الدین سامی، محمد امین و نجیب عاصم آشنا می‌شود. این روشنفکران در شکل‌گیری اندیشه ملی‌گرایی تورک در

فرسایشی هرگز قادر به نجات فکری و استراتژیک ما نخواهد شد قاجار به فطانت این رقابت را درک کرده بود فتحعلیشاه ورود استعمار و فلسفه آن را عمیقاً لمس می کرد. ۲. در عصر فتحعلیشاه، مفهوم سیاسی ممالک محروسه بسیار پررنگ شد و زمینه های لازم برای ایجاد دولت و ملت نوین فراهم شد. ادبیات تورکی و دری رواج داشت نثر دری ساده شد، حکومت های خودمختار و ملوک الطوائفی ضعیف شدند، ممالک محروسه در عرصه بین المللی فعال شد و وحدت کشور برای اولین بار پس از سقوط صفویه در دورانی طولانی تامین شد و همین زمینه امنیّت و رشد اقتصادی و حتی پیش زمینه تحوّل فکری بعدی شد.

۳. جزخوانی وای بر حال اروس و طلب جنگ از جانب وی صحت تاریخی نداشته بلکه اشتیاق وافر به صلح با روسیه ضمن آگاهی بر ضعف خود و آمادگی برای پایداری بود که در عزم خروج روسیه از آذربایجان موثر بود. چنانچه به عباس میرزا درباره سرنوشت جنگ دوم ممالک محروسه با روسها تاکید می کند: «لنا سلم لمن سالم و حرب لمن حربا(ما در مقابل صلحجو، صلح جوییم و در مقابل جنگجو، جنگجو) اگر صلح می جویند حاضریم و اگر جنگ می خواهند تا همه جا ایستاده ایم.»

۴. فتحعلیشاه پدیده استعمار را به فطانت دریافته بود از حکمتش همین بس که چون عباس میرزا را می پرواند و به وی میدان می داد و حاضر به جنگی دیگر با روسها نبود زیرا بر قوتها و ضعفها واقف بود اگر میداناری پاره ای علماء چون مجتهد و دیگران در فتاوی نابهنگام نبودند شکستی هم در کار نمی بود همان کسانی که (شعوبیه مدرن) حتی با نحوه پوشش

حکمداری ملّی (تورکی اسلامی) ۷

۱. قاجاریّه ۷

فتحعلیشاه قاجار، شاه حکیم و مشرّع، دوّمین

شاه سلسله تورکی اسلامی قاجاریّه ۳

دکتر عبدالغفار بدیع

۱. جهان مسیحی صلیبی ماسونی - کانون غربی شعوبیه - جهان تورکی اسلامی را رقیب تاریخی خود می داند هر تحلیلی بدون دریافت این نکته ظریفه، ره گم کردن است. هنوز جنگ های صلیبی میان تورکان مسلمان با ماسونها با شدت تمام ادامه دارد کسی این جنگ و ستیز و این نبرد و رقابت را نپذیرد و اذعان نکند بازیچه و سیاه لشگر ماسونها است. اندیشه چپ ورشکسته شعوبی غرب گرا چون سرطان تا مغز استخوان حرکت ملّی و فعّالان مدنی نفوذ و رسوخ کرده است روابط اقتصادی و سیاسی و فرهنگی و نظامی بدون نظر بر این جنگ تاریخی صلیبی

آن فرزند باقی باشد، شایسته شأن و شوکت ما نیست که بگوییم نداریم و هم چو حرفی به زبان بیاوریم چرا که منعم هر نعمت و وهاب بی منت عم جوده و عز وجوده، دست ما را بالاتر از هر دست و هست ما را افزونتر از هر هست، خواسته است. پس با وصف آن اظهار نیستی کردن و عذر تنگدستی آوردن العیاذبالله نوعی از کفران نعمت و انکار رحمت خواهد بود»...

۵. شعوبیه مدرن و نئومدرن اتهامی دیگر را متوجه شاه دوم قاجار می نماید و آن بی سیاستی او در مقابل همسایگان است نفی این اتهام را در کلام او به عباس میرزا می توان دید: «استرضای مردم و استعداد لشکر و تحصیل دعای خیر و حسن سلوک با دولتهای همسایه که برخلاف سابق مایه حصول نام نیک دولت باشد و خلاف دستورالعمل اولیای این حضرت نباشد یا باز از یک طرف به حرف هر بی مایه بنای برهم زنی با هر همسایه خواهد بود»

عرفان ملی (تورکی اسلامی) ۱۱

میتولوژی تورکان: درخت ۳

دکتر عبدالغفار بدیع

آن قیام و آن رکوع و آن سجود
از درختان بس شگفتم می نمود
این درختان را نه زانو نه میان
این چه ترتیب نماز است آن چنان

هم روکوعدان هم قیامدان سئجده دن
هو یو خوب سس سیز باخیردیم دینمه دن
بو آعاجلاردا نه بئل واردیر نه دیز
نه ته هر ائیلر روکوع اونلار عزیز

مثنوی ۲۰۵۲-۲۰۵۰ / ۳

قشون مدرن عباس میرزا مشکل داشتند و تصوّرات احدی و خیبری از جنگ داشتند و نبرد دنیای مدرن و تکنولوژی آن و لوازم آن را نمی توانستند یا نمی خواستند درک کنند روس ارتدوکس مسیحی شعوبی را بر قاجار برآمده از اسلام و شیعه راستین ترجیح می دادند و در ورود روس بر آذربایجان به استقبالش می رفتند. ۴. فتحعلیشاه خرج قشون را به هر شکل تامین می کرد: او در نامه ای به عباس میرزای ولیعهد در بحبوحه جنگ می نویسد: «معلوم است معادل پنجاه هزار پیاده و سواره که از ممالک عراق و قاضی بلاد خراسان و دشت قباچاق احضار بشود، در این فصل زمستان که خلاف عادت سپاه کشی است، وجه بالاپوش و مواجب و سایر خرجهای واجب آنها روی هم کمتر از نغری صد تومان و صد و پنجاه تومان نخواهد شد، سوای دو کرور علیحده که برای تدارک بیوتات و مخارج و انعامات اتفاقیه این سفر، تحویل و به امانت معتمدالدوله تفویض فرموده ایم و سوای دو کرور بقایا و مالیات امساله که به واسطه انقلابات این دو ساله بعضی تخفیف شده و بعضی تکلیف نشده بالتمام باقی محلّ و موقوف و لم یصل است. اینها همه را که حساب کنی نقصان دخل ما و توفیر خرج دیوان اعلی درین طرف قافلانکوه علی العجاله از بیست کرور گذشته است.» این نامه برائتی بر اتهام فتحعلیشاه در حساست و عدم هزینه برای جنگ بود جایی که شاه به کنایه و اشاره می گفت هشتادکرور طلا خرج جنگ کرده و آهی در بساط ندارد ولی باز هم به هر بهایی شده خرج جنگ را متقبل خواهد شد: «بلی چندی قبل بر این که سیف الملوک میرزا، طلای مسکوک خزانه عامره را هشتاد کرور می گفت، شاید که در خزانه خاطر

بیمار شود و یا بمیرد، درخت برگهایش می ریزد و حتی خشک می شود.

۳. یاشام آغاجی یا درخت هستی، علاوه بر عقاید و آیینها در معماری، نقاشی، هنرهای دستی، شمعدان، قالی، کلیم و آثار دیگر مربوط به دوره سلجوقی، ایلخانان و عثمانی نیز دیده می شود که نمونه ملموس حافظه مشترک تورکهاست. درخت هستی در معماری، صنایع دستی، مینیاتور، تذهیب و در حالت کلی در هنر تورک به وفور مورد استفاده قرار گرفته است. این درخت را حتی می توان بر روی در و دیوار بسیاری از مدارس، مساجد، مقبره ها و کاخها نیز مشاهده کرد. مناره مساجد تمثیلی از یاشام آغاجی تورکان است بعنوان مثال درخت هستی را می توان در تزئینات بکار رفته در کاخ قباد آباد "بی شهیر" که به سال ۱۲۳۶ ساخته شده، مدرسه گوک سیواس که به سال ۱۲۷۱ ساخته شده، مدرسه چیفته منارلی که بین سالهای ۱۲۸۵ الی ۱۲۹۰ ساخته شده، مدرسه یافوتیه ارزروم که به سال ۱۳۱۰ ساخته شده، مقبره شاه جهان خاتون قیصری که بین سالهای ۱۲۸۵ الی ۱۳۰۰ ساخته شده و نیز قصر اسحاق پاشا واقع در شهر دوغوبایزید استان آغری مشاهده کرد. امروزه به هر کجای اناتولی سفر کنیم، می توانیم نمونه های مادی و معنوی فرهنگ قدیم تورکان و نشانه هایی از درخت هستی را ببینیم .

۴. مولانادا، یاشاماغی، وارلیغی تمثیل ائتمک مقصدیله آغاجی دقوقی ناغیلیندا و مثنوینین دیگر یئرلرینده گتیریر .

زانبهی برگ پیدا نیست شاخ

برگ هم گم گشته از میوهی فراخ

قویما بیر یارپاق گورونسون قول - بوداق

میوه سی یارپاقدان آرتیق پینیراق (کیپ

۱. این که درختان جان دارند و حرف می زنند و مقدس و مبارکند یک اندیشه شامانیستی تورکی است که به کثیری از مفکوره های عرفانی جهانی حتما متون مقدس راه یافته است در قرآن سجده درختان یک اندیشه شمنی است داستان دقوقی در مثنوی، داستان حیرت انگیز در نگاه به درختانی که مشغول رکوع و سجودند تنها از فهم مفکوره تورکان از درخت قابل فهم است.

۲. تا چند سال پیش شیر زنانی را که بچه شان فوت می شد دوشیده و زیر درخت مثمر بی صاحب می ریختند و آن شیر و درخت نوعی تقدس داشت نزد همه جوامع تورک، درختانی که در کوه و تنها روییده اند، مقدس شمرده شده اند و در رابطه با آنها برخی رسمها و آیینها پدید آمده است. شاخه درختان رو به آسمان و در نهایت رو به الله دارد، (النجم و الشجر یسجدان) مردمان اناتولی نذر و نیاز کرده و جهت برآورده شدن حاجات خود بر شاخه درختان پارچه، طناب و چیزهایی نظیر آن می بندند. معتقد هستند که بریدن درختان تنها و نیز از ریشه درآوردن نهالها بدبختی و نگون ساری آورد. می گویند اگر فردی درختی را بریده و یا نهالی را از ریشه درآورد به مصیبتی گرفتار آید. در برخی روستاهای آنادولو و آذربایجان وقتی کودکی به دنیا می آید، نهالی کاشته می شود و این نهال با نام کودک تازه بدنیا آمده خوانده می شود. می گویند تا زمانی که این فرد خوشحال، خوشبخت و در کمال صحت و آرامش باشد، درخت نیز سرسبز و شاداب می ماند. در غیر اینصورت، یعنی اگر فرد

مکتب ملّی (مکتب تبریز) ۹

ملّی مکتب، تبریز مکتبی: بابا حسن سرخابی

دکتر عبدالغفار بدیع

مولانا را هیچ مرید نبوده است الا فرزندانیش پیش من همچین نشست است که پسر پیش پدر نشیند، من بر مولانا آدمم شرط این بود که من نمی آیم به شیخی، اول شرط من و مولانا آن بود که زندگانی بی نفاق باشد مولانا می فرماید که تا با تو آشنا شده ام این کتابها در نظرم بی ذوق شده است. شمس تبریزی)

۱. فقر و فقدان مکتب ملّی تورکی اسلامی باعث درجازدن ماست. زیربنای فکری همه جریانها توسط مکاتب فلسفی غربیها و صلیبیها و ماسونها شکل گرفته و شکل می گیرد مثلا مفاهیم را آنها خلق و آنها تعریف و به ما صادر و قالب می کنند ما هرگز نتوانستیم فی المثل ناسیونالیسم را با فلسفه و با حکمت و با عرفان و با اخلاق و با دین خودمان تعریف کنیم به صورت کلیشه ای، تقلیدی و طوطی وار مفهوم را برگرفته و به جغرافیای زایش مفاهیم توجهی نکرده ایم. صلیبیون علاقه ندارند که ناسیونالیسم تورک با اندیشه اسلام متحد شود. زیرا هر دو را قدرت می دانند و یکی شدن هر دو را قدرت دوچندان. مخالفان اتحاد اسلام و تورک به عمد یا سهو در جهت شعوبیّه و صلیبیها حرکت می کنند. ناسیونالیسم غربی، پدیده ای غیردینی و غیرمکتبی در جهت بریدن بال اسلام از پیکره یک مسلمان ملّی بوده است جداکردن لایحه عمیق هویت انسان تورک مسلمان است. حالیا که ناسیونالیسم تورک بدون اسلام غیرشعوبی قابل تعریف نیست تمام امپراطوران تورک هم در فتوحات تاریخی چنین نگاهی داشته اند پس ما باید مفاهیم را خودمان تعریف کنیم معنای دقیق ملّی شدن یعنی این. یعنی مفاهیم در کوره زبان یک ملّت و عقلانیت آن پخته می شود. ملّتی

بیرینین دیبینه

هر درختی شاخ بر سدره زده

سدره چه بود از خلا بیرون شده

باشینی سورتوردو هر قول سیدره یه

سیدره دنده چوخ او یانلیق یئرله

(سدره المنتهی: ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى (۸) فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (۹) فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى (۱۰) مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى (۱۱) أَفَتَمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَى (۱۲) وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزَّلَهُ آخِرَى (۱۳) عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى (۱۴) عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى (۱۵)

سپس نزدیک شد و بسیار نزدیک شد، تا به قدر دو کمان، یا نزدیک تر، و خدا به بنده خود هر چه باید وحی کند وحی کرد، دل آنچه را که دید دروغ نشمرد، آیا در آنچه می بینید با او جدال می کنید؟ او را دیگر بار هم بدید، نزد سدره المنتهی، که آرامگاه بهشت نزد آن است .

بیخ هر یک رفته در قعر زمین

زیرتر از گاو و ماهی بد یقین

دیب قاتیندان کولکری اوتموش (کنچمیش) یترین

دیب نه دیر کلدن بالیقدان دا درین

الم تر کیف ضرب الله مثلا کلمه طیبه کشجره طیبه اصلها ثابت و فرعها فی السماء

بیخشان از شاخ خندان روی تر

عقل از آن اشکالشان زیر و زبر

قول بوداقدان کولکری شنلندیرن

عاغیلین قورساغی اولمور سیندیرن

میوه ای که بر شکافیدی ز زور

همچو آب از میوه جستی برق نور

دولولوقدان چاتلاییر تا میوه لر

نور سوزور اوندان اولور اوزلر گولر

وایقانی، باباحسن سرخابی است از او به عنوان بابای بابایان یاد می شود. در کتاب روضات حافظ حسین آمده است که در سرخاب مزاری است مشهور و معین. مکانی در کمال روحانیت و صفا و محلّ استجابت دعا. وی پیشوای مشایخ زمانه خویش بود. شخصیت وی در منظومه سعادت نامه شیخ محمودشبهستری مورد عنایت بوده است:

دید بابا حسن ز رنج وفات
عامی افتاده در سكرات
گفت بیچاره را نخستین بار
جان سپاریست زان شده است فگار
جان به جانان سپار تا برهی
ورنه هم جان به جان کنش بدهی
جان برآورده در دمی صد بار
هر که یک دم شده است محرم کار...

در احوال وی خلع کالبد را نوشته اند موت اختیاری برای وی سهل بوده کمند عارفانی که در احوالشان چنین مراتبی برایشان ذکر شده بزرگانی چون جلال الدین محمدمولوی، عین القضاة همدانی، بایزیدبسطامی، شیخ نجم الدین کبری که همگی عارفان تورک مسلمان بوده اند. بابا حسن شاگرد پیر ممد بود. خرّقه از او یافته حلقه دریافت خرّقه این عارف نظر کامل پس از ۱۰ واسطه (شیخ بدرالدین، شیخ عبدالله مکی، شیخ اسماعیل مدنی، شیخ عیسی شیرازی، شیخ محمد کرمانی، خواجه محمد حبشی، شیخ احمد حبشی، ابوتراب نخشی حاتم اصم و شیخ شقیق بلخی به حضرت سلطان ابراهیم ادهم رسد. کتاب روضات سال وفات وی را قیدنکرده اما چون بر جای وی بابا مزید نشست و تقریباً ۱۰ سال در سجّاده او سلوک نموده در تاریخ ۶۲۰ هجری وفات یافته لذا می توان تاریخ فوت باباحسن سرخابی را تخمیناً ۶۱۰ هجری دانست.

نخواهد در زمین زبان، دانه فکر را پرورش دهد مستعمره دیگران و آلت دست بیگانگان گردد. وقتی بازگشت به خویشتن خویش به میدان آید ملت تورک، جسارت شیر را پیدا کند روز به روز ملت تورک در سراسر جهان بیدارتر و شجاعتر و جسورتر می شوند.

مثلا بر اساس تصمیمات جدید تصویب شده در پارلمان قرقیزستان نام مناطق و شهرکهای مربوط به دوران شوروی لغو و تغییر نام خواهد شد. ساعات کلاس زبان و ادبیات روسی در مدارس کاهش می یابد. وزرا، نمایندگان مجلس و سایر نمایندگان ایالتی از صحبت به زبان روسی در پارلمان منع خواهند شد. فقط زبان تورکی قرقیزی در ادارات دولتی استفاده خواهد شد.

یا نورسلطان نظربایف رئیس جمهور قزاقستان مطرح کرد زبان موسوم به قزاقی را در دهه ۹۰ برای ما ساختند ما تورک هستیم و زبان ما نیز تورکی هست. ۲. دیگر دوران قهرمان سازی و انسان انگاری تاریخ سپری شده است زیرا قهرمان سازی از آن نظام فئودالی و دهقانی هستند. امروز استراتژی و اندیشه و تئوری و عقلانیت و دیالوگ و نقد در یک کلام مکتب لازم است که همه در سامان آن مشارکت می ورزند دیگر دوران تعصّب و دگم اندیشی به سر آمده است مگر مولانا نمی گفت:

سخت گیری و تعصّب خامی است
تا جنینی کار خون آشامی است

البته این سخن هرگز به معنی پرده برداشتن از سیمای قهرمانان نیست یکی از قهرمانان عرصه عرفان در آذربایجان باباحسن سرخابی است.

۳. اگر در آذربایجان به پیران اهل دل و رهروان طریقت و جویندگان حقیقت بابا گفته می شد در آنادولو به آنها ده ده می گفتند. یکی از پیران مکتب عرفانی تبریز پس از تعرفه و تقدیم ابوالفرج تبریزی

کی آزالیردی بیزییم اودماق شانسی میزدا یاریش دا چوخالیردی .

اوزاق فاصیله دن ، توپال بیر کیشی بیزی تاماشا ائدیردی و یانیندا قیسا بویلو بیر قادین وار ایدی ، بارماغین دا ایلان شکلینده بیر اوزوک . قولون دا اوتوز قیرخ دنه اینجه قولباغ پاریلدیردی . اونلار هر گون بیزی سینایارکن واختین سونوندا دفترلرینده بیزییم جیسمی دوروموموزو یازیر دیلار . منیم آدیمن قباغیندا یازیلیمیشدی : " اِهمال "

نئچه نفر حلقه دن ائشیک ده بیزدن فتوراف چکیردیلر . حتتا گاهدان تخته اوستونده یاریشجی لارین دقت و سرعت جهتیندن آمارلاری نصب اولونوردی . هره میزی بیر آدام شکلینده رسم ائیب نومره میزی ده یانیندا یازیردیلار . من چوخ واختلار اون ایکینجی نومره ایدیم . بوتون چابام او ایدی کی نومره می اوون بیره یئتیره م و سونرا دا اونا . نظریمه گلیردی کی بالابالا ائده بیل لم اعلا بیر نومره یه چاتام .

اؤزومدن بیر تصوی انیمیشن ده چکمیشدیم کی رسیم بو جومله ایله حرکت باشلیردی :

- عزیز دینله بیجی لر ... دقت ائدین ... ایندی اون ایکینجی یاریشماجی کی هامی دان یاواش و اهمال یئری بیر اومودو وار کی تئزلیک له یاریش صحنه سینه یاخین لاشا .

تصویرین مرکزینده ، بیر توسباغا کی سرعت له داینامقاندی یول گئدیردی . دورماق همین بیر ضربه کله سینه دَییردی . نئچه لحظه اؤز لاکینا گیریب ، سونرا یاواش یاواش یولا دوشوردی . ایشیق ، بللی اولمایان بیر یئردن دوشوردی صحنه یه . صحنه نین بیر طرفین ایشیق لاندیریردی و سونوندا ، توسباغا گون باتانین قره لتی سینده ، بالا و بالاجا اولوردی .

حلقه نئچه لایه ده فییرلاندیردی . بیر باغداس قورموش ایلان شکلی کی اونون سون دایره لرینی بیز تشکیل وئریردیک . بیرینجی نومره ، اؤنجه حلقه نین دیب

ترجمه : علیرضا ذیحق

میترا داور

یاریش گونو

اون ایکی نفریمیزده قادین ایدیق . تانینمامیش قهرمانلار کی حاضرلاشیردیق یاریش گونونه . حلزون شکلینده اولان بیر دایره نین دؤوره سینه فییرلاندیردیق . آیاق تری نین قوخوسو ، باش گؤزوموزدن سوزن تر قوخوسو ایله قاریشیردی . او واخت کی ال آیاقیمیز بیر بیرینه دولاشیردی ، ضعیف بیر اینیلتی بیر یامان لا برابر دینله نیلیردی . شرط لر هامی میزا برابر ایدی اما فیکیر له شیردیق کی اگر حلقه دن چیخساق راحت قاچا بیل لیک . بو اوزدن ده بیر بیریمیزی ایته لیردیک کی بلکه بیریمیز کنارا چکیله ک . هر رقیب

گۆتوروب ، بۇيوك كىچىك لى يىنى ...دورومونو ...
سونرا تا چئشىدلى داوالارى اوستونده امتحان ائله مه
يه لر و بو خسته خانادان او خسته خانايا ...

شاهين دئدى : مگر بو ياريشما دان اؤتور نه قدر پول
آلاجاسان كى بو قدر خَش له يه سن تا سورعتين
گنده يوخارى .

سونرا پىچىلدايىب دئدى : هله اگر اودا بيلسن ؟
هرگون نَشدوولوق يئمه ميش ، بير توسباغا كىمى كى
ياواش ياواش الينى توتار گونشه سارى ، حلقه نين
دؤوره سينده يولا دوشوردوم .

هر آدديم كى آتيرديم جوم جولاق تر اولوردوم تا
اهمال اهمال سرعت له نم و گنده م حلقه نين
ايچينه .

مليكا دئيردى : سن ائده بيلر سن مامان ! ائده
بيلرسن .

بو گون ايلين اخير چرشنه سى دى . بيز
چاغيريلميشيق كى ياريشمانين نتيجه لرین اعلان
ائده لر . ديل لرده دئيلير كى اودان لار گؤزه گليم بير
پول آلاجاق لار .

تله سيك حلقه دن اوزاقلاشيريق و سالونا طرف
گنديريك . حلقه دؤوره سينده قاچماغا عادت ائله
ميشيك . بونا خاطرده گيجه لىب بيربيريميزين آياق
لاريني تپيك له رك سؤيوش ده دئيريك .

سالونون صندل لرى " دوغونون مركزى تئاترى "
كىمى نچه رديف ايلان كىمى بوروق دى . سالونا كى
گيريريك ، بير بۇيوك بيسكوييت مژمه يى سى ايچه
جك بارداقلارينان اوردادى . بارداق لار ترتيبى نن
ميزين اوستونه دوزولوب لر . موسيقى سسى بير نچه
آن بيزى هيجان لانديرير . گنج بير كيشى پيانو چالير
. شن بير موسيقى هاواسى قولغا چاتيرى . هامى ميز
ائله سانيريق كى قهرمان بيزيك . بيزده بير جوشغو
اويانيب كى اگر اودا بيلسه ك بو جوشغو داها
چوخالاجاق دى . باخيش لاريميز بيسكوييت لى
بۇيوك مژمه يى يه تيكليلب اليميزى اوزاديريق اونا
سارى . سئوينيره م كى بيردنه پايم دان چوخ

لرينده ئدى اما ايندى لاپ يوخارى امتيازى اله
گتيرميشدى . حلقه نين قادين لارى ، ياريش دا
اودماغين سيررينى عشق بيليرديلر . گاهدان سس
سس وئيب باغيريديلار :

- عشق ، يوز ايل ليق يولو بير گنج ده گنده ر .

گاهدان دا زمزمه انديريك : عشق ... عشق ... عشق ..
قادين لارين چوخى دوكتورون نظرى آلتيندايديلار
كى بدن لرى نين گوجونو چوخالتسين لار .

بونا خاطرده بيزلردن بير نچه سى بيرينجى نومره يه
يازديق :

- نومره لردن بير نچه سى ، ايستيرلر نومره نه
صاحب چيخسين لار .

- او جاواب دا دئدى : بيز آراشديريريق .

منيم اؤزل ليك لريم يازيلان دفترده يازيلميشدى كى
تيروئيد غده م دؤرد آى قاباغا گؤره ايكي ميلى متر
يئكه لىب دى . هردن فيكىرله شيرديم كى منيم
جيسى دورومومون دقيق اؤزل ليك لرينى شاهين
اونلارين اختيارين قويور . شاهين جيسى وضعيتى
مين نيگرانى ايدى . حتتا اوندا كى رويالاريم لايوخويا
گنديرديم ، گليردى باشيم اوسته . ال چيراغى نين
ايشيقينى ساليردى گؤزومه و دئيردى : كئفين نچه
دى گؤزه ليم ؟

ومن يوخولو حالدا دئيرديم . ياخشى يام عزيزيم .

بيز گؤزل كلمه لرله عشقى ميزه صاحب دوروردوق و
بو ورزش مسئله سى يارديم انديردى كى مرتب بدنى
میزی تسته و ئوخلاماغا وئره ك تا بدنيميزين ايچرى
يه توكولن غده لرى تعادول حاليندا اولار .

بیر یول بیرینجی نومره دئدی : بئنین دن عکیز گؤتور
، چوخ ياواش يئرى بير سن .

منجه چون بيليردى كى قهرمان دى و من بيله سينه
جيدتى رقيب حسابلانميرام اونا گؤره بو سؤزو دئدى .

قىزيم مليكا بئنين دن عکيز گؤتورمه يه راضى دئيل
دى . دئيردى : مامان . اؤزون گيريفتار ائله مه ! بير
نوقطه باشين دا تاپاجاق لار و دوكتور لار ال چكمه يه
جك لر . هر گون او نوقطه دن عکيز و سونوگرافى

سین اوستونه ایشیق ساجیلیر و بیر نئچه آن سونرا نوروں حلقه سینده پاریلدیرلار . اوندا کی اون بیرینجی نومره یه یئتیریر ، قلبمین سسینی ائشیدیره م .

جمعیت ال چالیرلار . اون بیرینجی نومره بیر نومره ایدی کی آرزوم وار ایدی اونا چاتا بیله م .

توپال کیشی اوجا سسی نن دئییر : نومره اون ایکی . منجه نومره می او بیرری نومره لردن اوجا سسله بیر . ایندی هامی گؤزله بیرلر کی منی گؤره لر کی ائده بیلمی شم قاچماق یاریشی نین قادین لاریندان بیرری اولام .

صحنه اوستونده دایره شکلینده بیر یئر نورلا ... و سکوت ...

دایره بوش دور و من گرک تغزلیک له دایره ده یئر توتام . قیچ قوللارین آراسیندان کئچه رک ایره لی گئدیرم ... آغزیمی آچیرام کی دئیه م بوردا یام ، ایندی گلیرم صحنه یه ... آغزیم آچیلیب یومولور . یئنه حرکت ائلی رم . بیر سوپوق خیشیلتی بدنیمی ایره لی آپاریر . بیر آددیم اؤزومو یاخینا چکیره م . شاهین و ملیکا ال قوغزاییرلار .

حوزون لو بیر موسیقی فضانی دولدورور . موسیقی نین ریتمی تکجه بیر تهر دی . او قدر حوزون لو دورکی دوشونورم کاش گئدیب بئیم دن عکیز گؤتوره دیدیم .

جمعیت کیپ کیپ دوروبدی و من اونلاری کنار ایته لیرم : بیر قوجا آرواد باغیریر : نه خبردی ؟ بوش دایره یه باخیرام . باخیشیم خالقین ایچینده ملیکایا دیر کی داها بیله می آلقیش لامیر .

موسیقی ایندی بیر خسته نین اوره ک دویونتولری کیمی دیر . چوخ چکمیر کی ساری چیراغ لار تئاتر سالونونو ایشیقاندیریرلار . باخیشیم جمعیته دیر کی سالوندان دیشاری چیخیرلار .

سالن ساری رنگه چالان بیر قارانلیقا جوموری .

ملیکا دئییر: هنج اؤنمی یوخدور .

- بلی ... اصلن اؤنمی یوخدی .

گؤتورموشم . حتتا دوشونورم کی اویغون بیر فورصت ده ایکی دنه ده گؤتورم ... سونوندا بوتون نومره لر هره اؤزونو بیر صندل ده یئرلش دیریری .

ال آیقیم هم مه شه دن یاواش حرکت ائدیرلر . ملیکا و شاهینی آلقیش لایان جمعیتین ایچینده گؤرورم . نئچه لحظه باشیمی اونلارا ساری دؤنده ریرم . ملیکانین سسی قولاغیمدادی : سن باشارا بیلرسن مامان ! سن ائده بیلرسن ...

آیاق لاریمین یاواش حرکتین گؤرچک نئچه نفر گولورلر . اؤزومو دبه دیرم . جماعتین پیچیلداماق لارینا باخمایاراق ایره لی گئدیره م . صندل لرین و خالقین آریق یوغون قیچلاری آراسیندا تورا دوشوموشم . بیر کیشی کی الینده ال چیراغی واردی اهمال سسی له دئییر : گئدین دالی یا ...

جایناق لاریملا دا اولسا توتدوغوم یئری الدن وئرمیرم . برک یاپیشمیشام کی بیله می ایته له مه یه لر .

ایشیق یوخاری دان و صحنه نین آرخاسیندان تاماشاچی لارا ساری ساجیلیری .

توپال کیشی صحنه نین کناریندان گیریر ایچری . جمعیت چپیک چالیب هورا تپیرلر .

گولومسه رکن جمعیته باخیب دئییری : منت دارام ... یالواریرام کی بویوراسی نیز !

گؤزلی نئچه لحظه جمعیتین ایچینده فیزلانیر و میکروفون لا اعلان ائدیر: بیرینجی نومره !

شاد بیر موسیقی فضانی دولدورور.

اوندا کی بیرینجی نومره سین ده دورور ، قولباق لاری قارانلیق دا قره لیرلر . دایره شکلینده بیر نور اونو گؤستریری . اوقدر فیشقیراق چالیریق کی نفسیمیز چیخمیر . بو واختدا آرخاسینی چؤنده ریر بیزه و اوزون چئویریر قیرمیزی پرده لره .

چپییی میزین سسی سنی تیتره دیر . چوخ چکمیر کی چپیک سسی آزالیر . نئچه لحظه ، سالون سکوتا باتیر . توپال کیشی میکروفونون دالیندان باشقا نومره لری دی اعلان ائدیر کی بوتون چابالارینی گول آچماق اوچون حلقه ائدیب لر . هر هانسی کی گئدیر

آما بيلميردى اونلارین تئز يئتير مه سى اوچون
يوخارى خييابانداڭ آدرس وئرسين يا آشاغى
خييابانداڭ .

قادين ، سيزلاركن حوزون له اينليردى. بو آرادا
آغباش بير كيشى ، آدديم لارين ايره لى آتيب ،
زاواللى آروادين بيلك لریندن ياپيشيب
اونوسوسدورماغا چاليشدى. اونو ندا گوزلرى كيف
باسميش بير زيبيل قابى نين يانيدا بوراخيلان تليس
ده اولراق، گوزياشلاريني توتانمادى. سونرا قادين
اھمالجا بير سؤزدئدى. شايد ده دئدى : " دوز ايش
دئيل كى بو تھر..."

قادين ين هيچقيرتى لارى يئنه كسيلمه دى .
اوزونگوڭيه توتدى و قارقيش آنده رك ، گوزياشلارى
ياغيشين سولودامجى لارى نان بير بيرينه قاريشدى.
بالا – بالا جماعت ده دوشدولر پيچيلتى يا . تليس
ائله ايسلانميشدى كى اونون ايچينده بير جنا زه نين
اولماسى لاپ بللى ايدى. زيبيل قابى نين قوخموش
ايي گئتديكجه چوخالاركن ، دووار دان ساللانان مؤو
آغاجى دا بوتون وارليقى نان، توموشدو هر آن آرتان
قالابا ليقا.

تليسین آغزی آچيلراق ، پيرتلاشيق اوزون قارا
ساچلار گوزه ديدى و بير دقيقه اولورسادا ، سوکوت
دوام آئتدى .

*****

ترجمه : عليرضا ذيق

امينه معرفت خواه

يالنيزليق

سالى * (سه شنبه)گونو هميشه كى كيمي دنيز
كناريندا قوملار اوستونده اوتورموشدو . سالى

شاهين دئير: مگر نه قدر وئره جه ايديلر ؟
انيميشن ده كى توسباغانى گورورم كى باشينين
آرخاسينا بير شئى ديب يئنه ياواش ياواش يئرى
بيرى .

*****

ترجمه : عليرضا ذيق

فرشته نوبخت

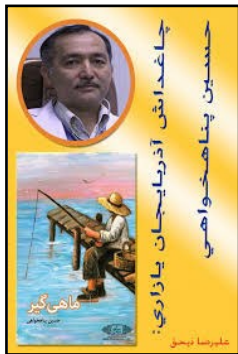
بير دقيقه سوکوت

سخرى لاپ تئزدن
ايدى. هاوا دولموش و
توتقون اولراق ، ياغيش
ياغيردى . ياغيشين
شيديرقى و دال با دال
ياغماسى ، آرخ لارى
دولدوروب كوچه نى سو
باسميشدى. اوياغيشى نان بئله كوچه نين باشى
دولوويدى آدامنان. جماعت ييغيشميشدى كوچه نين
آغزيندا كى بير ائوين قابا غينا.او ائو كى دوواريندان ،
مؤو آغاجى نين لوت آريق و يارپاقسبز بوداق لارى،
كوچه يه ساللانميشدى.

زاواللى بير قادين كوچه نين ياش كفين ده سرله نه
رك، اؤنونده كى بؤيوك و بوزوشموش تليس باخراق
هيچقيرتى ايله آغلاييردى. باش گوزونو يولراق ،
ديرناق لارينان اوزونو جيزميشدى. گليب كئچه ن
دوروب باخيردى و هامى نين گوزو اوتليس ده ايدى
كى آغزی تيكيلى ايدى . ياغيش يئنه ياغيردى .
سانكى ياغماغا هئچ زامان بير واخت تاپا نماياجاق
ايميش. آداملار داش دان يونولموش هئكل لر كيمي
، كيمي سى اوزگون ، كيمي سى دالغين و كيمي سى
حئيرت لر ايچره ، سس سيز سمير سيز حالدا ،
اوقاديني دؤوره له ميشد يله ر.

آداملارداڭ بيرى كى آيين باشى تزه ايدى و ياغ
گوجونه پارلايان توك لرى جوم جولاق سو ، جيب
تئلفونونان دانيشاركن آدرس وئرمه گه چاليشيردى.

ترجمه : علیرضا ذیحق
حسین پناهخواهی

گولون عومرو

بهارین ایشیقلی بیر گونونده ،
بیزیم ناغیلیمیزدا کی قیزیل

گول آچماغا باشلادی . قیرمیزی و جئهره ای رنگه
چالان بیر گول کی ایری ، چین لی و گوللو
قانادلاری وارایدی .

باشینی گؤیه توتوب و دئدی : " به به نه تمیز و صاف
هاوادیر ، گوش نه ایستی و محبت لی دیر ، گۆی اوزو
نه گۆزل و ماوی دیر ، آدام کئف ائلیر . " بونلاری دیبیه
رک گولوردی . سونرا اطرافدا گول چیچک لره باخدی
و دئدی : " گون آیدین دوسلار ، نه اوره یه یاتیم بیر
سحردی ، یئل نه یومشاق و جان اوخشیان دیر ،
کئفیز نجه دیر ؟ من کی بو بوقدر نعمت دن شادلیقا
جوموشام . ایستیرم یوزایل داها یاشایام و دونیادان
لذت آپارام . سیز نجه ؟ " آما حئیران لیق لا گوردو
کی اونلارین هامیسی گۆزلرینی بره لده رک هئچ
دانیشمادیلار .

بیزیم ناغیلی میزین گولو ، ائله بو تهر یئردن گۆی دن
تعریف لیردی و یاشایشین لذت لرین دن سؤز
آچیردی کی اوزاق دا بیرتوتقون و قارا بولود تاپیلدی .
گلدی ، گلدی و یئتیردی گوش خانیم و اونون
قاباغینی کسدی . کؤلگه سی یئر دوشدو و قارانلیق
هر یئر چؤکدو . بیر نچه داملا یاغیش گۆی دن
سوزدو . قیزیل گول دئدی : " نه قدر یاغیشی ! ایستیر
یاغیش یاغا . ائشیت می شم یاغیش چوخ لطافت لی
دی و طبیعتت تزه لیک وئیر . " دالیجا بیر ایلدیریم
شاخدی و گۆی اوزو گورولدراکن یاغیش دنه لری بالا
بالا یئیین له شدیلر . گول اوز باشینی یاغیشین
قاباغینا توتوب و اؤز خیالیندا چیم مه یه باشلادی .

گونلرینی چوخ سئوه ردی . تکجه دیله یی او
ایدی کی گولجو بیر دالغا یولدان یئتیره و دنیز
اونو قوجاقلایا . او گون یارالی و یالقیز ساحیله پناه
آپارمیشدی و کوسگون لوک اوزره بوتون عائله
سی بیله سینه اوز چئویرمیشدیلر . حتتا قدیم
عشقیندن او کی اونو اوشاقلیق دان بؤیوک لویه
چاتدیرمیشدی خبر یوخ ایدی . یالنیزلیقی نین
درین لی یی هف سین سفره سینده دولچا دا
اولان قیرمیزی بالیق لارین تک لی یین دن
درین ایدی . دنیز اوقدر اوره یه یاتیم و و ایسته
مه لی ایدی کی اونون تصمیمی نی عاشیق
اولملق اوچون داها گولندیریردی . نییه کی
آرخاسیندا اولان بوتون کورپولری بیخمیشدی و
کیمسه اونو گؤزله میردی . سیگاراسینا بیر پک
ویریر کی شاید دریایا قاوشماق فیکرینی ذهنین
دن چیخاردا کی هامی تلاش لاری فایداسیز ایدی
 . نییه کی یئنی بیر سئچیمی یوخ ایدی . بیردن
بیره دنیزده فیرتانا قوغزاندی . اوکی فیکیر لرینده
غرق اولوب دنیزده یئریمه یه باشلامیشدی ،
قاییتماغا مجال تاپمادان دالغالارین آلی اونو
اوغورلایب دنیزین قوجاغینا آتدی گؤزلرین
یوموشدو کی اؤلومونو گورمه یه . گؤلرینی
آچدیقدا دنیز آرام لادی و ساحیل ، بوتون سالی
گونلری کیمی ازدحام سیز و سس سیز ایدی .

ایندی بایاقدان داها یالقیز دنیزه باخیردی . چونکو
او دنیزین محبتینی ده دالی چئویرمیشدی .
دنیزده اونو تَحَمَمول ائتمیردی . اینسانلار ایچره
دنیزه گؤز تیکه رک قوملار اوستونده اوتورموشدو
و آرزو ائدیردی ایندی کی دنیز اونا اوز
چئویرمیشدی کاش کی گۆی اونو باغرینا
چکردی .

بیر ائششک جعفر جیتی نین خانیمینا چپ باخدی
 وائششک همان دَیقه پیچاقلاندی، داها ایناندیم هر
 اوشییه کی گۆزوم له گۆرمه سم ده ، گرک شوبهه م
 اولمایا، اوسیرادان او قادینا کی بیرگون چیخیمیشدی
 کولویون تپه سینه و جماعته بیرقورد آلی
 گۆستَریدی کی هرگون یوخوسونا گلیب

آما دونن یوخودا اونو تورا سالاراق قوردون آیین بیلک
 دن کسمیش دی . آما خالقین گۆردویو باشقا بیرزاد
 ایدی .بیر کیشی نین توک لی آلی ایدی . او آداملاردا
 کی اولوب بیته ن دن آز چوخ خبرلری واریدی
 دئییردیله: " یازیق اصغر پهلوان کی جنازه سی هله
 یئرده قالار کن قوهوم قونشو اونون آیینی
 آختاریرلارکی اونو کامیل جه توپراقا تاپشیرالار. "

قادین یین آدی " خوشگیل مهری " ایدی کی
 جوانلیق دا اصغر پهلوانین اویناشی ایدی . اصغر پهلوان
 معرکه یولا سالیب میس تَشتی جیراردی و بدنی نین
 دوره سینه رنگ برنگ ایلان لار دولاردی .

بیزیم محله ده هله چوخ ماجرالار اوز وئره ردی کی
 آپارتومان لار باش گوپه قاغزاسالاردا هله آت نالینی
 ائولرین قاباغیندا کی آسفالتا میخالیب قوروموش
 قوچ لارین کله سینی زینت کیمی قاپی لارین باشینا
 نصب ائده رلر تاکی پاخیلین گۆزو چیخسین .
 آما او گون دن کی فوتبال بیزیم محله یه گلدی هر
 زاد دیشیلدی و تک جانینا ساواشماق لار ، چۆندو تیم
 لرین ساواشماسینا و بیر بیر لرینه توخونماق و
 خوروزلانماق عوضی باشلادیلار قالالارین تورلارینی
 دَلیک دَشیک ائتمه یه . قیرمیزی لیباس لی لار قارا
 لیباس لی لاری نان توتوشدولار و ساری گئییم لی لار
 گۆی گئییم لی لری گۆرچک رَجَز اوخویوب بارماق
 لارینی بیر بیر لرینه گۆستره رک گۆی ده
 اوینادیردیله.

یو دوروم لارین دوامی واریدی کی تا کی گۆردوک
 محله نین بوتون باغلارینی کسبب تۆکورلر و ایستیرلر
 فابریکا دوزه لتسین لر . هامی سئوینچک ایدی کی
 سونوندا تورپاقلار قییمت تاپیر لار آما بیرگون هامی

اوزون توتوندو باشقالارینا و دئدی : " نییه مَطَل سیز؟
 سیزده اوز گۆزوزو یویون . ساغلیق اوچون فایدالی
 دیر. " آما گۆردو اولار اؤزلرینی بؤیوک یارپاقلار
 آلتیندا گیزله دیب لر و قارا بولودون گئتمه سینی
 گۆزله ییرلر . . اولار دئدی : قورخمایین . یاغیشین
 قورخوسو یوخدور کی . چیخین ائشی یه . " آما
 اولار دان بیر سس چیخمادی . یاغیشین داملا لاری
 گئتدیکجه بؤ یویه رک دولویا چئوریلدیله . دولونون
 بَرک دنه لری بئچارا گولون باش گۆزونه دئییردی . بالا
 بالا گۆزل و ایری قول قانادلاری سوزالیب تۆکولمه یه
 باشلادیله . اونون شاد و ایشیلتی لی اوزو ، غملی و
 کۆتک یئمیش لر کیمی ایدی . اینانمیردی او قدر
 یاشام دولو انرژی سی ، بئله لیک بیردن بیره آجی یا
 و سؤنه .

دولو قورتولدو . سویوق بیر یئل آسمه یه باشلادی و
 اونون سولغون قانادلاری نین بیر نئچه سینی اؤزو ن
 آپاردی . جانیندا اوتورموش سویون چوخلوغوندان ،
 گولون بوداق لاری اوپان بوپانا آیلیدی . سو دامجی
 دامجی قیزیل گولون گۆزون دن آخیردی . او هر یئل
 گلدیک جه ، دَبه شرکن آیلیردی .

قیزیل گول چاره سیز و یورقون ، باشینی بالا و
 بؤیوک قونچه لرین قولاغینا یاخین لاتدی کی صباح
 یا صباح لاردا قرار ایدی آچیب گولله نه لر . و ایچین
 چکیب آغلارکن دیلی توتار توتوماز اولار دئدی : "
 بالاجا قونچه لر آچمایین ، هئچ آچمایین ها ! بولود
 بییزیم له پیس، یئل بییزیم له پیس، گۆی بییزیم له
 پیس ، یاشاییش بییزیم له پیس..."

*****

سوئد ده معرکه

علیرضا ذیحق

بیزیم محله ده همیشه عجیب قریب حکایه لر دیل
 لرده دولاشاردی. آما او گون کی آلاّه دان خبرسیز

اوشاقلاریندان ایدی کی قیرمیزی بیر شال چیی نینده وارایدی و تیراکتور عوضی اوستونده محله میزین لهجه سیله تیراکتور یازمیشدیلا و دال بادال ایران - ایران سسله ییردی و اونون سۆزلرینی بیر نچه ایستانبول لی یاری دوز یاری قَلط جماعته ترجمه ائدیردیلر . اۆزومو پولیسه یئتیریب دندیم کی همشهری لردن دی و ایستیره م بیله سی نن کئف احوال ائده م . راضی لاشدیلا و گئتدیم قاباغا کی گۆردوم سیرا بیر اون سگگیز تیرلی تیرلی نین دی کی ایستیر ساققالی ایه اونو چکه . پیروقیرامینی باشلامادان اونو قوجاقلادیم و تا بیلدی کی قوربت ده بیر هم محله لی سی وار و حتتا اونون دده سی جعفر جینی سهل دی جداآبادینا جان تانی ییری مندن ایسته دی کی دئییه م بیر تیراکتور تیرلی یه باغلاسن لار کی تیراکتور سوز هئچ نه جانا یاپیشمیر . خالق اونو آلقیشلایب " راحیم تیراکتور - راحیم تیراکتور " سسی قولقلاردا جینگیلدیر دی . بو دفعه رحیم ایشی لاپ بؤبودموشدو و رکوردونو ایستیردی آرتیرا. دئمه گینه رحیم بو تورونو تورکییه دن باشلارکن بورا بئشینجی اۆلکه دیر کی معرکه توتورو و ایستیر آدینی رکورد لار کیتابیندا ثبت ائتسین . ایش چاتمیشدی سونونجو نوماییشه و ایستیردی بوغلاری ایله بیر نفری یئردن قالخیزا و یوز متره جان اۆزونن آپارا. چوخلاری کاندید اولدولار و سونوندا بیر قادین سئچیلدی کی بو شو دا شیرکت ائده .قادین کی هئچ اینانمیردی رحیم بو ایشی باشارسین مگر اینکی دیل دوداقی مثال دان اولار رحیمی اؤپدو و گۆردو کی آتی نن دری دی . اوزاندی یئره وسس کوی ایچره مخصوص ایپ لر و وساییل ایله قادینی باغ لادی بو غلارینا و یوز متره جان اونو اۆزونن آپاردی و میندیری تیراکتورا . او آندا مندن ایسته دی کی سۆزلرینی ترجمه ائده م کی خالق بیلسین یا آدام گر ک بیر تیمین طرفداری اولمایا و اگر اولدو اونون آدینا لاییق ایش لر گۆره . بئله لیک بیر داها محله میزین یادینا دوشدوم کی توز تورپاق و مال داوارلارین فضلہ سی ایچره توپ اویناردیق و او کله سیندیرماق لار و دموکراسی مشق لری بو گون نتیجه وئریب اونون بیر طرفداری ، دونیادا تانینمیش بیر سیمایا بدل اولوب . بیر نوحبه کی تکجه بیزیم محله ده ائده بیلردی یؤیویوب بوی آتا و ایفتیخاریمیز اولار.

نین میسیغی ساللاندی کی گۆردولر محله نین چیمنی ده کی فوتبال مئیدانی و ائل چیمنی ایدی سؤکولوب داغیلیری و ایستیرلر اوردا دام داش تیکه لر . هامی ولوله یه دوشه رکن اونلار کی فاکولته جوانلاری ایدیلا و حساب کیتاب اهلی ، قرارا گلدیلر کی دموکراسی اوصول لارینی تمرین ائدیپ اعتیراض اوچون آل الوان پالتارلارلا دیم دیراز اوزانیب یاتسین لارچیمن لیک ده و شوعاروئرسین لرکی بورا ائل مالی دی و هئچ کیمسه نین مولکو دئییل کی موصادیره اولسون .مگر اوکی یئرینه بیر خسته خانا ، دوغوم ائوی ویا فاکولته تیکيله . شیپورلار چالیندی و آژیر لر ایشه دوشدو و ایش چکدی باتوما، اود وورما غا، گۆز یاشاردیچی گازلارا ، داشا باسماغا و شوشه سیندیرماغا . او واختین دؤولتی دونیادا آیری گئتمه سین دئییه ، او چیمه ن ده فوتبال ایستادیومی تیکدیردی و قونشو فابریکا کی تراکتور استحصال ائده جک ایدی ، سۆز وئردی کی تراکتور آدلی بیر تیم محله جوانلاری نین اویونچولوغو ایله یولا سالسین . ایل لرایدی او گون لردن کئچمیشدی و من کی دموکراسی مشق لری اوچون وطن دن دیدرگین ایدیم وقوربت دردی ایله توتوشوردوم هئچ کیمسه دن و هئچ زاددان خبریم یوخ ایدی و تکجه دوستلارلا قوهوملار ایمیل واسیطه سیله شهردن و محله میزدن بیله مه یئنی فوتوراف لار گۆنده ریردیلر. بو اوزدن ده بیر ن بیره گۆردوم کی پولیس شهرین جاده لری نین بیرینی باغلارکن خالق سیرا یا دوزولوب اۆزه ل بیر لهجه ایله " تیراکتور - تیراکتور سسله ییرلر. آما نه اوچون نه یه خاطر بیلیمیردیم و گیجه لمیشدیم . آستا - آستا یاخینلاشارکن نه دئدیک لرینی آنلادیم .گۆردوم ایکی اوچ تیراکتور و تیرلی دوزولوب دور و بیر کیشی کی لاپ جعفر جینی نین اۆزوایدی و ائششه یی پیچاقلامیشدی ، جماعتین سس کویو و شن لی یی ایچره ، دال دالی یول گئدیپ اوچ تیراکتوری بیر زنجیر ایله کی ساققالینا دوپونله میشدی اۆزو ایله چکیردی . کامرا چی لار ، خبرچی لر و فوتوراف چی لار الیندن ده ایینه سالماغا یئر یوخ ایدی و بیر تئلوویزا کانالی دا بو لحظه لردن جانلی فیلم یاییردی ومئیداندا بؤیوک بیر بیلبوردا گۆرمک اولوردی . چوخ تلاش لا اۆزومو اؤن سیرالارا چکیب گۆردوم کی یانلیش آنلاما میشام . محله نین

اولاماسینا او قدر احتیاج وار ایدی کی، او آغرینی سۆزله ایفاده ائتمک هئچ ده آسان دئییلدی. ائله بیل گۆی قوبه سیندن ائتمیش، یئر آیقلار آلتیندان قاجمیشدی. سانکی دونیانین آخیری ایدی، داها امید تومورجوقلاری چیچکله مهیه جکدی. او چیچکلرین زریف یانقلارینا بیر ده هئچ واخت شئه قونمایاجاق، گونش قیزیلی ذرره لری ایله او داملالاردا یویونوب سیغاللانمایاجاقدی.

یاماجدان کند خارا بالیقلاری ایله آیدین گۆرونوردو. آی ایشیغی ائله بیل اوزون ایللرین حسرت لیلرینی تانییب، حسرتینه گوزگو توتوموشدو. درنن ساغ یاخاسینا دوزلوب دوزنلییه ساری اوزانان کند سانکی اوووجون ایچینه سیغمیشدی. ویرانه قالمیش ائولر دردلی قوجالار کیمی بوزوشوب یوماغا دؤنموشدولر. دردلی آچیلیب اریش-آرغاج اولسایدی، بلکه ده دانیشماق دان یورولمازدیلار. باشلارینا نئجه یاغیش، دولو تۆکدویونو، قار الندیینی، اوزلرینه ایریشه-ایریشه یادلارین نئجه تنه ووردوغونو، دیمیش مئیوه لرینی اونو دره سی صاحب لرینی بوداغیندا گۆزله یه-گۆزله یه ساخلایان آغاجلارین حسرتیندن، گۆز یاشلاریندان دانیشماق دیلار. هر بیر کدرلی بیر داستان، دنیا بوی دا بیر درد ایدی. ساکینلری دیدرگین دوشموش کند او دردلی اوریینه نئجه ییغیب، نئجه سیغیب ساخلایردی، اونو بیر الله بیلیر، بیر ده اؤزو. درد بؤیوک ایدی. درد بیتیب توکنن دئییلدی کی؟! مورادین یادیندا ایدی، بؤیوک قارداشی سردار، هئچ نه اولمامیش کیمی حیاطده اوینا بیردی. بؤیوک دئینده، اوندان ۳-۴ یاش همین بؤیوک اولاردی. آد گونونو تزه جه کئچیرمیش دیلر. اون اوچ یاشا آدلادیغی هئچ بیر آی دئییلدی. بیردن آتاسی هیه جانلا اوجادان: « سردار، اوغلو، یئره اوزان! سردار، یئره اوزان... یئره!»- دئییب، بؤیوک قارداشینا ساری گۆتورولدو. اونو قوجا قلایب، اوزو اوسته یئره اوزاندی. اولجه گوجلو مرمی وییلتی سی، سونرا دهشتلی پارتلایش بیر- بیرینه قاریشیب حیاطده چوخ قورخونج منزره

حکایه

عزیز آغا ائلسئور

ƏZİZ AĞA ELSEVƏR

قیامته قالمايان قصاص

QIYANƏTƏ QALMAYAN QISAS

«بوتون یوللار قاراباغا آپاریر!..»

شهر سرنیشین آتوبوسلارینین بلدچی انکرانلاریندا دقتیمیزی چکن و بیزی ایچری دن سیلکه له یین یازی. بدیرلنمیش آیین گوموشو ایشیغیندان توتا-توتا داغ جیغیری ایله ایکی نفر ایرلیلیردی. ایکی سی ده بو یئرله یاخشی بلد ایدی. اوشاق واختی موروک ییغماق اوچون جیغیرلاری آیقلارینا دولاییب داغین دؤشونه او قدر قالمیش دیلار کی، هر یال، هر یاماج دا اولاردا دوغما اولموشدو. قنیرسبز طبیعت لال سوکوتو ایله اولاردا چوخ شئی باشا سالیر، هر قایا، هر داش سانکی بیر کیتاب اولوب، یادداشلاریندا اوخونوردو. باخ، اوزاق دان قارا، قورخونج کؤلگه کیمی گۆرون شیش قیادان او یانا دار جیغیر کند یولونا قووشوردو. اوجا، یاماشیل آغاجلار سئیرکلشیر، آچیق لیق مئشنین اللریندن توتوب دره بویو اوزانیردی. درنن قاشیندان چینقیلی، هله ده آسفالتلنمامیش یول کئچیردی. گئدیش-گلیش اولمادیغی اوچون، گۆرونور، بیر آز دا باخیم سیز قالمیشدی. یاشایانی، ایشیق یان دیرانی اولمادیغی اوچون کند خارا بالیغی خاتیرلادیر، اوچولوب-داغیلیمیش دیوارلار خوف قاریشیق نیسگیل یارادیردی. بو دمده اینسانین ایچینی یان دیران، ساکیتلش دیرن بیر صاحب سیز ایت هورمه سینه، قورد

واخت دا آا-آتیب گئتمیین. او، دده- بابا یوردوموز دور. یورد بوش قالان دا دوشمنلر آیاق آچار اوستوموزه. یوردسوز اولانین خوشبختلیگی اولماز. یورد سئوگی سی تانری سئوگی سی دیر. او سئوگینی اورینیزدن چیخارتمایین. او سئوگی اورینیزده واء- آرسا، ایشیغینیز دا گله جک، هئچ واخت دا سؤؤن- نهمیه جک. من همیشه یانینیزدا اولاجام، نفسینیزی، وارلیغینیزی دد-آایم هیسس ائدجه بهم. سیز اوو- ججا، قورورلو اولان دا من ده سیزینله اوجالاجام. بی-ایلین کی، آغلایب-سیتقاسانیز ممه-انی ده اینجیتمیش اولاجاقسینیز!..

آتاسی بو سون سؤزلرینی قیرا-قیرا، اوزوله-اوزوله دئدی. چیچک آنانین اللرینی بوراخماق ایسته میردی. ائله بیل کی، بو دونیایلا او دنیا آراسین دا بیر کۆرپوده ایلیشیب قالمیش دی. چیرپینیردی، اللهین وئردی عؤمورله ویدالاشماق ایسته میردی. بیر آز دا، بیر آز دا یاشاماق ایستیردی. سون کره، سون کره گوجونو توپلایب آنانین اللرینی برک-برک سیخدی. گۆزلرینین ایچینه، سونرا دا نهایت سیز گۆلره باخیب سانکی بیر قوش کیمی اوچوب گئتدی. آتاسی اؤزونو ساخلا یا بیلمه دی، بیر آز دا هؤوللنیب باییلدی. پارتلایش سسینه، آناسینین فریادینا حیطة آخیشان قونشولار آناسینی ائوه آپاردیلار، آناسینی او گون دفن ائدیلر. مورادین ایچین ده او گون دن سانکی بیر دوغوو قیریلیب قالدی. آتاسیزلیق دوغووسو. ایلاهی، بو نه دوغوو ایمیش، او گون دن سونرا هارا گئتدیسه، او دوغوودان آیریلما بیلمه دی. اؤزو آتا اولسا دا، آنجاق ایچین ده او ایستک، او سئوگی هله اؤلممیش دی، یاشاییردی، زرره قدر ده اولسا، آزالممیش دی.

ئولرین اوچوق-سؤکوک دیوارلاری صاحب سیز قالمیش یوردون باشداشی کیمی سویوق-سویوق تورپاق دان بویلا نیردی. سینیق-سالخاق پنجره لرین قیریلیمیش آینالارینین گۆزونه صاحبینین یوللارینا باخماق دان تور گلمیش دی. ئولرین آراسین داکی هاسارلار ایتیمیش، کول-کوس جیغیرلاری سوپوروب

یاراتدی. تورپاق اوووج-اوووج اوولوب قله لرله اطرافا چیرپیلدی. ائله بیل کی، توت یارپاقلارینی کیمسه یولوب قوجاق-قوجاق یئره تۆک دو. آناسی تلاش، هیجان ایچری سین ده حیطة قاچ دی. « واخستی!.. وای، باشیمیزا گلنلر!..» سؤیله ییب اوز-گۆزونو جیرماقلادی. دیزی اوسته یئره چؤکوب اوووج-اوووج باشینا توز-تورپاق تۆک دو، صیفتینی، سینه سینا یومروقلادی. آجی-آجی اینیل ده دی، گۆز یاشی تۆک دو. « اللهم نی دی، نی دی بیزیم گوناھیمیز؟!..»- قیشقیرا-قیشقیرا یئره اوزانیب قان ایچین ده چابالایان آناسینین دؤوره سینه دولان دی. آناسی اؤزونو ایتیرمیش دی، هیجان دان بیلمیردی نئیه سین. گاه برک دن قیشقیریر، گاه ایچین ده اینیلدیر، گاه دا اللرینی قوشالا ییب باشینی قاپازلا یردی.

آتاسی سینسیله قارداشین قورودو. یاخین دا پارتلایان مرمینین قله لرلی ائلی کورینه، بؤیرونه دولموش دو. پالتاری جیریلیمیش، بوسبوتون قانا بولاشمیش دی. قارداشینا ایسه هئچ نه اولمامیش دی. آتاسی ائله بیل کی، اؤمرونو قارداشی سردارا وئرمیش دی. سول الیه هله ده سرداری برک-برک سینه سینه سیخیردی. سانکی نندن سه احتیاط ائدیر، نندن سه چکینیردی. هئی-حرکتی قالمادیغین دان ترپنه بیلیمیر، بلکه ده سون کره اوغلونو قوجاقلاییرمیش کیمی بوراخماق، جیرلرینه چکیب اؤزویله آپارماق، اؤزویله یاشاتماق ایستیردی.

آتاسی چیچک آنانین علین دن توتوب گوجلہ دانی شیردی. آغزین دان گلن قان چنه سین ده توپلانیب، دامجی-دامجی یئره تۆک لوردو. گۆزون ده یاش گیله لنیر، نفه سی آغیر-آغیر گئدی ب گلیردی.

-گندیرم، آن... نامم گگل... لینی... گۆرونور، منیمکی ده بورا قدرمیش... اوشاق... لار سنه امانت. چالیش اونلارا آتاسیزلیغی هیسس ائدیرمه. اوون... للاری قلبی سس... سینیق دا بؤ-ؤیوتمه. اوجاغیمیز بو-اوش ققا- آلماسین، نه اولورسا اوو-للسون، هئچ واخت، هئچ

چکیردی، آنجاق توستولنن سیقارنت یوخ، سانکی ایچینده کی دیل آچیب دانیشان دردی، آغری- آجیبی دی. حیات یولداشی چیچین گتیردی ککوتولو، قایماق لی چایی دا او بیر سال داشین اوستونده سویویور، یادینا دوشموردو. ائرمیلر سون گونلر یامان قاباغا گتمیش دیلر. قراد قورغولارین دان دا آتیردیلار. آرخالی کۆپکلر اولدوزا هوررلر. آیدین مسلی دی کی، بؤیوک اوینون ایچینه دوشموش دولر. «ساریقولقلار» او سلاحلاری ائرمیلره بیله-بیله وئرمیش دیلر.

موراد تئز-تئز خاطرهلر ایچیندن سییریلیب چیخیر، ویرانه لیک ایچینده چیرپینان کندلرینن آغری- آجی سینا باش قویوب بیر دویونجا آغلاماق ایستیردی. اورک پارچالایان او ایدی کی، کندین تکجه آدی قالمیش دی. مئیوه آغاجلاری بودنامدیغین دان، قایغی گؤرمیدین دن وهشیلشمیش، حیط-باجانی سوپوروب باسمیش کول-کوسلوق ایچینده ایتیب-باتمیش دی. یای اولسای دی، ایلانین- چایانین علین دن بو یئرلردن کئچمک، بلکه ده، چتین اولاردی. یاخشی کی، هاوالار سرینلمیش، اوزو پاییزا دوغرو گئدیردی. یارپاقلارین یاناغینا ساری-ساری زر دوشوردو. گئجینن آيازی سحرین شهینه دؤنوب، سانکی حسرت آغری سی، گؤز یاشی کیمی یارپاقلارین، اوتلارین یاناغینا دوزولوردو. اوللر گونش اوفوق دن بویلا نیب سحرین یوخولو گؤزلرینی آچان دا بو یئرلر ائله بیل کی، جنت کیمی قوخویاردی. مورادین آناسی اونو یاتاق دان قالدیریب حیط-باجانی دولاشماغی، سحرین شهلی هاواسین دان بیر دویونجا اودماغی تاپشیراردی. شیرین یوخودان دورماق، ایستی یاتاق دان فالخماق موراد اوچون عذاب اولسا دا، آناسینین اوزون دن اؤپمه سیندن، مئهریبان، ایستی باخیشلارین دان ازیلیب دوراردی. گئجه لر ایلبیزلر، گوندوزلر قومرولار، بولبوللر اؤتردی. اؤز دیلرلی ایله نیسه اوخویاردیلار. شهلی اوتلارین ایچینده آیقایلین باغی دولانیر، آغاجلارین گؤوده لرینی

باسمیش دی. آی ایشیغین دا اوزون ایللرین یادداش قیریق لیغینا، خاطره توزونه بورونوب دوغمالیق، اؤزل لیک آختارماق گونون گونورتا چاغی اوت تایاسین دا اینه آختارماق قدر چوخ چتینلشمیش دی. تک-تک قالان آغاجلار بیر عنوان پارچاسی دی. دوشمینن آغلینا گل میردی، گل سی دی اونلاری دا قیریپ چاتاردی. باخ، بو تاوات خالانین چینار آغاجی ایدی. اوغلو ائلشنین توی گونو اکدی آغاج. بو یاستی-یاپالاق انجیر آغاجلاری ایسه موسا کیشینین ایدی. یاخاسین دان بال دامن آغ، شپیشیرین انجیرلر گتیردی. احسانات اکمیش دی موسا کیشی. نفسین دن کئجه درمه دئمزدی، اوتان سالار دا، اؤزو دریب پای گؤندرادی. بو دا موختارین یوردو ایدی. ایت موختارین! اصلینه باخسان، پیس آدم دئیل دی موختار. آنجاق نیه بو آدی اونا وئرمیش دیلر، کیم وئرمیش دی، خاتیرلایا بیل میردیلر. بلکه، ایش یئرینه گؤره ایدی، یقین کی؟! اوندا بو هشیم کیشینین، او بیر سی روسته م دایینین، باخ... باخ، بو دا بیزیم، بیزیم اولمالی دی- دئدی موراد. توت آغاجینین آلتین داکی قوشا سال داشلار دا یئریندی دی. بیر آز قارالمیش، بیر آز دا اوستلری مامیرلامیش دی. خاتیرلادی موراد، وضعیت پیس ایدی. کیشیلر اوو توفنگیله ده اولسا، آخشاملار یاتمیر، کن دی قورویوردولار. آناسی سحر یورغون گل میش دی. یوخوسوزلوق دان گؤزلرینن آلتی شیشمیش، بیکلرینه سانکی قان چیلنمیش دی. ائیوان دا آچیلمیش سوفرده بیر تیکه چؤرک یئییب، حیطه دوشه رک سال داشین اوستونده ایلشمیش دی. آجی-آجی سیقارنت توستولدی دی. گؤزلری یول چکیر، «گؤره سن، بو ایشلرین آخیری نئجه اولاجاق؟!»

دئیه اؤز-اؤزونه دوشونوردو. ائرمیلرین حاقی-سای ایتیرمه سی، قودوز ایت کیمی قودورماسی، قان-قان دئمه سی اونا یامان یئر ائلمیش دی. اونلاری قورومالی اولانلارین تمیز ائرمی تئسوبکئش لیگی ایسه بوسوتون اینامینی سارسیتمیش دی. سیقارنت

دئیه سوروشاردی. چیچکلردن ده گۆزل چیچک آنا توتولار، بوغولار، دانیشا بيلمزدی. هان دان-هانا اؤزونه گلیب : « بو آیری شئی دیر، اوغول! دئمه لی، دانیشمالی درد دئییل. هله سن اوشاق سان، اوریین بو آغری -آجییا دؤزمز، چیینلرین بو درده تابلاماز. اونسوز دا، من دئسه م ده، آنلامایاجاق سان، هله اوشاق سان، آنجاق واخت گله جک، هر شئی، هر شئی اؤزون باشا دوشه جک سن!..» -دئیردی چیچک آنا. آنا حاق لی ایدی. او یاش دا مورادگیل هله اوشاق ایدی. چوخ شئی آنلامیردی لار. آنجاق سونانین، یاورین، باهادورون بوش قالمیش ایستولونون اوستونه آغلا یا-آغلا یا، سیزلایا-سیزلایا تر چیچکلر دوزن ده دونیا بوتون دردلری ایله باشلارینا دولاناردی. اوشاق اولسالار دا، هر گون مکتبه بیر درد گتیریب، بیر آغری آپاریردی لار. دردل، آغری-آجییا قول-بویون یاشاییردی لار. درد ان بؤیوک مکتب دیر، دئییردی لار. مورادگیل هر گون، اوشاق اولسالار دا، او درد مکتبینی کئچیردی لار. دردل بؤیویور، دردل نفس آیردی لار. مورادلا گلن صمد ده حرب چی ایدی. او دا بو کندده دوغولموش دو. آنجاق سوسور، سوسوردو. بورا آرتیق اونون اوچون سؤزون بیتدی یئر ایدی. دوشمنلر مورادین آتاسینین اؤلدورولمه سین دن بیر هفته سونرا اولارین دا عائله سینى محو ائتمیش دی لار. او، همین گون قونشو کن ده، خاور نسیگیله گئتمیش دی. گنج اولدوغون دان ننه سی ساخلامیش، صباح گندرسن دئتمیش دی. ائوده ده بونو بیلدی کلرین دن ناراحات دا دئییل دی لار. صباح گلن ده ایسه علی اوزون ده قالمیش دی. ائرمیلر کؤنول لو فعاللاری ایزلییر، بیر-بیر آرادان گؤتوروردولر. صمدین آتاسی دا فعاللاردان ایدی. ائولرینی نئجه پارتلاتمیش دی لار سا، ائودن بیر دنه ده اله کئچمه لی شئی چیخمامیش دی. یئددی نفرلیک عائله دن آلتی سی محو اولموش دو. گؤرونور، صمدین قیسمتینه هله یاشاماق، حرب چی اولماق و بو قصاصی آلماق یازیلیمیش دی.

اوخشاییر، حتی هر یارپاغین، هر اوتون دوروشوغونو، گؤرونوشونو یادداشینا یازیردی. هئیه سینى چینینه آتیب، آرابیر اوجادان: « هئی!.. هئی!..» -دئیه-دئیه علین ده کی چوماغیلا مال-قارانى اؤروشه آپاران موروت دایینی سالاملایار، داروازانى آچیب « آلاگۆز» اینکلرینی، آدینا « سلیم» دئدی دانالارینی ناخیرا قوشان آناسینا کؤمک ائرددی. سلیم اونونلا بیرینجی صینفه گئیدردی. چوخ دانیشیر، ائله هئی یئرین ده قیلمیدانیر، قاناییردی. معلم ده اونا هئی « سلیم، دایان!..»، « سلیم، دور!..» -دئییردی. مورد دا سلیمین آجیغینا دانالارینا اونون آدینی وئرمیش دی. لاپ یاخشی دا ائلمیش، هله بیر آز دا جیرناتماق اوچون اونون اؤزونه ده دئتمیش دی. او دا، ائله تئبل لیک، آجیغا دوشوب قویونلارین دان بیرینه مورادین آدینی قویموش دو. سونرا سلیم ده دوزلمیش دی، مورادلا لاپ یاخین دوست اولموش دو. دین دیرمه سن، هئچ سسی ده چیخمازدی سلیمین. هله معلم ده تججولنر، « سلیم، آدینا دیلیم او قدر اؤیرشیب کی، آدینی دئمه ین ده اؤزوم ده داریخیرام، سیخیلیرام، بالا!..» -دئیردی معلم.

وضعیت گرگینلشمیش دی. کند بوسبوتون آرخاسیز، کؤمک سیز قالمیش دی. قانا سوسامیش ائرمیلر هر گون بیر ائو، بیر تیکی لی داغیدیردی لار. او گون مورادگیلین صینیفلرین ده کی سوناگیلین ائوی داغیدیلیمیش، یاورگیلین عائله سی اوچورولموش ائوین آلتین دا قالمیش دی. صینیفلرین ده کی باهادورون یئری بوش قالمیش دی. آتاسی کند سووئتینین صدی ایدی. ائرمیلرین یان دیردیغی ائوده عائله قاتیشیق هامی سی یانیب کول اولموش دولار.

مورادین آناسی اونون اوزون دن اؤپوب، « سحرین هاواسی جنتت هاواسی دیر، اینسانین اؤمرونو اوزادیر!..» -دئین ده، مورد دوداقلارینی بوزوب، سیفتینی کال آلچا یئتمیش اوشاقلار کیمی تورشودوب هیرسله، هیکیکله : « بس سوناگیلین، یاورگیلین، باهادورگیلین اؤمرو نیه اوزانمادی، آنا!..!..» -

گوندوزو کدرلی، گنجهسی او یغوسوز، ویرانه کئندن سو آنباری چوخ اوزاق دئییلدی. بیرباشا گئتمک اولمازدی. بو یولا چوخ جدی نظارت اولونوردو. ائرمیلر اوچ یئرده یوخلاما-نظارت منطقهسی قویموش دولار. بیر آز چتین، اوزاق دوشسه ده مئشین ایچی ایله گئتملی دیلر. هر ایکسی ائرمینی دیلینی یاخشی بیلیر، هله اوشاق لیق دان لهجه سینه قدر گؤتورموش دولر. کئندین او باشین دا ائرمیلر اولوردو. اوشاقلاری دا بیر مکتبه گئدیر، بیر یئرده اوینایردی. آنجاق ائله بیل بیردن-بیره کنده بلا گلدی. اولزلی دؤن دو ائرمیلرین، قاباقجاندان نیسه بیلیرلریمیش کیمی، اون بئش دن چوخ ائرمینی عائله لرینی باشقا یئر کؤچوروب، اولرینه ده گئچیکن اود ووردولار. گوناھی یازیق گوناھ سیزلارین اوستونه ییخ دیلار. بو، لاپ «یوخاری دان» آتلمیش چامور ایدی، «ساریقولاقلار» این ایله حیاتا کئچیریلیمیش دی. ائله بیل کینو چکیر، اینسانلارین آغری-آجیسیلا اویناییر، دونیا نه رنگ ده دیر، بیلیمک ایستیردیلر. دونن چؤرک کسنلر، بوگون دوشمن کسلیردیلر.

چوخ دایانمادیلار. داها دایانمالی کیملری، گؤزله مهلی نلری وار ایدی کی؟! تکجه اؤت نلردن قالما او یالانمیش خاطرهلری وار ایدی کی، اونلاری دا سینهلرینه سیخیب پاییز گنجه سینین چیسکینینه بورونه-بورونه چانتالارتینی چیینلرینه آتیب: «های دی!.. گئتدیک!.. یول چو یول دا گرک!..»- دئدیلر. مئشه یه گیردیلر. مئشه قارانلیق، واهیمه لی گؤرونوردو. کولک بوداقلاری ییرغالاییر، سارالمیش یارپاقلار قوجاق-قوجاق تۆکولوردو. آیاقلار آلتین دا اوینایان، خیشیل دایان خزلر گئجنین شئهنه بورونوب سویوقلوق و قریبه، موممالی بیر اووقات یارادیردی. ایرلیدی کجه مئشه بیتیب توکنمیر، آج-آج، کول-کول بیر-بیرینین اللرین دن توتوب اوزانیردی. گاه دره یه ائتیر، آغ، کۆپوک لو سولاری شیریل دایان نانه لی، یارپیزلی بولاقلارین باشین دا بیر هووور دایانیر، نفس آلیر، اللری

دون دوران سولاری اوووجلا ییب ایچیر، اوز-گؤزونه، بویون-بوغازینا اللرینی سورتوب یوخوسوزلوغو، ناراحت لیغی اونوتدوروردولار. گاه مئشه یه دومان گلیر، گاه دا کولکلر آغزین دا سییریلیب گئدیردی. آرابیر اوزاق دا ایلدیریم چاخیر، گؤی گورولدا ییردی. دلیسوو شیمشیین آج کؤکلرینه بنزه یین اللری سماین یاخسین دا اوزانیدیقا آنی دن گوج لو ایشیق پارلا ییر، مئشه لیک مرمی قورخوسون دان سنگره سیغینان عسگرلر کیمی گؤرونوردو. مورادگیل یاخشی اؤیرنمیش دیلر، بیلیردیلر کی، اورتا یوخلاما- نظارت منطقه سی هلقنین او قدر ده گوج لو اولمایان ضعیف نقطه سی دیر. پوست دیشمه زامانی ایگیرمی-ایگیرمی بئش دقیقه یولا نظارت زیفلییر، بلکه ده، هارداسا ایتیردی. بو واختین بیرجه دقیقه سی بس ایدی کی، مورادگیل یولون او اوزونه اؤته بیل سینلر. هله واختا وار ایدی. چانتالارینی یئر قویوب نفسلرینی دردیلر. صمد چانتاسین دان بیر تیکه چؤرک گؤتوروب بؤله رک مورادا دا وئردی. چؤرک ائله شیرین گل دی کی، ائله بیل هئچ بئله دادلی چؤرک یئمیش دیلر. آخی وطن چؤری ایدی. گؤتورودوکلری بولاق سویون دان دا بیر-

ایکی قورتوم ایچدیلر. مورادگیل یوخلاما-نظارت منطقه سین دن بیر آز آرا لی ایدیلر. سحره دوغرو هاوا سویودوغون دان ایکی نظارت چی-علی سلاح لی عسگر اوجاق چاتیب اطرافینا آتلمیش داشین اوستون ده اوتورموش دولار. اؤز دیلرین ده نیسه او بودوب تۆکوردولر. صمد هؤوسه له سیننی باسا بیلمه دی: « بلکه، واختی ایتیرمه دن آرادان گؤتورک!..»-دئدی. موراد اعتراض ائتدی. «یووخ، دوشمنی آیلتما، سس-کوی دوشر. پلانیمیز دا پوزولار...»- پیچیل دادی. کول-کوسون بؤیرونه قیسیلا-قیسیلا ائرمیلرین صحبتینین ماراغی ایله سسین ائشی دیله بیلجی مسافه یه قدر یاخینلاش دی.

-آرا، آخیر، گؤزونو دؤرد آج بو تورکلر کی، وار ها... لازیم گلن ده لاپ ایننین ده گؤزون دن کئچیب گلیرلر. کؤپی اوشاغی قورخو نه اولدوغونو دا بیلیرلر.

بو توركلر كى، وار ها، بونلارين كۆكونو كسمسك، ياشاماق دا بيزه حرامدير. نيه اونلارين هر شئى اولور، بيزيم ايسه يوخ! بيزى آنالار آرى دوغوب، آريلر ده الباخان اولار؟! اونون-بونون فنلینه آلدانيب، كۆلگه سينه سيغينار؟

-بس نئيليك، آكوپ، بئله ياشاماق مى اولار؟ هر گون قورخو ايچيندييك. سحرى بوش اوميدنن آچيب، آخسامى دا مين درد، قورخو ايله يولا ساليريق. آخى، دئيرلر، بيزيم اوردوموز وار، هانى او اوردو كى، ياشيميزين بو چاغين دا عسگر فورماسى گئيب، اليميزده اوتومات سلاح، سحرى ديري گۆزله آچيريق. -بيز ترزينين پرسنگيگيك، آخبر. اورينى بوز كيمي ساخلا. ياتساق دا، دايميز اوياق دير، ياتمايب. حقيقتن ائله آيى دير كى، آيى. بؤيوك اويونون ايچينه دوشموشوك، بو اويونو اوينامالييق. داوا سنين، يا منيم داوام دئيل. داوا بؤيوك ادعاچيلارين داواسى دير. كوكلا تئاترين دا ايبي اللرينه ييغيب، كوكلالارى اويندانلارى گؤروب سن مى؟! باخ، بيز همين وزيتدييك. كوكلا كيمي بيزى ده اويناديرلار. ائله بيليرسن بو تورپاقلارى بيزه وئره جكلر؟! يوخ، تورك وئيرم دئسه ده، وئرمه يه جكلر. خيردا باليقلار بؤيوكلره يئمدير. دونيا بينا اولان دان ائله بئله جه گليب گئدير. تاريخه باخ، اويونلارلا دولودور. بوردا قان آخمالى دير، بؤيوك قان!.. دونيا قانا سوساييب.

موراد هيرسين دن اؤزونو ساخلايا بيلمه دى. دوداغينين آلتين دا: « ابله اوشاغى، ابله!..» -دئدى. اللرى اسدى. بارماغينى ساغ بؤيرون ده كى تاپانچاسينين تتينين اوستونه قويدو. سونرا آنى اولراق، يوخودايميش كيمي آييلدى:- بو، بؤيوك اويون دورسا، بس اوندا او اويونا نيه گئديرسينيز؟ سيزين ايچينيزده بير آغيللنيز، دوشوننيز يوخ دورمو؟! بؤيوك قان دئيرسينيز، ائله او قان دا سيز بوغولاجاقسينيز!..

اوزاق دان ماشينين ايشيقلارى قورد گؤزلى كيمي پارلادى. نؤوبه ديشيله جكدى. بو واخت باشقا

-بس دئيردين، آى آكوپ، اونلارين ايچين ده ده بيزيم آدام وار، هه؟! بس اوندا نندن قورخورسان؟ باجين اوشاقلارى دئيل؟! نجه اولسا، دايلارينى كى، آتماياچاقلار. لازم اولسا، لاپ ديشلرينى قوردالاسالار دا خبريميز اولاجاق.

-ائل دير، آى آخبر! ساغ اولسونلار، باجيم كارينا اونلارى ياخشى تربيه ائديب. آتاسين بويونو يئره سوخوم، او بؤيوكلوك ده وظيفنى اونا اعتبار ائديلر، هئچ اوشاقلارينين تربيه سين دن خبرى اولوب؟! اونونكى آنجاق اوغورلاماق، ايچمك، بير ده قادينلارلا كئف چككم دير. كارينا دا اونون ياخشى جانينى آليب، سوروجوسويله او سؤز... آرا، سوروجوسو ده بيزلردن دى. آدى هووانئس اولوب، ديشديريب ائليبلر هيداييت. اوشاق واختى توغدا بؤيويوب. توركلرين ايچين ده. اونلارين موردار ديلينى ائله اؤيرنوب، دانيشان دا هئچ دئمزن بو اثرمنى دير. بير آز دا گؤزلدى، شكيل لى دى كؤپى اوغلو. بيزيم كيمي بوينو يوغون، كون ده سيفت دئيل. نه بيلمك اولار، آناسى دا بلكه... هه، توركلرين آراسين دا ياشاييبلار آخى؟! آرا، بو تورك كيشيلرينين ده بير بوش دامارى وار. بيزيم آخچيلرى گؤرن كيمي ارييب گئديرلر. من دئيرم، هئچ محاربه ده ائلمه يه ديمزدى. بير سورو آخچيلريميزله اونلارى ايپ كيمي ايريب بارماغيميزا دوليارديق. كارينا كيمي!.. كارينا دا آناسينا اوخشاييب. كؤپك قيزى حقيقتن گؤزل دير، آنجاق گؤزو دويمور ها، ائله اوندا، بون دادير. ارى اوغرشى ياخشى دولايير، تئز-تئز بيزه ده پول گؤندرير. سئوان دا اونون پولونا ياخشى بير اوتئل آچميشيق. اوتئل دئيرم ائى سنه! نى يوخ دور كى؟! قوش سودونه قدر هر شئى تاپيلار اوردا. كارينانين ارى اؤتن آى گلमيش دى. كونفرانس آديلا. گويا، اوغرش دؤولت تدبيرينه گليب. آنجاق نه تدبير. بيزيم قهه لرنن كئف چكيب گئتدى. پيس-پيس تئلئوزورا چيخيب يالان دان موصاحيبه ده وئردى. گويا دوستلوق دان اؤترو اؤلوب گئديريك. آرا، آخبر،

ماشین بورا گله بیلمزدی. بیر آنین ایچینده آکوپلا آخبر سئوینجدن ال-آیاغا دوش دولر. قیشقیریشیب: « آرا، بو نه گون دور بیز دوشموشوک. سالایلا یوز-یوز ووراریق، جانیمیز بیر آز قیزارا!..» دئدیله. ماشین دایانان کیمی هامی سی چادیرا دولوش دولار. سس-کویلی بی-بیرینه قاریش دی. ماهنی دا اوخودولار، سونرا اونلاردان بیری (یقین کی، نؤوبنی دیش دیرن کومان دیر ایدی) چادیرین قاپی سی آغزینا چیخیب آتوماتین داراغینی بوش هاوایا بوشال داراق، هیرسله-هیکیله تورکلرین اونونینا دا چوخ آغیر سؤیوشلر

او جباتین دان کیمسه جهد اندجک دیسه، مطلق گلیب بوردان کئچمه لی اولاجاق دی. مورادگیل گؤزلدیین دن ده تئز یولو کئچ دیله. مئشه یه گیر دیله. سویوق، سرسری کولکلر بوداقلاری اوینادیر، مئشه اوغولدا ییر، یارپاقلار اوووج-اوووج، الچیم-الچیم تۆکولوردو. قیریلیب-تۆکولموش قورو بوداقلار، بی-بیرینه گئیشیمیش آغاج کۆکلری ال-آیاقلارینا دولاشیر، بؤیورتیکان کوللاری اوست-باشلارینی دیدیردی. تئز-تئز ایلدی ریم چاخیر، برک قورولتو داغلارا-داشلارا چیریلیب عکس-سدا وئیردی.

یاغدان یاغیش قوخوسو گلیردی. سو آنبارینا چاتمغا آزاجیق قالمیش، یئنه یئری- گؤیو تیتره دن شیمشک چاخ دی. سانکی گؤی قوبه سین دن قوپوب یئره دوش دو. یاغیشین گؤزو آچیل دی، نه آچیل دی. الله، الله، بو نه یاغیش دی، بئله یاغیش می اولاردی؟! هله ایندییه قدر بئله یاغیش گورمیش دیله. ائله بیل چای ایدی، آخیردی، بیر آز دا کئچسه، عالمی یویوب آپاراجاق دی. کیم بیلیر، بلکه طبیعت اینسانلارین الیه قوپاجاق بؤیوک فلاکته اعتراضینی، غضبینی بیل دیریردی. بیر کوغوشا سیغین دیلار- قوجا بیر پالید آغاجینین کوغوشونا!

یاغدیددی. گورونور، ایچیب « کیشیلشیمیش دیله». صمد چانتاسینی قوردالاییب، قومبارا چیخارماق ایسته دی. موراد روتبه جه اوندان بؤیوک اولدوغو اوچون چیمخیریپ : « اولماز! پلانیمیزی پوزارسینیز!..» دئدی. بیر آز گؤزله مک، صبرلی اولماق لازیم ایدی. چادیردا یئنه قارا-قیشقیریق قوپاجاق، بی-بیرینی سؤیه جک، باشلاری اؤز لرینه قاریشاجاق دی. سونرا چادیردان بیر ساعتا قدر هئچ کیم چیخمایاجاق دی. اوندا راحتجا یولو کئچیب کورپونو آدلاماقلا مئشه یه گیرمک اولاجاق دی. بیله-بیله پوستو بوردا قورموش دولار کی، باشقا یئره اوچوروم، قایلیق اولدوغون دان، کئچیلمزلیک

دارتيردى. آتام واختين دا كMKه گلمسى دى، يقين كى، سويا سالاجاق دى. حقيقتن بۇيوك باليق ايدى. اونا قدر من بئله جانلى، بۇيوك باليق گۇرمميشديم. آتامين اهوالى دورولموش دو. هله اوسته ليك دوداغينين آلتين دا ان چوخ سئودىي قديرين « سونا بولبوللر» اينى ميزيل دايب اوخويوردو. آخى قاراباغلى اولاسان اوخوماياسان، بو هاردا گۇرونوب كى؟! او هاوا، سو، تورپاق ايدى اوخودان. سانكى قاراباغلى دونيايا گلن ده، اونلارى تانرى بير موغام اوسته كۇكله ييب، بير ماهنى، بير سورود قانادين دا دونيايا گتيريردى.

گلميميزله بو تئزليكه بئله باليق توتاجاغيميزا اينانميردى آتام. سۇز وئرميش دى كى، باليق كابابى وئره جك، ايكميز اوچون كيچيك قازانچادا ياخشيجا بير باليق شورباسى دا بيشيره جكدى. باليق بيشيرمىي اوروسيت ده عسگرليك ده اؤيرنميش دى آتام.

او گون بخت يامان اوزوموزه گول دو. او قدر باليق توتدوق كى، قونشوموز تاوات خالايا، موسا كيشيه ده پاي وئرمىي اونوتماديق. من گۇلون كنارين دان چيلچيرپى ييغديم، آتام هوسله، سليقيه باليغى تميزله ييب، چوبوق شيش ده كاباب چكدى. چوخ دادلى و دادى دا هئچ واخت داماغيم دان گئتمه ين باليق شورباسى بيشيردى. ادوييالى، گۇي-گۇيرتلى باليق شورباسى. نارشراب، سبزه، آنامين ائوده قيش آزوقه سى اوچون هازيرلايغى مئيوه شيره سى، سيركه لى توتما- هفتبئجر ده گتيرميش دى. هله سامووار دا اودلاييب، سامووار چايى دا ايچمىي اونوتماميشديق. آتام بير سوفره آچميش دى كى، هئچ گۇزومون قاباغين دان گئتمير. تانرى دان تالئيميزه نورلو بير گون دوشموش دو. آتالى گونلريمين ان خوش گونو. حياتين قريبه گرديشى وار. چوخ واخت خوشبخت ليكله يانبايان ياشايبيرسان، آنجاق بزن اونو گۇرمورسن. گۇرمك ايستدیین سندن اوزاقلانسان دا، سونرا او اوزاقلين حسرت دومانين دا بوغولورسان. علين يئتمير، اونون چاتمير. سون سوز خياللارين،

-ايلاهى، گرديشه، گئديشه بير باخ! اونا دا بو كوغوشا سيغينميشديق. خوش گونلريميز ايدى. ائهه!.. هانى، هانى او گونلريميز؟! شيرين بير خيال اولسا دا، كاش بير آنليغا او گونلره قايى دا بيليديك. -موراد درين دن بير آه چكيب آغرييلا، يانغيبلا اؤت نلرى خاتيرلادى. هزين، كۇورك خاطرلر اوربيني جيرماقلادى. آتاسينين اونو باليق توتماغا آپارديغى گون يادينا دوش دو. ياز واختى ايدى. نئجه دئيرلر، طبيعتين اوغلان چاغى ايدى. گول گولو چاغيريردى، بولبول بولبولو. ياشيليق عالمى باشينا گۇتورموش دو. قول لو- بوداق لى آغاجلارين سويا دوشموش عكسى گونشين قيزى لى شفقلىرى آلتين دا برق ووروردو. لاله لر ياناقلاريني قيزارديب طبيعته ناز ساتيردى. شوشانين ياراشيغى، تك-تك گۇيرن خارى بولبول ده، ائله بيل كى، قنيرسيز گۇزل ليه وورولوب، گۇزليلين آياغينا گلميش دى. - اللهم، ساكيت ليك ايچين ده دونيا نئجه ده گۇزل، جازيبدار گۇرونوردو.

- موراد اوزاق ايللرين خاطرلر ايشيغينا بورونوب يئنه پيچيلتيا صمده دئدى: - او قوشقولو موتوسيكلئته گلميشديك يادين دا قالميش اولار. ياخشى يئمك ده گۇتورموشدوك. قارغيلارى ساحله بركيديب، قارماقلارى سويا آتميشديق. گۇز ياشى كيمي دوپ دورو، تميز، گۇمگۇي سولارا. آتام منى سال داشين اوستون ده ايلشديريب: « احتياطلى اول، سويا دوشمه يه سن ها!..» - تاپشيردى. سويون ديبي گۇرون سه ده، ائله ده داياز دئيبلىدى. دورو اولدوغون دان درينليك ده نظره چارپمير، ياشيل آغاجلارين كۇلگه سى تبتيره ين سولارين قيرچين لپه لرينه قوشولوب آستا-آستا آتيليب-دوشدوكجه، درينليك ده ارييب يوخا چيخيردى. بئش تيلوودان اوچونه ده عيني واخت دا باليق دوشموش دو. آتام ايكي سيني علين ده توتوب بيرگه ايداره ائدير، دستيي فيرلاتماقلا ايبي ييغيب ساحله چكيردى. من ايسه چوخ چتئينليك چكيرديم. باليق چيرپينير، قارغيني سينه مه سيخ سام دا، ساخالايا بيلمير، منى سويا سارى

صمد ساغ علينى گيجگاهينا طرف آپارماقلا امرى باشا دوشدويونو تصديقله يەرك: - اولدو، جناب پولكونونيك! - دئدى. چاديرين آرخا طرفين دەكى كوللوق دان كئچەرك ساكيتجه ماشينا ياخينلاشدى. ماشيندا كيمين سە اولمادىغينا آرخاينلاشيب، اونون بۇيرونه قيسىلماقلا ايكي ال قومباراسيني آرد-آردا چاديرين قاپى سينا توللادى. توز-تورپاق گۇبە سوورول دو. اوتوماتى ايشە ساليب بوتۇو خزينه سيني اوچوب- داغيلميش چاديرين اوستونه ياغدىردى. موراد اونا ياخينلاشيب ساكيتلش ديرمك ايستەدى. صمد ايسە بير آز دا قزبلىب: - سيزين وار- يوخونوزو... فايشە اوشاقلارى!!! - قيشقيرا-قيشقيرا، ايكينجى خزىنى دە سونا قدر بوشالتماق ايستەدى. موراد اوتوماتى صمدين علين دن آليب اونو گوجلە ساكيتلش ديدى. صمد ديزى اوستە يئره چۇكوب اللريلە اوزونو اۇرت دو. آجى بير فريادلا، ھۇنكورتو ايله آغلادى. - آخى نيە، نيە بئلە اولمالى دير؟! - دئدى. - نيە اينسان قانا سوسامالى دير؟ نيە خبيس، پيس نيتى ايله جنتى جەنمە دۇندرمەلى دير؟ مگر اللھين وئردى بير اۇمرو ساكيت ياشاماق گوناھ اولاردى مى؟..

موراد صمدين ھيەجان دان، غضبدن على-آياغينين اسدينى گۇروب، اۇزو سوكانين آرخاسينا كئچدى. ماشينين سرعتىنى آرتيريب، ويرانە قالميش كندلرينە طرف سوردولر.

مورادين آناسى چيچك خانى مى دوغما يئرلرين خيفتى ايچرى دن سينديرميش دى. يئدى- ايچدى، ياشادىغى ھر گون حرام گليردى اونا. دۇزە بيلميردى يورد ايتكى سينە، يورد آغرى سينا. اوزو گولمور، عىنى آچيلميردى. دوست-تائيش ايچين دە تك- تنھاي دى ائلە بيل. ھئچ نە گۇزونە گۇرونمور، ھئچ نيە دە محل ساليب ايچىنى اوون دورا بيلميردى. حيطدە، توت آغاجينين يانين دا آل-قان ايچين دە چابالايان، چيرپينان ارينين: « يوردسوز اولانين خوشبخت ليگى اولماز. ھئچ واخت يوردو آتيب گئتمين، يورد بوش قالان دا دوشمنلر آياق آچار اوستوموزە!..» سۇزلىرى

اوميدلرين دولدوردوغو دونيا ايچين دەكى بوش لوغو دول دورا بيلمير. او بوشلوق بزن سنين اۇزونو دە اودور. ھيسسلىرين، دوغولارين اسيرى اولورسان.

ياغيش سنگى سە دە، آرا-سيرا شيمشك چاخير، چيلپاق آغاجلار سانكى بو ناگاهانى گورولتودان قورخورلارميش كيمي بير-بيرينه قيسيليرديلار. كوغوش دا اوتورماق دان يورولموش «قوناقلار» اطرافى ديشە ييب چانتالاريني گۇتوردولر. نيزاملاديقلارى بئش يئردە پارتلاييجيلارى يئرلشديريب، تهلوكە يە دوشمە دن اوزاقلاشاجاقلارى واختى دا نظره آماقلا، ساعت منخانيزملرينى ايشە سالديلار. چوخ گوجلو پارتلاييجيلار ايدى. مقصدلرينە نايل اولماغا ائلە بيرى بس ائدە بيلردى. قالانلارى ديل سيز-آغيز سيز تورپاقلارين آغرى سينا، ويرانە قالميش يوردلارين آجى سينا، ياراسينا ملهەم اولمالى ايدى.

واخت ارييب گئدردى. داينماق اولمازدى. اونلار ايريلديكجە، تهلوكە دە زهرلى نفسيلە آرخالارينجا ايلان كيمي سورونوردو. يوخلاما- نظارت منطقە سينە چاتان دا چاديردان ھلە دە كئفلنميش اثرمنيلرين سسى-كويو گليردى. كيمي سى قيشقيرير، كيمي سى اوخويور، كيمي سى دە توركلرى سۇيمكلە، ايچرى دە كيلرە اۇزونو گۇسترمك ايستتيردى. اونلارين سسلى آيديجا ائشيديليردى. ياغيش چاديرى دۇجلىير، ييغيلميش سولارين قاپينين بۇيرون دن شيريلتتيللا تۇكولديوو ائلكرتريك لامپاسينين ايشيغين دا آيدينجا گۇرونوردو. مورادلا صمد مۇھكەم ايسلان سالار دا، جانلارين دا ايستى ليك، راحتليق ھيسس ائدرديلر. مخوى پلان ايتكى سيز حياتا كئچيريلميش دى. يولو راحتجا كئچيب گئدە بيلرديلر. آنجاق موراد صمدين ايچين دن كئچنلرى ياخشى باشا دوشدويون دن بو دفعە اونو ساكيتلش ديرمە دى. علينى چينينە قويوب: - ھە، جانيم، ايندى سۇز سنين دير!.. - دئدى. - تانرى كمكين اولسون. اورين نە دئيرسە، قوى ائلە دە اولسون. دوشمن جزاسيز قالمالى دير. جزاسيز دوشمن قودوز ايتدن دە بئتردير...

چيىنلرينه توخونماسى اونون آيىلماسينا، اؤزونو اله آلماسينا كۆمك ائتدى. چوخ لنگيمك اولمازدى. بىر آزدان سو هر شئىي يوبوب آپاراجاق، قارشى سينا چيخان نه وارسا، سينه سينه سيخيب چؤر-چؤپ كيمي ايناداجاق دى.

اوزاق دا برک گورولتو قوپ دو. يئر تيتره دى. گوج لو آلوو پارلادى.

-واخت دير، موراد، تئز اول، داها لنگيمك اولماز! -
دئيه صمد مورادى تلسد يردى. درنى كئچيب چاپيق قايا طرف دن داغا ديرماش ديلار. بيليرديلر كى، او يوكسك ليك ده سئل اونلارى ياخالايا بيلمه يه جك، فلاكت يان اؤت جك دى.

سو يون شيريلتى سي، گتيردىي گوج لو كولك آخيني هيسس اولونوردو. دوشمنين واهيمه ايچرى سين ده قاقچيشى، هاراي-هشيري، مال-قارانين بؤيورتوسو، ايتلرين اولاشماسى چوخ قورخونج و دهشتلى بىر منزره ياراتميش دى. اينسان اولان بن ده بىر آنين ايچرى سين ده هر شئيين آلت-اوست اولدوغونا اينانا بيلميردى. بو، طبيعى فلاكت دئيلد دى. بو، حاقي، عدالتي پوزولموش اينسانلارين وولكان كيمي پوسكورن غضبى، نيفرتى ايدى!.. قيامته قالمايان قصاصين كؤپوك لو سولاردا آخيب گئدن حسرتى، نيسگى لى، عالمى ياخيپ-يان ديران اودو، آلوو ايدى!.. باكى شبرى، ۲۰۱۹، ۵، ۱۵ سئتيابر.

قولاغين دا سسلنير، او آن هئچ واخت گؤزلى اؤنون دن چكيلميردى. نئچه كره اؤلكم ايستيردى، اؤله بيلميردى. وسيت ائتميش دى، منى كنديميزين قبيرستانليغين دا، اريمين، دده- بابالاريمين مزارلارينين يانين دا دفن ائدرسينيز. او تورپاق دا دوغولموشام، او تورپاغا دا قويون منى. بو گون كمكيم چاتمسا دا، بارى هاچان سا بىر گون داشا دؤنوب دوشمنه آتيلارام.

گؤزلى هئى يول چكيردى چيچك خانيمين. هر گون شام كيمي اريگير، هر گون اوزولوردو چيچك خانيم. اؤلوم آياغين دا چيربينير، ازرايله جان وئرمك ايسته ميردى. ارينين شكلىنى سينه سينه قويان دا بىر آز آرام ليق تاپ دى. دوداغين دا آجى تيسسومله بو دونياني ترك ائتدى. موراد بونلارى خاتيرلايا- خاطرلايا گؤز ياشلارى ايچين ده حيطدن، توت آغاجينين آلتين دان بىر اوووج تورپاق گؤتوردو. آناسينين مزارينا سپمك اوچون. سونرا كند قبيرستانليغينا گئتدى. گؤزلىنه اينانما دى. وحشيلين ده بىر حدى-هودودو وار، داها بو بؤيوكلك ده ده وحشى ليك اولاي بيلمزدى. اونلار- ايكيايلاق لى هشاراتلار نينكى ديريلر، اؤلولرله ده دوشمن چى ليك ائديرديلر. باش داشلارينى، سينه داشلارينى سينديرىب اوووم-اوووم ائتميش ديلر.

بونلارى گورمه يه، دؤزمه يه اورك لازيم ايدى. ائيبى يوخ، دوشمنين ائلدكلىرىنى مين قاتىيلا اؤزونه ده قايتاراجاق ديلار. هر شئيين واختى، زامانى وار. تاريخ چوخ آرخالى دوشمنلر گؤروب، چوخلاريني دا آرخاسيز، مغلوب يولا ساليب. موراد چتينيلىكله آتاسينين قبرىنى تاپيب اوردان دا بىر اوويچ تورپاق گؤتوردو. بو دونيادان سينه سى يارالى گئدن آناسينين قبرىنه سپه جك دى. تورپاق دا بىر روح ايدى. روحلار روحلارا قاريش سين دئيه. قبيرستانليغى اوزونتو ايچين ده دولاشان صمد اللرينى مورادين چيىنلرينه قويوب واختين آزالديغىنى يادينا سال دى. مورادين ائله بيل يادين دان چيخميش دى. صمدين اونون

ذليليگيندهدير. مثلن، ذلى دمرول قورو بير چاين اوستونده كۆريو تيكير: كۆرپودن كئچنلردن ۳۳ آكچا، كئچمهينلردن ايسه، دؤيه - دؤيه ۴۰ آكچا آلير. «كيتاب»دا بونون سببى بئله ايضاح اولونور: «بونو نه اوچون بؤيله ائدردي؟ اونون اوچون كى، من دن ذلى، من دن گوجلو آر وارمى دير كى، چيخا منيم له ساواشا، - دئيردى؛ منيم آرليگيم، باهاديرليگيم، جيلاسونليگيم، ايگيدليگيم روما، شاما گئده چاولانا»- دئيردى.

البته، داستانين روحو بو غير - عاديليكه، بئله ذليقانليغا قارشيدير. بئله لريني تربيه ائتمك، بو يولدان قايتارماق مقصدىنى گودور، گوجون - قدرتين وار گوستر، ايش گۆر، لووغلانما! بودور، بو غيرى - عاديليكينه، «ديك باشليغيما» گۆره ذلى دمرول

تانرى نين ايلچيسى عزائيله قارشىلاشديريلير. ذلى دمرول اؤز گوجونه قورره لنيب عزائيلي بئله تانيماق ايسته يير.

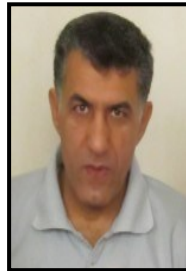
اونونلا «ساواشماق»، «چكيشمك»، «دوريشمك»

ايسته يير. بئله حددينى آشماق، بئله ذليليك كيমে گركميش؟ بو، تانريا دا خوش گلمير. عزائيل له تاپشيري كى، اونا حددينى تانيتسين، اونون جانينى آلسين.

دمرول عزائيلي گؤروب قورخودان گؤزلى قارالير، «گؤرر گؤزو، گؤزمز اولدو.» گؤزلىنه قارانلىق چؤكور، «دونيا - عالم گؤزلىنه قارانقو اولدو.»

... دوغرو دو، دمرول سون جهدى ده گؤسته رير؛ قارا قيلينجنى سيبيير، عزائيلي چالماغا حمله قيلير، لاكين عزائيل بير گؤيرچين اولوب، اوچوب گئدير،

اوغوزون دلى لرى

يازار: علم الدين على بي زاده
كؤچورن: محمود بنى آدم ديزج

«ده قورقود» كيتابىندا ايكي قهرمانا «ذلى» صفت له مراجعت ائديليز: «ذلى دمرول»، «ذلى قارجار». حتى ذلى دمرولون آدينا آيريجا بير بوى بسته لنيب: «دوخا قوجا اوغلى ذلى دمرولون بوى». ذلى قارجار ايسه «غم بۇرني اوغلى - بامسى بئيرك بوى» نين چوخ فعال و اساسى صورتلريندندير.

بو «ذلى» صفتى له وئريلن قهرمانلارين اؤز اوستونلوكلرى وار و كاراكتير - خصوصيتلرينه گؤره هئچ كسه بنزه ميرلر، اؤزلىنه مخصوص فردى كفايتلرى، مشب جهتلىرى، جسارتلىرى، كيشى ليكلرى ايله باشقالاريندان دا سئچيليرلر و ياددا دا قاليرلار، ديگر قهرمانلارلا مقايسه ده هئچ ده اونلاردان آشاغى ائتميرلر، بعضن داها آرتيق يوكسليرلر.

هر شئى ين يئرني و حديني بيلن كامل بير خالق - اوغوز ائلى اوچون بو قهرمانلارين ذليليگى نندن دير؟ ائله ده - اوبادا نه اوچون اونلارا «ذلى» دئيه مراجعت ائديليز: بو سيررى آچماق، بو آد اونلارا نه اوچون وئريلديگيني گؤسترمك اوچون محض اونلارين بيرينه آيريجا بوى حصر اولونوب، ديگرينه ايسه بويلارين بيرينه گئنيش يئر وئريليب.

«يانليشلىق دا بير ناخيشدير» - دئيبيلر. دمرول لا قارجارين «ناخيشى» اونلارين غيرى - عاديليكينده و

اونون شیرین دیلی - دانیشیغی، تشریلی پئوتیک سۆزلری تانیرنی دا یوموشالدیر، اونون محبت و رغبتینی قازانیر، اونا گذشت ائدیلمیر، عزرائیل له بویورور کی، «ذلی دمرول جانی یئرینه جان بولسون، اونو جانی آزاد اولسون!»

بودا باش توتمور. «جان یئرینه جان بولماق»ممکون اولمور. هئچ کس جانینی قییمیر. آروادی ایله صؤحبتده دمرولون داها یئنی عالی اینسانی کیفیتی، عایله جانلیغی آشکار اولور، سئوملی آروادی اونا جان وئرمه یه حاضر اولدوقدا، بونا هئچ جور راضلیق وئرمیر، اوندان آیرلیماق ایسته مییر، اونولا بیرگه اؤلمه یی اوستون توتور. یئنی دن تانری یا یالواریر:

«بوجالاردان یوجاسان

کیمسه بیلمز نئجه سن.

گۆروکلو تانری!

چوخ جاهیللر سنی

گۆکده آرار، یئرده ایستر.

سن خود مؤمنلرین کؤنلونده سن.

دایم توران جیبار تانری

اولو یوللار اوزرینه

عمارتلر یاپاییم سنین اوچون

آج گۆرسم، تویراییم سنین اوچون!

یالینجیق گۆرسم، توناداییم سنین اوچون!

آلورسان ایکیموزون جانین بیله آغیل!

قورسان، ایکیموزون جانین بیله قورغیل

کرمی چوخ قادیر تانری! - دئدی.»

بو لیاقتینه، بو اوره یینه، بو آرلیک صداقتینه گۆره ده اونا و آروادینا ۱۴۰ ایل عؤمور بخش ائدیلمیر.

اوغوز اوولادی - او، ذلی آدلانسا، او، ذلی اولسا بئله، بودور اونون داخیلی عالمی، معنوی زنگینلیگی!...

ایندی ذلی قارجار قونوسونا گلک.

«بامسی بئیرک بوی»یندا مصلحت گۆرولور کی،

بانچیچه یی بئیره یه ایسته مک، نیشانلاماق اوچون

اثلچیلی یه گئتمک گرک. بو ایسه قورخولودور. چونکی

قیزین ذلی قارداشی وار. باجیسینا اثلچیلی یه گلنلری

گۆزدن ایتیر. داستاندا حادیثه یه بیر قدر میفیک(خیالی) تون وئریلسه ده، بورادا بؤیوک معنا و گوجلو تربیتجی بیر تئل وار.

ذلی دمرول مرددیر، قورخمازدیر. یئری گلدیکه عزرائیله دیل - دیل اؤتور. اؤلوم آیاغیندا بئله اوندان چکینمیر، آسانلیقلا تسلیم اولمور، اونو «اوغرو» آدلاندیریر:

من سنی بؤیله بیلمازایدیم

اوغورلایین جان آلدوقین تویمازایدیم.

لاکین اؤلوم له زارافات اولماز. اؤلوم قورخوسوز،

عایله دن، گول بالالاردان همیشه لیک آیریلماق اونو

اوزور، سارسیدیر. بونا گۆره ده تونو بیر قدر دئیشیر و

اؤز سهوینی ائعتراف ائتمه لی اولور. عزرائیلدن آمان

دیله بیر:

شرابلی ایدیم، تویمادیم،

نه سؤیله دیم بیلمه دیم.

بئلیگه تيسانمادیم،

ایگیدلیگه تویمادیم.

جانیم آما عزرائیل مدد! - دئدی.

عزرائیل آنجاق تانری نین بویروغونو یئرینه

یئتیردیگینی دئیر؛ بو اوندا اصلی ایش دئییل.

ائله بونونلا دا دمرولون ذلیلیگه سون قویولور. او تامام

دیشیلیر، یوموشانیر. بو «ذلی»نین او قدر اینسانی

کیفیتلری اوزه چیخیر کی، بو گون بئله اونا حسد

آپارماق اولار: او، اؤلومه قاریشی دوران، «یاخشی

ایگیتلرین» یاشاماسی اوچون چارپیشان فداکار

اینسان دیر. او مرددیر، کیشی دیر، سۆزونو چکینمه دن

مرد و - مردانه دئین اصلی اوغوز اوولادی دیر. او، گۆزل

عایله باشچیسى، سئون و سئویلن آردیر. بوتون بو

کیفیتلر اونو دده قورقود قهرمانلاری نین اؤن

جرگه سینه چیخاریر، اونا سونسوز محبت و ائحترام

بسلییر، او سئویلیر.

ذلی دمرول تانری ایله دانیشمالی و اونا یالوارمالی

اولور، اوندان مدد دیله ییر. بو یالواریشدا اوغوز

«ذلیسی»نین داها یئنی بیر کیفیتى اوزه چیخیر.

اولجەدن اورەينە دامديغى كىمى دە اولور. وضعيتى بئله گۆررکن آتينا مينيب دورمادا گئرى قايدير، قاجير...

دلى قارجار قيلينجين دده قورقودلا قارشىلاشديغى، قووا - قووا اونا چاتيب قيلينجلا اونو وورماق ايستەديگى صحنە اولدوقجا ماراقلى دير: «دلى قارجار قيلينج الينە آلدى. يوقاريسيندان اؤيگە ايله حملە قيلدى. دلى بگ دلى دى كى، دده يى دپەرە چالا. دده قورقود آييتدى: «چاليرسان الين قوريسون!!» - دئدى.»

دلى قارجارين الى ائتمير، يوخاريدان آسيلي قالير. قورخويا دوشن قارجار يوموشانير، اونا يالوارير. دده قورقودلا دلى قارجار آراسينداكى «سؤوده لشمە» ديققتى جلب ائدير، «دده قورقود دوعا

ائيله دى. دلى نين الى حاقق امريله ساپاساغ اولدى. دؤندى، آى دير: دده، قيز قارينداشيمين يولينا من نه ايسترسم، وئرمى سين؟» دده آى دير: «وئره ليم!» - دئدى. گۆره ليم، نه ايسترسن؟ دلى قارجار آى دير: «بين بوغرا گتيرون كيم، مايا گۆرمە ميش اوللا. بين دخى آيغير گتيرون كيم، هئچ قيسراغا آشماميش اوللا، بين دخى قويون گۆرمە ميش قوچ گتيرون. بين ده قويروق سيز - قولاق سيز كۆپك گتيرون. بين دخى بوره گتيرون مانا.» - دئدى.

دلى قارجارين طلب ائتديگى مال طبعي دير. بونلارى وئرمك اولار. وارليغا نه دارليق! بس مين كۆپك، مين بيره نه دئمك دير، بو نه اوچوندور؟

بلکہ ده بو ائله ذليلک علامتى دير. بونا باى بۇره بى ده چاشيب قالير: «ايمدى دده كۆپکله بوره يى سن

اؤلومله حده له يير. بونا گۆره ددى گۆندرمک مصلحت گۆرولور: «قالين اوغوز بگلرى آييتديلار: «بو قيزى ايستەمك كيم وارا بيلور؟» مصلحت گۆردولر كى، دده قورقود وارسون. دئينلەرە دده قورقود آى دير: «يارانلار، چونكى منى گۆندە ريرسيز، بيلورسيز كيم، دلى قارجار قيز قارداش مى ديله ينى اؤلدورر. بارى، باياندير خانين تۆوله سيندن ايكي شاهباز يوكرك ات گۆتورون. بير كئچى باشلو كئچر آيقيرى، بير توغلى باشلو تورى آيغيرى. ناگاہ قاچما - قوما اولورسا، بيريسينى بينم، بيريسينى يئدم» - دئدى.

دده قورقودون سؤزو مقبول گلدى. وارديلار، باياندير خانين تۆوله سيندن او ايكي آتى گتورديلر. دده قورقود بيرينى بيندى، بيرينى يئتدى. «يارانلار، سيزى حقە ايسمارلاديم!» - دئدى، گئتدى.

دده قورقود وضعيتى اوولجەدن گۆرموشدو. اونا گۆره ده ايشى ائحتياط توتور. گئديب چاتير، ادب - ارکانلا باش ائنديريب، تعظيم ائدير. ديل - آغيز ائديب حؤرمته سلام وئيرر، اما غضبله قارشىلانير. بونا باخما يارق، ائحترام لا گليشينين مقصدىنى دئير:

«قارشو ياتان تاغىنى آشماغا گلميشم
آقيندىلى گۆروكلو سويىنى گئچمگە گلميشم.
گئن اته گينه، تار قولتوغونا قيسيلماغا گلميشم.

تانرى نين بو بوروغو ايله، پيغمبرين قؤوليله آيدان آرى، گوندن گۆركلى قيز قارداشين بانچيچكى بامسى بئيرگه ديله مگە گلميشم! - دئدى.»

گۆزل، ادبى دانيشيق، بو مدنيت، ادب - ارکانا قارشى چوخ سرت جاواب آلير، اؤلومله حده لنيير؛ ددين

جمیعتین قایدا - قانونلاری، عنعنەسی وار، اونو پوزماق اولماز. ذلی قارجار، نهایت بو حقیقتی درک ائدیر، آغیلا گلیر. باجیسینی بئیرک کیمی بیر ایگیده وئرمک ایستهمهین، ددنی قاپیدا قووان ذلی ایندی اؤزو اؤز آیاغی ایله گلیب، کیم ایستهمه اونا وئرمهیه حاضیر اولدوغونو بیان ائدیر. البته، بو غلبه‌ایدی. ددنین معنوی غلبه‌سی‌ایدی.

دئییلر: «آدین ندر داش - دَمیر، یومشالیسان یومشالی!» اوغوزون ذلی لری آر ایگیدلیریدیر. آما غیر عادیدیر، ذلی دولودور. اونلار نتیجه‌ده یومشالیر، دوزهلیر. اوخوجو اونلارین دلیلیگیندن کئچیر، اونلاری اوغوز ائلی‌نین تام لایقتلی آرلری کیمی قبول ائدیر و سئویر.

خالقیمیزین دلیینده مثبت معنادا «ذلی دن دوغرو خبر» گلمه‌لی وار. بو ائله بئله یارانماییب. درین کؤکلره مالکدیر. مثلن، بامسی بئرک کیمی آغیللی، تدبیرلی و قودرتلی قهرمان دا حقیقتلری سؤیله‌مک، آداملاری سیناماق، اؤیرنمک اوچون اؤزونو «دلیلیگه» وورور. «ذلی اوزان» آدی ایله حرکت ائدیر. بیر سیرا اؤرتولو مطلبلری، سیرلری اؤز «دلیلیگی» ایله آچیر، آشکار ائدیر، مورادینا چاتیر.

اوغوزلاردا «ذلی» آنلایشمین رمزی معناسی، حقیقی معناسیندان داها گوجلودور. مثلن، محاریبه‌ده قیزغین دؤیوش مئیدانیندا بیر سیرا مشهور ایگید بی‌لرده «ذلی‌له‌شیر»، اونلارا «ذلی» صفتی‌له مراجعت ائدیلیر: «قییان سلچوک اوغلی ذلی تونداز»، «قاراگون اوغلی ذلی بوداق».

«ذلی» قهرمانلار بیزیم فولکلور ادبیاتیمیزدا بیر سیلسیله تشکیل ائدیر. «دده قورقود» ون «ذلی‌لری» مثلن «کوراوغلو»، «ذلی‌لری» نین سلفلری (sələfləri) (جَدلری) سایلا بیلر. بئله آنلاشیر کی، «ذلی» آدی بونلارا چیلغمیغما، (çilgmlıgma) بیر نوع غیر عادیلیگینه گؤره وئریلیب و اونلار بئله ده مشهورلاشیپلار.

بول - دئییر. بو، محض بئله آزغینلارا، ذلی - دیوانه‌لره تۆوبه‌لتمه، عبرت درسی وئرمک، اونو آغلا گتیرمک اوچون ددنین فندی، ددنین کشفی‌دیر. سون نتیجه بونو تصدیق ائدیر. بئله کی، قارجار ایسته‌دیکلرینی آلیر، بیرلری طلب ائندیکجه، دده اونا: «هی اوغول ... گل گنده‌لیم، سیمیزین آل، آرغین قو!» - دئییر و اونو آپاریب بیرهللی تۆوله‌یه سالیر. بیرهلر اونا ائله داراشیر کی، اوزو - گۆزو گۆرنمز اولور، قیشقیرا - قیشقیرا ددنین آیغینا دوشور، کۆمک دیله‌ییر: «آلاه عشقینه، منی قورتارا!» - دئییر.

بئله آزغینلاری، بئله ذلیلری ایصلاح ائتمک، یولونا قایتارماق هر بیر مؤوجود جمیعتین بورجودور. ذلی دمرولو عزرائیل، تانری رام ائدیر، یولا گتیریر، اونون داخلی عالمی، معنوی کیفیتلری آچیلیر، اوزه چیخیر، معلوم اولور کی، بو چوخ گۆزل اینسانیمیش، آریمیش. ذلی قارجار رام ائدن، اونو عمل‌لریندن قایتاریب ایصلاح ائدن دده قورقوددور. ذلی قارجار نه طلب ائتسه، نه ایسته‌سه اونا راضی اولور. مودریک دده ائله اونون اؤز ایسته‌دیگی ایله اونو اییر، بیره دامینا سالیر، اونا ائله تۆوبه‌لتمه وئیر کی، بیر ده بئله غلطلری ائله‌مه‌سین، اؤزوندن بؤیوک دانیشماسین، آدام اولسون، اؤز حددینی بیلسین.

داستانین سونونا یاخین بیز ذلی قارجاری اوغوزون لایقلی، ادب - ارکانلی بیر وطنداشی گۆروروک. آرادان ۱۶ ایل کئچیب. بئیرکدن خبر - اثر یوخدور، قارجارین آغلی باشینا گلیر. باجی‌نین ائوده قاریب قالماسی قارداشا آغیر درد اولور. او ناراحت‌دیر. بیر قیز بیر اوغلانین دیر، او، بیرینه آره گئتمه‌لیدیر...

قارجار یوکسک مدنیت، ادب - ارکانلا بایاندیرخانین دیوانینا گلیر، دیز چؤکور، اؤز دیلی ایله دئییر کی: «دؤولتو خانین عؤمرو اوزون اولسون! بئیرک دیری اولسا، اون آلتی ییلدان بئرو گلوردی. بیر ایگید اولسا، دیرسی خبرین گتورسه، چیرغاب، آلتون - آکچا وئردیم. اؤلوسی خبرین گتورنه قیز قارداشیم وئردیم.»

شعیریمیز – شاعیریمیز ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

اکبر قوشالی

ƏKBƏR QOŞALI

ایلاهی

گوئی اوزونه اولدوز سپ،
ناخیش اولسون، ایلاهی.
آرخامجا بیر جام سو سپ،
یاغیش اولسون، ایلاهی...
«قارانلیقلار یاریل سین»
نه سورغون وار سورولسون؛
آخیریمیز دورولسون،
آلخیش اولسون، ایلاهی.
خاطره می آغ ساخلا،
گۆزلری می ساغ ساخلا،
قوی کئچمیش دن صاباحا
باخیش اولسون، ایلاهی.

باکی-۲۰۲۳

گل

تورباغی سرینه م، گل،
کدری درینه م، گل؛

یوز ایلدن آنری داسان،
مین ایلدن برینه م، گل...
گل، قوش قونان بوداغیق،
ایلک ایز دوشن یولاغیق؛
صاباحلاردان سوراغیق،
سن من سن، من سنه م، گل...
دنیزه م – گمین اوچون،
بوتوو اول – کمیم اوچون؛
سن بای راق اول، سنینچون
یئل اولوب اس نه م، گل!..
باکی-۲۰۲۳

***

(قاریشیق تکنیکالی آغ شعیر)

داغ باشینا یاغدی قار،
یاما جدا گول اوشودو...
بو دونیادا هر نه وار،
قار ایشی، گول ایشی دی...
دئییرلر، بوتون ایلکلر –
هم سئوینجدی هم کدر...
سیزه، ائی، ایلک چیچکلر،
قار چیچی دئمیشدیک...
اؤزگه کیمی وار قیشین؟
او گونشی باتمیشین...
هر قیش ایلک قیش ساییل سین،
اوجاقلاری یان دیرین،
یان دیرین، کول اوشودو...
داغ باشینا دوش دو قار،
اتکده گول اوشودو...
بو دونیادا هر نه وار،
قار ایشی دی، گول ایشی...
قار قیشین گولوشودو...
باکی-۲۰۲۳

***

(قاریشیق تئکنیکالی شعیر)

گئجه لره گونش،

گوندوزلره آی...

سای، ظالم افندیم،

اؤمرومو گل سای...

عشق دولو - سئودایا آج،

بیر کۆرپه نازلی توراج،

اؤمرومو ائندی توراج،

نه «اؤف» دئیریم، نه ده «اوی»...

یاغیش یاغماز گونشه...

کیم دی گله گنشه؟..

اتی می چکمز شیشه،

تنیمی ائیلیر زای...

یاغیش، گونش و هاوا،

هر درده اولسا دوا؛

اوللام داشا دوست، والل،

دئمه، اولدوق نیه تای...

عشق دولو - سئودایا آج،

او کۆرپه نازلی توراج،

اؤمرومو آلدی خراج،

نه «اؤف» دئمه، نه ده «اوی»...

گئجه لره گونش،

گوندوزلره آی...

سای، ظالم افندیم،

عمرومو گل سای...

باکی-۲۰۲۳

شوشا آلیخیشی

شوشادا آچمیشام صاباحی بو گون،

شوشامیزا شوکور، صاباحا شوکور.

دولاشدیم، توخوندوم، گۆردوم-گۆتوردوم،

اؤزومه تاپدیغیم جاوابا شوکور.

اوجادا گۆرموشهم بایراغیمیزی،

اوندان اؤیرنمیشهم نؤوراغیمیزی،

گوندوزو جیلوه لی قوتسالیمیزی،

سیغالا یئتیشن آخشاما شوکور.

یادداشیم اویان دی، ترپن دی لای-لای،

گاه آپیارا اولدوم، گاه دا دولونای...

خانکن دی طرفه بویلاندىم بیر آز،

اوردا چاتاچاغمیز تونقالا شوکور.

اکبر، هر شهرین اؤز گۆزل لیگی،

بورداکی گۆزل لیک دؤز گۆزل لیگی...

داها آرامادیم سؤز گۆزل لیگی،

ایدراکا، ایقبالا، آمالا شوکورا!..

ایول-۲۰۲۳، شوشا

***

«یوز ائو تیکن جننتینی بو دونیادا قازانار» -

ائشیتدیم کی، من یاشایان شهرده

نه زامانمیش بئله اینانچ واریمیش.

او اینانجلا ائولر تیکیب آداملار -

سکسن اولوب، دوخسان اولوب،

یوزو گۆرن اولماییب...

کایناتین جیلوه سی دیر ائله بیل:

اولمور، جننت سیناشیقلا اولماییر... -

اما یئنه او اینانجین ایشیغی

ائو تیکدیریب آداملارا،

ائو تیکدیریر بو گون ده... -

اگر کیمسه بيله-بيله یالان دانیشیب سا دا،

یئنه کیمسه او یالانی بو شهرده یاییب سا،

جننت اولسون مقامی!

منیم گۆزل شهریمده آیری بیر اینانچ دا وار -

دئیر لر کی،

«بیر ائو بیخان

تأسف ائىلمىشەم.
 ازل باش دان بىر سئودى اولمالى دى اينسانين...
 سئويب يئتە بىلمىدېم گلن عمرومە قال سىن...
 ترددود ائىلمىشەم...
 اينسان اوغلو، چىينلرين ايكي گونە يارايار:
 دردلى باشا ياستيق اولار، بىر دە تابوت داشييار...
 تصادف ائىلمىشەم...
 نە كى ياخشىلىق ائتمىشەم – اونوموشام، چوخ شوکور،
 نە ياخشى ليق گۇرموشەم سە – يادداشيم دا گۇرونور...
 تداروك ائىلمىشەم...

۲۰۲۰

حسرتين حكاية سى

ايل ياريم اولموش دو بيز آيرىلالى،
 ايل ياريم دئىيرم، زارافات دئىيل.
 شيطانين قيچىنى سىندىردىق آخىر،
 ايكىمىز دە كۇورك، ايكىمىز دلى...
 بىلمىرم، حسرتى نئجه كئچىرىپ،
 بىلمىرم، او ظالم نە يئىيب-ايچىب؟
 اۇزومە چكىلىپ او آيلار بويو،
 ايچى مى يئمىشيدىم من گىزلىن-گىزلىن.
 بىلىرم، داها چوخ حسرت چكن وار،
 بىلىرم، تئز كوسوب-باريشىب كىم سە.
 سۇز وار: اود دوشدويو يئرى ياندىرار،
 بىزىم ايليارىمىز بس ائدر بىزە...
 دئىيردىم، نە گئىر بوگون اوچون او،
 قىرمىزى مى گئىر، قارامى، آغمى؟
 قاپقارا گئىمىش دى گونو آغ اولموش،
 كمرى، چانتاسى قىپقىرمىزى دى.
 دئىيردىم، ايلك سۇزو نە اولاجاق، نە؟
 سىنەمە سىغمىردى يارىمجان اورك.
 او گل دى،
 من باخدىم،
 ايكىمىز سوسدوق...
 اونوتدوق ايلك سۇزو...
 نە دئىچكدىك؟..
 سونراسى...
 سونراسى «ايتوتو، باغايار باغى»... –
 ائله بىل دونجە ساغوللاشمىشيق...

جهنمى بو دونيادا ساتين آليب
 ائله بىل...
 گل گۇرلىم، يئنه ائولر يىخىلىر...
 جهنمى ساتين آلبىر
 گۇز گۇرەسى
 تانىدىغىمىز آداملار...
 او قارانلىق نيه چكىر آداملارى؟ – بىلمىرم...
 گۇرن، اونلار اۇزلرينى آدادىرلار نە ايله؟..
 يئنه ائولر تىكىلىر،

يئنه يىخىلىر ائولر...
 تىكىن، قارداشلار، تىكىن،
 بلکہ، يوزە چاتمادىنيز،
 جنتت گۇرمدىز، بلکہ...
 اما

ائويىخانين يئرى بل لى
 جهنم سە،
 دئمك،
 ائوتىكنلرى
 اونوتمايىب يارادان...
 ائوينيز يىخىلماسىن...
 باكى-۲۰۲۳

***

نە زامان سا ايشىم قالىب چتىنلردن چتىن دە،
 گۇز گۇرەسى قم قارىشىب ان سونونجو اومى دە،
 توكل ائىلمىشەم...
 اولمادىغىم اوركلرين بويلانمادىم گۇزونه...
 گوز گويه دە باخمادىم هئج – باخدىم دوستون سۇزونه...
 توافوق ائىلمىشەم.
 قىرىق جاما سو تۇكموره، ياش كئچن دن قىرخلارى،
 «بو دونيايا آغىر گلر، بىر قىرىخ قلب حسابى» –
 ترنوم ائىلمىشەم...
 جوشان دنيز، ياتان ساحل... قارىشقانان باليغى
 بىر-بىرىنە روزى قىلىپ... – ندى باشا سالدىغى؟..
 تفككور ائىلمىشەم.
 بىر كۇكلوجه ياشىل آجاج بوداق-بوداق قورويوب،
 كۇلگەسىن دە بۇيويىنلر چىخىب گئدىب، اونودوب...

آه، منیم ایلیاریم یاشادیقاریم،
 آه، منیم هله ده یاشامادیغیم...
 ***
 سن نئجه سویوندون آياقلارینی؟.. -
 آه،
 ائله سویوندون آياقلارینی،
 سانکی سویونماییر، ازلییردین!
 آياقلارین ایسه ارکه لنیردی...
 قوی من تشککورلر اندیم اونلارا،
 سنی منه،
 سنی منه گتیریب...
 وار اولسون، وار اولسون آياقلارینی!
 گۆزلیم آیریلیم آياقلارین دان:
 یثربین، «دوشون»، «دؤیون» آياق...
 آغ آياق، گول آياق، اتیرلی آياق...
 ها یانا باخسام دا، گۆرونن آياق...
 «گوموش توپوغون دا خال، سنه قوربان» -
 هله یوز ایل اۇنجه لر موشفیق بئله یازیردی.
 البت، موشفیق دن اۇنجه،
 البت، اۇنجه دن اۇنجه،
 قادین آياقلارین دان وجده گلنلر اولوب.
 دوشونه بیلیرسن می، دونیانین ایلک قادینی
 ایلک دفعه آياق آچیر،
 یثریگیر بو یئر اوسته -
 قادین آياقلاریلا تانیش اولور تورپاقلار...
 باخ، بلکه ده او واخت دان
 ایشوه، ناز قاریشیدی تورپاغین جانینا دا،
 یقین، اونا گۆره ده
 قاپقارا تورپاقلاردان آغاپاق گوللر چیخیب،
 چیچکلکله ییب یئر اوزو...
 و
 ایلک قادین آددی می
 ایلک کیشییه دوغروی دو... -
 اینسانلیق دوغولوردو...
 بودور،
 مین ایللر سونرا
 سن سن آياق ییه سی،
 قالخیب منه گل می سن.
 گل می سن، خوش گل می سن!..

قوی
 بیرجه دویونجا باخیم اونلارا -
 قوی
 بیر ده، قوی بیر ده باخیم اونلارا...
 «آياق» دندییمیز باشابه لایا.
 آه، هله بارماقلارین،
 آه، رنگلی دیرناقلارین،
 آه، بیر ده توپوقلارین!.. -
 «خال لی، گوموش توپوقلار»...
 بو گون سن صبرسیزن،
 قایغی لیپام بو گون من؛
 تا آدم دن-هووادان
 دؤنوب گلن فیکیرلر
 آياق دا توتور منی...
 سؤیله،
 یئنی سؤز سؤیله
 آياق وئرك کنچی ده...
 ***
 (دوستوم و قارداشیم یول چو اوچون)
 بیر گون، البت، بیر گون
 اولانلار اولمایاجاق،
 اولمایانلار اولاجاق.
 نه قورشون آتدیق بیر کسه،
 نه قورشون آتدیلا، اؤلک؛
 عؤمور دئمهم عؤموره،
 یول بوخسا، جاوان اؤلومه...
 اونسوز دا اولانلار اولمایاجاق،
 اولمایانلار اولاجاق...
 نه قورشون آتدیلا، اؤلک،
 نه قورشون آتدیق بیر کسه؛
 عؤمور دندییم اؤلومه،
 اؤزوم دندییم اؤزومه:
 بوتون عؤمورلر
 اؤلومه آپاریر...
 باخما، هر اؤلونو بیر قوشون آپاریر،
 کییم دونیادان نه گؤتورور؟
 قوی دئسینلر،
 بیر شاعر
 دونیادان قورشون آپاریر...

گۆردوم ھامبېسىن بېر گۆلوشون بۇرجونا يازمىش
بېلدىم كى بېلىر، من ندىن آوارە دانىشىدىم

سۆزگۈن باخشىن آبرى اوجوندىن باشا دۆشدم
افسوس اۇ گۆنومدىكى كى اغيارە دانىشىدىم

حسرت قالاسىندىن آسىلان يۇردە آيلىدىم
يارسىز باش آچان دردىمە، يۇخ چارە دانىشىدىم

مسجد قاپىسىندىن قۇولان بېر دلى يار تىك
كۆنلۈمدە حلال سۆگىنى كقارە دانىشىدىم

اۇز نىسىمە قوربان گندە لى، كۆنلۈمو قىردىم
پۇشمانلىغىمى، دۇغرو خرىدارە دانىشىدىم

عهدىم بىلە دىر جان گندە، جانان آدى قالسىن
اندېمدا قرارى، گلن اقرارە دانىشىدىم

نفسىن اۇدونو، رام اندن ايمان ياشايش دىر
ايمان يازىلان سۆگىنى انظارە دانىشىدىم

ائلمان نە بېلىر، يار ھامى ديوانە لرېن دىر
عقلېن بە يە نىر من سۆزو ديوارە دانىشىدىم

اوروج داداشى (ا.د.ائلمان)

«نە بېلىسىن»

گۆزلىم گۆزلىرى نىن شۇوقونو بېگانە نە بېلىسىن
منە وارلىق بارانىب لار، بونو افسانە نە بېلىسىن

منى بېر نازلى باخشىدان اندېسن چۆللەرە مجنون
يانىرام سۆگى اۇدوندا، دئمە ديوانە نە بېلىسىن

يازىلىب آلنىما، بېر كلمە محبت غزلىندىن
دلى آنلار سۆزومو، سۆگىنى فرزانە نە بېلىسىن

سنى من يۇخلايىرام ھر گئجە - گۆندوز اۆرە يىمدە
دۆلو بېر گنج نھان، قدرىنى ويرانە نە بېلىسىن

دۆلو بېغجام دۇداغىندىن سۆزولن مئى دىرېلىك دىر
قىزىل اولسون يا گۆموشدن، دادى پىمانە نە بېلىسىن

اوروج داداشى (ا.د.ائلمان)

«قالماسىن»

گل گۆزە لىم وفا اۆچون، جان بىلە داردا قالماسىن
سۆگىمىزېن دىر پايىن، وئىرگى غباردا قالماسىن

ساخلاما اولدوزون گۆزون آيدان اوزاقدا انتظار
آچ گۆنە شىن قىزىل ساچىن، سۆگى كىناردا قالماسىن

دىنلە محبتىن ياشىل ماھنىدا اىنجى سۆزلىرىن
كۆنلۈنە يۇل تاپىب، آچان دويغو داماردا قالماسىن

جان بولاغىن خيال قوشو دالغالى گۆى دنيز اوجور
گل يۇل آچاق آخارلىغا، اورتادا-ھاردا قالماسىن

ھىچ گئجە آيلى گۆرگە مېن، ناز باخشىن اونوتمارام
صوبحە قدر اوياق قالان، اۆزگە قراردا قالماسىن

يار سۆزونون ياشىللىغىن، قىش گۆنو صۆلدوران كسىن
آرزى اندە ك گۆزە لىلى، بېردە باھاردا قالماسىن

كۆينە بى آغ اولان بولود، داملا ياغىش دۆشونجە سېن
اۆز ياخاسىندان آسلامىر، آغلاسا زاردا قالماسىن

حسرتە كۆلگە سالدېغىن گۆنلرى يادداشىمدا گۆر
كۆلگە كىمىن گندىن عۆمور، اۇدلو مزاردا قالماسىن

ائلمانا بېر كۆنول يىتتىر، مئى دۆلو مئىلېن آنلاسىن
سۆگىسى اۆزولويون تاپىب، پاسلى عياردا قالماسىن

اوروج داداشى (ا.د.ائلمان)

«دانىشىدىم»

گىزلىن كۆزە رن دردىمى، دلدارە دانىشىدىم
آچدىم اۆرە بېن كۆورە ك اۆزون، يارە دانىشىدىم

صۆنسوز ھىجان مندە اولان وارلىغا سىغىمىر
وئىرسىن اۆرە بېن، من يازىق آشكارە دانىشىدىم

اۆزدمیر آصاف

بیر چشید بیسکویت

سنی گیزله دهجه ایم.

سنی گیزله دهجه ایم، اینان!
 یازدیقلاریمدا، چیزدیقلاریمده، ماهنیلاریمدا،
 سۆزلریمده.
 سن قالاجاقسان، کیمسه بیلمه یه جک،
 و کیمسه لر گۆرمه یه جک سنی،
 یاشایاجاقسان گۆزلریمده.
 سن گۆره جکسن، حیسن ائده جکسن،
 پاریلدایان بیر عشق ایستیلیگی.
 یاتاجاقسان، او یاناجاقسان،
 باخاجاقسان، بنزه میر گلن گونلر کئچنلره،
 دالاجاقسان.
 بیر عشقی آنلاماق،
 بیر یاشام کورلاماق دیر؛
 کورلایاجاقسان.

سنی یاشایاجام، آنلادیلماز.
 یاشایاجام گۆزلریمده.
 گۆزلریمده گیزله دهجه ایم،
 بیر گون، تام آنلاتماغا...
 باخاجاقسان،
 گۆزلریمی یوما جام،
 آنلایاجاقسان...

اۆره ییم مست اولالی، وئرگی مئیندن، سنی ایزلر
 بئله بیر مئیلی اۆرک مئیلینی میخانه نه بیلسین

گئینیب سئوگی دۆنون، یانماغا اولدوقجا هوسلی
 دئمه هیجران اؤدونون ظؤلمونو پروانه نه بیلسین

بۆتون عؤمرومده اینان، ائلمانا تای ساچدا اسیرم
 چکیلیر قلبیمین اۆسته ن، حالیمی شانه نه بیلسین

مظاهیر داشقین

مفتون کۆنول اولماز ملول، گر انتظار اولماسا
 شیدا بولبول فغان تئمز، گول اوسته خار اولماسا
 هر بیر چیچک آچماق ایله، ایل دولانیب یاز اولماز
 بزرمی، چاییر چیمن، فصل بهار اولماسا؟

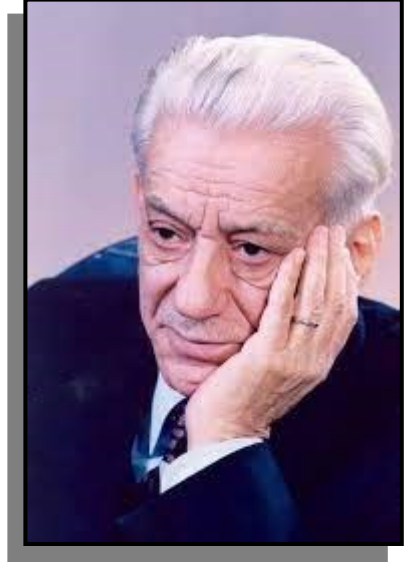
نامرد انسان ذلیل اولسون، تاپماسین درده درمان
 گئچسین گونو ذیللتره، هیجرانلاردا هر زامان
 دوست، دوستوندان آیری دوشمز، اولار خوشبخت مهربان
 آریلقدا خائن، یالتاق، مردم آزار اولماسا

بو دونیادا، اۆلمز یاشار، یاشیلیقلا تمیز آد
 حقسیزلیکدن اوزاق دولان، شنلیگی ائتمه بر باد
 بیر کۆنول کی، تیکمه بیرسن، چالیش ائلمه ناشاد
 عیب ائیلهمز، اگر سنده اختیار، وار اولماسا

سؤیله شاعیر نصیحتی هر آجیدان شیریندن
 چرخ دولانیب باخت یاتاندا قاز قبرینی دریندن
 بیر داشا کی، گوجون دوشمور گل تریتمه پیریندن
 قالدیرماغین موشکول اولار، قولوندا کار اولماسا

من بورسوللو مظاهیرم، چوخدور گناهیم منیم
 بیلمه بیرم باغیشلارمی، عادل پناهیم منیم
 سینم شعر خزینه سی، لعل دیر متاعیم منیم
 هئج کس بیلمز قیامتین، گر خریدار اولماسا.

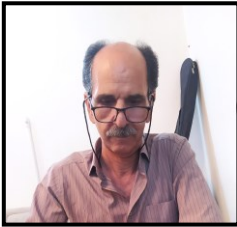
بختیار واهابزاده

گنجیکمه

من همیشه بو گوندن صباحا گۆز تیکمیشم.
 أما اۆزوم-اۆزومله گۆروشه گنجیکمیشم.
 قالاق-قالاق ایشلریم، دیکلریم، ائیشلریم،
 قلمله دوستلوغومدان گۆزین وردیشلریم،
 منی ووران گاه یتره، گاه دا اوچوردو گۆیه.
 گنجیکدیم عؤمروم بویو اۆزومله گۆروشمه یه.
 اضطرابلار ایچینده یوخ اولسام دا واریمدان،
 گنجیکمیشم یاز بویو ایستی گۆز یاشلاریمدان.
 سو وئریب بئجردیگیم بهریمه، باریم،
 گنجیکمیشم ایچیمدن دوغان آرزولاریم.
 گنجیکمیشم حیاتی حیاتیمدان اومماغا،
 گنجیکمیشم ان اوجا، ان موقدس حیستیمین،
 باشینا دولانماغا.
 گنجیکمیشم، چوخونو عذابی بلا بئزدیرن،
 منهسه قاناد وئرن،
 هر غمه یوخ، آلاهیین سئودگی بندهسینه،
 پای کیمی گؤندردیگی او مؤحتشم غمه ده.
 گنجیکمیشم اوزاقدا ملهین عشقیمه ده.
 ماجال دا تاپمامیشام اۆزومله تک قالماغا،
 اۆزومدن کوسدوردوگوم سینیق، قیریق قلبیمی،
 بیر گون اله آلماغا.

واللا، اۆزوم-اۆزومه چاتا بیلیمیرم داها.
 قاچ-توتدو اویناییریق، یول اوزون، اۆز-اۆزومو،
 توتا بیلیمیرم داها.
 او زامان کی، یورولوب چکیلیمر تکلیگه،
 طالعیمله باریشیب ائندیریرم باشیمی،
 آمانسیز گئرجکلیگه.
 چکیرم گوندوزومون، حئسایینی هر گنجه،
 اۆز-اۆزومله گیزیلیجه...
 یانلیش آددیملاریمی درک ائدینجه سونرادان،
 مین بیر عذاب چکیرم.
 دونیایا گلمکده ده دئییه سن گنجیکمیشم...

حیدر عبادی باریش

- گنتمک اییسته بیر سن گل دایانما گنت
 یورو آیقلارین اوزومه گولسون
 گنتمک اییسته بیر سن گل یوبانما گنت
 سویوق الریمدن الین اوزولسون

گنتمک اییسته بیر سن یول آچیق اولسون
 دوشمه سین آی باختین بورانا قارا
 آیرلیق یوللاری اوزون اوزادیر
 آرخابین گنت قویما یول سنی یورا

گیتمک اییسته بیر سن گنریه باخما
 گۆزلمه آرخانجا یول اوسته گلیم
 تکجه بیر ال اوزاد الیندن دوتوم
 سون نفسین آلسین الیندن الیم

گنتمک اییسته بیر سن گنریدن اوزول
 دوغرانسین ایچینده من بولوم بولوم
 سنینله ده یالقیز سانیردیم اوزوم
 نه اولاجاق سنسیز سورماسان گونوم

سندن قالان بوتون خاطره لری
 آرخانجا سو کیمی یولا سپرم
 بیرگون گنری دونسن گویرسین دبییه
 کوچه ده توپراغا یادداشت اکرم

كەنان آیدین اوغلو Kənan Aydınoglu

يانايديم من

سۆز ايچين ده

«بيري آتلاس گئييب گزر قلى شاد،

بيري اؤلر كؤهنه ياماق ايچين ده»

اوستاد آشيق شمشير .

بويلانديقجا بو دونيا يا،

ياتماديم مي گؤز ايچين ده؟ !

هر كس گيزلنى دى، الله،

اؤمرو بويو اؤز ايچين ده .

من ده سيري عالم اولدوم،

نشه اولدوم، ال م اولدوم،

اصلى كيمي كره م اولدوم،

آليشديم مي كؤز ايچين ده؟ !

قير يلا-قير يلا گلديم،

دورولا-دورولا گلديم،

بورولا-بورولا گلديم،

يانايديم من سۆز ايچين ده .

باكي شهري. ۱ نوياير ۲۰۲۳-جو ايل .

شاعرين خيالى داغ باشين دادى

«شمشيرم، اوستاددان آلديم درسي مي،

آتادان ياديگار سۆز باشين دادى.»

اوستاد آشيق شمشير .

بويلانار گونشين دالينجا هر گون،

ياشايار ايلهامين آلينجا هر گون،

يولونو اوبادان سالينجا هر گون،

ايتالو كالوينو

اؤيكوجوك

اويون

بيري شهر وار ايدى، او شهرده هر نه ياساق ايدى.

تكجه چيلينگ آغاج ياساق اولمادىغى اوچون، شهر اهالىسى
گونده بوش واختلاريني چؤللره گنديب چيلينگ آغاج
اوينييرديلار.

بو ياساقلار بيردن-بيره دئييل، ياواش-ياواش و هر زامان
يترلى دليل لرله قويولدوغونا گؤره، هئچ كيمسه گيلئيلينيب
شكايت ائتميردى. بو ياساقلارا اؤيرنشميشديلر.

ايللر كئچدى...

بيري گون شهرين باشچى لارى هر نه يين ياساق اولدوغونو
يئرسيز گؤردولر، جارچى لارى كوچلره گؤندهريب جاماعاتا
اوره كلرى ايسته ديكلرينى انده بيلديكلرينى جار چكديرديلر.

جارچى لار كوچلره، بازارلارا گنديب جار چكديلر:

«آي جاماعات! آي...! بيلين و خبريز اولسون، بوندان بئله
هئچ زاد ياساق دئييل.»

جاماعات بونو ائشيدندن سونرا داغليشيب و يئنه ده
چيلينگ آغاج اويناماغا باشلاديلار.

جارچى لار يئنه ده گليب اعلان ائتديلر:

«باشا دوشورسوز؟ ايندى سيز آزادسيز، اوره ييز نه ايسته بيري،
انده بيلرسيز.»

جاماعات جاواب وئردى: «ئله دير! بيز ده چيلينگ آغاج
اويناييريق.»

جارچى لار جاماعاتين ياساقلاردان اؤنجه گؤردوكلرى
چنشىدلى ايلگينج ايشلرى، يارارلى ايشلرى اونلارا
خاطيرلاتديلار.

جاماعات قولاق آسمادى، چيلينگ آغاج اويونو بوراخماديلار.
جارچى لارين بوتون چابالارى بوشا چيخديقدا، گنديب

شهرين حاكيم لرينه اولوب-كئچنى آنلاتديلار.

حاكيم لر دئديلر: «چتين ايش دئييل! چيلينگ آغاجى ياساق
اندهريك.»

بونو ائشيدن جاماعات عوصيان ائتدى، شهرين بوتون
حاكيم لريني اؤلدوردولر،

سونرا قايديب يئنه ده چيلينگ آغاج اويونو باشلاديلار .

چنوين: سۆز كانالى

@a_z_soz

@SheirOcagi

یوخسوللاشماق ایستدیم من .
بو اولو وطنه، الله،
اوغوللاشماق ایستدیم من .

اؤتوب کئچن سؤزویله ده،
نیفرت دولو گؤزویله ده،
بو دونیانین اؤزویله ده،
«ساغوللاشماق» ایستدیم من .

سئودی می اؤندرین منی؟!
جهبهیه گؤندرین منی،
ناغیلا دؤندرین منی،
ناغیلاشماق ایستدیم من .

باکی شهری. ۷ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

آنام تبریزیم، تبریزیم!

سرحد چکدی روس دا، فارس دا،
تاریخی بونا شاهید ایمیش .
عمرو بویو عشقین ایله،
یانام تبریزیم، تبریزیم!
قاققیداشان دورنالار وار،
حسرت قالار جانیمیزدا .
گؤلرین دن اوچوب، گلن،
سونام تبریزیم، تبریزیم!

دونیا دولانار باشینا،
عومور قیسا گورونمزمی؟!
اولولری دیریلدن ده،
حضرت عیسی گورونمزمی؟!
توری-سینا داغین دا دا،
حضرت موسا گورونمزمی؟!
زومرود قوشوتک من داغا،
قونام تبریزیم، تبریزیم!

باسیب باغریما بو سحر
آنم، سنی قوجاقلایم .
شهریاردان اوزو بری،
کیتاب تکی واراقلایم .
گؤزل گونلرین عشقینه،
من حیاتی قاباقلایم .
گل باشینا سیغال چکیم،
آنم تبریزیم، تبریزیم!

باکی شهری. ۸ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

علی ده اوزوتک ساغ باشین دادی .
بیر آز دا دولوبدو گوزو بولودتک،
سن چنی، دومانی بورالاردان چک،
آرزولار دیل آچار، نازلانار چیچک،
یئریین آیاغی تاغ باشین دادی .

کۆرپتک یورویوب و چاتمایین سیز،
داش آتیب کونلونو قاناتمایین سیز،
بو انلدن آیبیدی، اویاتمایین سیز،
شاعرین خیالی داغ باشین دادی .

باکی شهری. ۳ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

اللهدان باشقا دوستو یوخ

« بیزه پؤرک یئتتی یین،

اؤیر ده بیر لوقماسی یوخ.»

خالق شاعری بختیار واهابزاده.

گؤی ده اوچان بن دنین می،
قلبین آچان بن دنین می،
اوروج توتان بن دنین می،
سؤیله گؤرک سن «پوستو» یوخ؟!!

زمی بیچیلن مجلس ده،
بؤیوک کیچیلن مجلس ده،
شراب ایچیلن مجلس ده،
دوستلارین دامی توستو یوخ؟!!

قول یاشار «قو» دونیادا دا،
ال-اوزون یو دونیادا دا،
شاعرین بو دونیادا دا،
اللهدان باشقا دوستو یوخ .

باکی شهری. ۵ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

ناغیلاشماق ایستدیم من

«بؤیوک زفرلریله،
ناغیلاشان میللتیم.»

خالق شاعری بختیار واهابزاده .

مقدس قلم عشقینه،

جننتی آختارما گل

اورک کیمی یاشا، جوش،
گۆزلره نغمه قوش،
بدخاهلار ایچین ده خوش،
نیتتی آختارما گل .

ان گۆزل بیر آد اولسان،
خوش گونلره شاد اولسان،
یاد ایچین ده یاد اولسان،
اولفتی آختارما گل .

بیر همدهمی وار اومرون،
سئوینج، قمی وار اومرون،
جهنمی وار اومرون،
جننتی آختارما گل .

باکی شهری. ۱۳ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

میصر اعلار

مقدس قلم تکی سیردیشیم دا وار یینه،
سیغال چکمز باشیما، دوتیا منیم، انی الله !

گل سنومه دونیانی سن آلدانا-آلدانا قالسان،
دوغرو، یالان آراسین دا قالمیشام چاشباش دا اوزوم .

اوستونه توز قونان دا زومرود تکی اوچمادیم کی،
واراقلادیم اومرومو من یازیلمايان کیتاب کیمی .

شیرینین گوزونده اووسون، لنیلینین قلبینده کدر،
قلمین عشقینه گرک داغ دا یارام فرهاد تکی .

باکی شهری. ۱۴ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

بو دونیا-یاتماق یئریمیش

دان یئری سؤکولنده ده،
گونشتک باتماق یئریمیش .

قوللارین موبارک، دونیا !

سولئیماندان یاد یگارسان،
یوللارین موبارک، دونیا !
یئتیملره اوزانماقیان،
قوللارین موبارک، دونیا !
شیرین-شیرین ودله دولو،
دیللرین موبارک، دونیا !
یاشیلباسی سوناسی اوچان،
گؤلرین موبارک، دونیا !
اول-آخیر اومرو بویو،
قوللارین موبارک، دونیا !

باکی شهری. ۹ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

منیم اوچون شعر لر ده

منیم اوچون شعر لر ده،
دوغولمایان نغمه لر دی.
اوخونمایان نغمه لر ده،
یازیلمایان کلمه لر دی.

باکی شهری. ۱۱ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

بیخبریک هر دفعه اوزوموزدن، ایلاهی !

کرامتین سیغمادی دونیانین اووجونا دا،
بیخبریک هر دفعه اوزوموزدن، ایلاهی !
قارا بولدلاری و آسیلان پرده لری،
اوزون چکه بیلرسن گوزوموزدن، ایلاهی !
قیلینج کسر مین باشی، دیل آنلاماز نادانلار،
کوسن ده اولمایای دی سوزوموزدن، ایلاهی !

باکی شهری. ۱۲ نوایبر ۲۰۲۳-جو ایل .

اوجاگی سؤنمهین پیر دونیاسیندا،
چاققالین گوزونده شیر دونیاسیندا،
دویونو آچیلماز سیرر دونیاسیندا،
من روحدان، بدنن نئجه ال چکیم؟!

قارتالتک زیروهللی اوجا داغلارین،
قلبی می اوخشایان قوجا داغلارین،
لایلالار سؤیلهین هوجا داغلارین،
دؤشونو امندن نئجه ال چکیم؟!

بولبوله دؤنموشم، نغمه اوخودوم،
دونیا گلیمیشم، دونن یوخویدوم،
گوللرین عشقینه چیچک قوخودوم،
بو سنهللی چمندن نئجه ال چکیم؟!

کؤنول آیریلماز کی، اوبادان، ائلدن،
شاعر ایلهام آلماز سیاه بیر تئلدن؟!
نغمه لر قوشما گل نازلانان گولدن،
مقدس وطندن نئجه ال چکیم؟!

باکی شهری. ۱۸ نوایر ۲۰۲۳-جو ایل .

سن بیزیمسن، آذربایجان!

ابدی یادداشا کؤچن،
سن سؤزومسن، آذربایجان!
شانلی تاریخه یازیلان،
سن ایزیمسن، آذربایجان!

ناخیرمیش گئری هوی لانان،
کؤرپه لر ایمیش نازلانان،
دونیا هر گون بوی لانان،
سن گوزومسن، آذربایجان!

سؤنمهین اوجاغم کیمی،
مقدس تورپاغم کیمی،
اوچرنگلی بایراغم کیمی،
سن بیزیمسن، آذربایجان!

باکی شهری. ۲۰ نوایر ۲۰۲۳-جو ایل .

آرزولارین چین اولاندا،
مورادا چاتماق یئریمیش .

اییلنده اولارسان قول،
سن اوزونو آرا و بول،
اینساف یوخکن وار، دؤولت، پول،
اوزگه یه آتماق یئریمیش .

اوز قلبینی شیطانامی،
مرد یورومز میدانامی؟!
قوشولاسان دؤورانامی،
دونیا می ساتماق یئریمیش!

آچیلمازمی دویون مو قالیب؟!
داغلاردا دا اونمو قالیب؟!
سون منزله گون مو قالیب؟!
بو دونیا-یاتماق یئریمیش .

باکی شهری. ۱۵-۱۴ نوایر ۲۰۲۳-جو ایل .

من شاعر سایلمیشام

دنیزده قاغاییلار اوچاندا آیلمیشام،
قله مه ساریلان دان من شاعر سایلمیشام .
اؤمروم-گونوم شعیرله کئچنده اولموشام شاد،
دورنالار قاققیدلداشار دوغمالار اولاندا یاد .
باپاتییا دؤنه جک یاشانیلان آنیم دا،
گؤزلرین عشقینه دورولاجاق قانیم دا .
گونشی سئوه-سئوه آیا ائلمدیم ناز،
قلبیمده دوغولان وار-بیری شعیری، بیری ساز .

باکی شهری. ۱۷ نوایر ۲۰۲۳-جو ایل .

مقدس وطندن نئجه ال چکیم؟

«بیر یاندا بولبولر، چیچکلی باغلار،
من بو تاماشادان نئجه ال چکیم؟»
میکاییل موشفیق .

علی جباری

بیوگرافی

آتام ، رشید ین اوغلو احمد جباری ، موغانین حاجی خوجالی طایفاسینین قره گوژ تیره سین دن دیر اوردان گلیب خیاوون (مشگین شهر) ین ، اهر چایلا ، قارا سویون بیر- بیرله قووشان یئرده اهر چایین قیراغیندا سارخانلی آددا بیر کندیده آنام ، گولستانلا سئویشیب ائولنیبیدیر.

من کیملیکده ، لطفعلی،عائیله آراسیندا ، علی ، ادبیاتدا ، خالق آراسیندا علی جباری (علی معلیم) آدیلا، ۱۳۴۵- ده ، دوردونجو اوشاق اولراق ، سارخانلی کندیده دونیایا گلمیشم . آنجاق اوزامانین فیکیریله ، سرباز آپارماسینلار دئییه، اوچ ایل بویوک آلیبلار، کیملیگیده دوغوم گونوم - ۱۳۴۲/۷/۱ - یازیلیبیدیر . یوخسولوق الیندن ۱۳۵۴- دون پاییزیندا ، قیرو آیینین (آبانین) اون دوردو، سارخانلی دان کؤچوب تبریزه گلدیک . ایشله مکله ۱۲ باش عائیله نی ساخلادیق . بیر شعریمده دئمیشم

ازل گؤندن بو دونیایا گلنده
اؤزون منه وئردی نیشان یوخسوللوق
ها ایسته دیم بلکه الیندن قاچام
اولدو منه مونیس هرآن یوخسوللوق

آنا تک یاتمادی منی گؤزدلی
هاری گئتدیم ایزلیمی ایزلدی
بیردردیمی لاپ چوخالیدیب یوزلدی
ائتمه دی بیر درده درمان یوخسوللوق

بوراحمادی بیر آلمی الیندن
هرنه دئدیم اینجیمه دی دیلیمدن
ترپشنده بیر داش سالدی بئلیمدن
اولدو آییق بیر نگهبان یوخسوللوق

هئچ گنیمه دیم اوندان بیر نوع لباسی
هرآن توتدوم تازا دردلدن یاسی
هرزمان ائله دیم بیر زاد سووداسی
اوندادا تنز وئردی زیان یوخسوللوق

یول آختاردیم بلکه الیندن قاچام
قارانلیغا شاید بیر ایشیق آچام
ثروت اوچون منده بیر الم ساچام
توتدو یولو ائتدی پئشمان یوخسوللوق

ازلدن بوش ساخلادی تاباغیمی
هربیر ایشده تنز آلدی قاباغیمی
قوجاقلادیم قملی دیز آباغیمی
اولدو منی دالی سالان یوخسوللوق

منده بیر اینسانام دولتلیه تای
نه دن اولدو بو یوخسوللوق منه پای
علی سنده پول یئرینه دردی سای
دئه سن ائتدین منی نالان یوخسوللوق

۵ قارداشلاریملا بیرلیکده ایشله ییب ائو آلدیق . گوندوزلر ایشلیدیم ، گئجه لر تبریزین باهارخییوانیندا قطران گلزار،شیخ شمس ،پاسارگاد ، مدرسه لرینده درس اوخودوم آخشام ساعات ۶- دا ایشدن چیخیب ، مدرسه یه گئدیپ ،ساعات ۱۰ دا ائوه قاییداردیم. بیر تیکه چؤرک یئیب بیر ساحات اؤز درسلریمه باخیب سونرا جیب خرچیمله آلدیغیم کیتابلاری اوخویاردیم کیتاب اوخوماق ، یامان داد وئردی .

گئنه سحر ۷- ده دوروب ایشه گئندردیک .
۵ ایلده سگگیزینجی کیلاسینا قدردرس اوخودوم.
ازل گؤندن قویدولار فرش توخییام
ناچار اولدوم گئجه لر درس اوخویام

۱۳۶۰ - دا ، آماده خدمت ایسته ییب ، دای منی درسه یازمادیلار. ها یالواردیم دا ۹-۱ ، یازمادیلار. بیر ایل مدرسه سیز قالاندان سونرا ۱۳۶۱/۰۴/۱۵ سرباز گئتدیم
۲ ایل باتی دا ،پاوه ، نوسود آدلی منطقه ده ایران وعراق ساواشیندا بی سیمچی اولراق جبهه ده قالدیم.

اۋز ائوئيمده جمعە لرى اذربايجانى رقص كىلاسى قويوب
جاوانلار رقص اۋرگتديك

اۋز دىليمىزده درس اوخوماق اوچون دىل اوستادىم رضا
عالى نين ،اۋيرتمنلىگيله اۋز ائوئيمده كىلاس قويدوم .

دىله گۆره پورفسور زهتابى نين كىتابلارنى چوخ
اوخوياندىن سونرا دكتور صديق ، دكتور فيض الهى ، گليب
بىزدن امتحان آليپ ۱۲ نفر سيناقدان گنجىب قبول اولدو .
منده ۱۹ نومريله دكتور صديق ، دكتور فيض الهى ، رحمت
ليك اوستاد شيدا نين ، تعييد ايمضاسيلا اۋز دىليمىزىن
مدركىنى آلدىم .

اوندان سونرا ياواش - ياواش درس دئمكه باشلادىم ،
اۋرنديكلىرىمى ماراقليلار اۋرتدىم .

۱۳۸۹- دا ، منى نئچه اۋرنجيمله اۋز ائوئيمده توتوقلايب
زندانا سالدىلار .

۱۳۹۲- ۱۳۹۵-ده گئنه ده توتوقلايب زندانا گئتدىم ،
زندانادا وطن دردنى چاتديرماغا چاليشيردىم ،
اۋرنديكلىرىمى درس دئيردىم .

اورانىندا سورغو سوالين گوردوم ، آنجاق ديز چؤكمه دن
وطن دردنى اۋزومله داشيدىم .

اوردا - بوردا ائولرده كىلاس قويوب اكثرىت دانىشگاه
اۋيرنجى لرينه درس دئيشم .

فيس بوكدا (آنا دىل - اوپرتيم) آدلى صفحه مده ،
تئلكرامدا ، سورغو ، جاوابلا ، دىليمىزى اۋيرتديمگه
چاليشيرام

گؤنلر اولوب ، تبريزده بيرگئجه ده ۳-۴ توپا گئديب ،
مفته ، پولسوز شعر دئيب

اغل دردنى ، وطن دردنى ، آچيق ، ساده دىلده (آنا
دىلده مدرسه ، ائشيديرسن دىيم بابك ، ائله بابك ،
دوشونجه لى اينسان ، بؤله جىيم من ، خوجالى قيرغىنى
، اويانگىنان اذربايجان ، آى وطن ، شاعير ، اشيق ، زلزله ،
باھاليق ، جئھيز ، حاجيلار ، شاخسى ، تيريز ، هاييمىز ...)
اغلين اوره گى ايسته ين ، آنجاق دئيه بيلمديگى سؤزلىرى
، من دئيب قولاقلا چاتديريب ، ائليمدن - خالقىمدان
آلقيش آلميشام .

سسە چئوريلميش كاميل توركو قرآنى ،

۶۷- دانا اۋز شعرلرىمدن

۷۰- دانا خالق ماھنيسىنى بوردا كى اۋز
موغنليرىمىزىن سسىله .

سربازلىغى قورتارماق همان اوزامانين دىيله منى تئز
اۋلندىرلر ياشام چتينيلىگى داھا قويمادى درسىن آردىن
توتام .

۱۳۶۸- دن كاشى ، داش ، دوزمك ايشينه اوز گتيردىم .
۱۳۷۷- نين اسفند آيينين اوچونده حيات يولداشيم
عميم قىزى دونيادان گئديب ، منى ۴ اوشاقين اينده تك
قويدو .

۱۳۷۸- ده ناچارلىقدان ، بيرقىزىمى ، اوچ اوغومو ،
آنا ، آنا تاپشيريپ باكى يا ايشله مكه گئتدىم .

۲ ايل باكىدا چاليشدىم آرا سيرا گليب اوشاقلار باش
ووروب ائو خرچلرني وئردىم ، ايكي ايلدن سونرا قايدىب
اوشاقلاريملا بيرليكه عباسى خىياوانيندا ، اۋز ائوئيمىزده
ياشايرىق .

ازلدىن كىتاب اوخوماغا اۋزليكله تورك ادبياتينا چوخ
ماراقلدىم چاليشاردىم هر مطلبدن (ادبياتدا ده ده قورقود ،
صابير ، معجز ، شهريار ، سهند ، ... تاريخى ، مذهبي ،
سياسى ، ادبى ، مکتب لرى ، معلومات عمومىنى ، رمان ...)
اوخويام .

ايك شعريمى جبهه ده يازدىم آنجاق آردىن توتمادىم .
۱۳۷۰ باشلادىم داوملى اولاراق (كلاسيك ، اۋز
قاليبىمىزده ، باشاردىقجا يئنى ، مدرنين ايزى اولان دىلده ،
فيكىرده ، (سمبولىستى ، فورماليستى دىلده يوخ) ، عام
مللتله راحت ايلگى قورماق اوچون ، ساده دىلده
شعريازماغا . شعرى تگجه آماج (اينجه صنعت اينجه
صنعت اوچون) يوخ ، آراجدا (ايزاردا) گوردوم .

من شعرين گؤزليگىنى (ائستتتيگىنى) ساده ليكده ، ائل
دردىن دئمكده ، كسه بير يول اولماقدا گوردوم .

ازل گوندىن ائل دردى ، وطن دردى ، منيم دردىم
اولوبدور . او دردلى شعريمه داشيميشام
وطن دردى دئيلن يئره جان آتاردىم .

انجمن ادبى تبريزده ، اذربايجان دردنى دئمگه بيزه
امكان وئرمه ديلر .

۱۳۸۵- ده نئچه يولداشيملا اۋز ائوئيمده ساز ، سؤز
اوجاغى ، انجمنى نين تملين قويدوم .

انجمنى ياشاتماق اوچون چوخ - چوخ عذابلار چكيميشم .
نئچه يئرلردن سورغولار چكيلميشم . شوکور اولسون آلاھا
انجمن هله ده ياشاير .

ده يرلى دوستوم مرتضى نقى پورون هنر يارديميله بير
سى دى ده يئرله شديريب
اوندان ۱۵۰۰۰ مين سى دى يه ووروب ياتان ائلى
آييلتماق اوچون مفتة ميللته وئريب ياميشام .
آذربايجانين اڪثريت كندلرينه ، شهرلرينه خالق
شعرلريمى ، سسيميزى چاتديرماق اوچون اليندن گلنى
اسيرگه مه ييب لر.

چوخ ساغ اولسونلار خالقيميزى ، ائليميزى ، اولار مندن
چوخ چاليشيب چوخ يايبلار. بوائليميزين گوجيله سسيم
مرزلرى ياريب چوخلو آيرى اؤلکه لره گئديب چاتيبيدير .

تبريز

على ميسبولارين فيكرين ايزله سن
حاج مهدي نين ائوين دور تميزله سن
انجمن غيبي گلسين گؤزله سن
مللته شوراوخو سوسدالتما تبريز
آجليغا دؤزريك ، دا ياتما تبريز

دوزدور واردير سنه چوخ تور توخويان
چوخ ايگيدين وار اولومدن قوخمويان
فريدون تك دارا مئيدان اوخويان
گولويستان باغيني اونوتما تبريز
دار آغاجى دئيبير ، دا ياتما تبريز

شاهگؤلون شاهليقدان گؤرسدير نيشان
آرخانا عينالى داياق هر زمان
اركين ، گؤى مجيدين ، بازار ، كنديوان
هامميسى دئيبيرلر يوباتما تبريز
گؤرست بيرده اؤزو ، دا ياتما تبريز

چوخلو داهى لرى بارا گتيردين
روشديه نى ، مبعينى يئتيردين
شهريارى قوجاغيندا بيتيردين
قوچاق شاعيرلرى آغلتما تبريز
قانان لار درد چكير ، دا ياتما تبريز

دانيشدى باغچابانلا لال لا ، كارلار
سنده چوخ دانيشيب سازيلا ، تارلار
اوستادسليمى دن چوخ ياديكارلار
آيريليق ماهنى سين اوزاتما تبريز
دور ويصال واختيدير ، دا ياتما تبريز

رشيديه بيليم يوردو آچگينان
منليگينين بايراغيني ساچگينان
شاه اسماعيل داليسى جان قاچگينان
بالا اوجالت يادى اوجالتما تبريز
تانيتدير هامميبيا ، دا ياتما تبريز

تاريخين دولودور دئوريملريله
گئنه آتلانگينان ، دا ياتما تبريز
گؤرست ولقانينين آتيشلاريني
انتظار گؤزلرى بويلاتما تبرى
پاتلاييش واختيدير ، دا ياتما تبريز

ستارخاين سنده گول له آتيدير
پيشورين زيندانلاردا ياتيبيدير
مللى حوكومتى خالقين داديبدير
دادين آغيزلاردا تورشاتما تبريز
ياشات اوگؤنلرى ، دا ياتما تبريز

خيابانى جسارتين هارايبلا
ثقة السلام تك دوشمنى زايلا
زهتابى نين يازيلارين دور يايلا
يئنى فيكرى اوجالت ترد ائتمه تبريز
معجز نه قدر دئدى ، دا ياتما تبريز

بيليرسن مى توركون گؤزو سنده دير
بابك اوغلو گزن ايزى سنده دير
مين لر بابك ايندى اؤزو سنده دير
اويياقلارى داها يوخلاتما تبريز
آلگينان حقيقينى ، دا ياتما تبريز

میلاددان چوخ قاباق گلیبدير آدين
ده ده م قورقود اولوب سنين اوستادين
ديلي ديري ساخدير ناغيل فريادين
نچه داستان ديري قالير داي آشيقي

يانيق کرمينی چالدي عدالت
چنگیزله ، زولفیه ائديبلر همت
اورگيلا چالينير سازدا هم ساعت
قاتماقلا موسيقي اولماز زاي آشيقي

بئش تومن پول اوچون سينديرما سازي
تورک خالقين گنجميشين دئير آوازي
بو سيلاحدان قورخور شاهلارلا قاضي
بو سيلاحا آزدير اولان تاي آشيقي

بابام بوسازيلا گلين گتيريب
کيملر چاليب بونو بيزه يئتيريب
نچه ميليون تويلار يولا اوتوروب
مبارکدي هر چالديغين توي آشيقي

من علي ده ائلين شاعير اوغلييام
ازل گوندن ساز سسينه باغلييام
وطنيم ساوالان اوجا داغلييام
کچر کنديميزدن اهر چاي آشيقي

دای قوجاليرام

يازيني ياخيندان گوز تار گورنده
اوندا ايناديم كي داي قوجاليرام
گوزومون قاباغين تورلار هورنده
اوندا اينانديم كي داي قوجاليرام

فلک داد پاييمدان وئردی آجيمي
هر آن ايتميش گوردوم اوز آماجيمي
آغارميش گورنده قارا ساچيمي
اوندا اينانديم كي داي قوجاليرام

بيرينجي شهرسن ساخلا آديني
اوزگورلوگون گورست بيزه داديني
بالان علي چکير هاي فرياديني
ايگيدلرين گوزون ايسلاتما تبريز
قورتار بيزي قمدن ، دا ياتما تبريز

آشيقي

دائيشدير سيننده ده ده مين سازين
تاريخدن کولتوردن دئسين ياي آشيقي
قيش آلميش کونلومه گتير شن يازي
بيليم کملیگيمي منده آي آشيقي

هاوالاردان دولو اتك جنبله
ديوان مجلسي گتير اووله
ديليندن ده يرلي دوررولر گله
بؤيوك خزينه دن سال بير هاي آشيقي

قمدن چوخدور سئون ديلقم هاواني
ساري تئل ساغالدار خسته اينساني
چوخ تائيشدير سازلا ائلي اوباني
ساز ، سوز اولسه گلر ياددان ياي آشيقي

شسلي داين ساز آلاندا اينه
تعريف دئه تورک ديلي اوغوز ائلينه
بؤيوك شاعيردن سوز آل ديلينه
ديلين اولسون اوخ تک سوزه ياي آشيقي

چال اوخو سازيندا يوزلر هاواني
بوتون شيكسته ني بيرده اورفاني
کور اوغلو سسييله دولان هرياني
تورک ائلينده قوچاقلاري ساي آشيقي

سن چالگينان گوزل بير ائل هاواسين
ساز سسيندن اورك تاپير داواسين
قوي ساز يولا سالسين ائلين توي ، ياسين
منصوريده آغلا سن هاي هاي آشيقي

يازىغ اولسون

اكبر رضايى مولان (سسيز) اردشير اوغلو

اولدوزلارا باخمايانا
گنجه آيا گوندوز گونه
گوزل باخيش ياپمايانا
قيشين سويوخ شاختاسيني دادمايانا

يازىغ اولسون
داغا چوله چيخمايانا
يارپيز چايين داغ دوشونده دادمايانا
كهليك اوتو توهلوجه ني ييغمايانا
داش ديبينده پندير چورك سوفراسيني آچمايانا

يازىغ اولسون
پالچيغلارا باتمايان
دره بويو بوم بوز سويادونمايانا
آغاج آلتى قيش گونونده كۆلگه له نن
بير دووشانى هولمايانا

يازىغ اولسون
يازدا گوزل اوتلاقلارى ، قيشلاقلارى يايلاقلارى
يادا سارى زمى لرى ، سون باهاردا يارباقلارى
قيشدا قارى ، شاختا بوران قاسيرغانى
باشامايان اينسانلارا

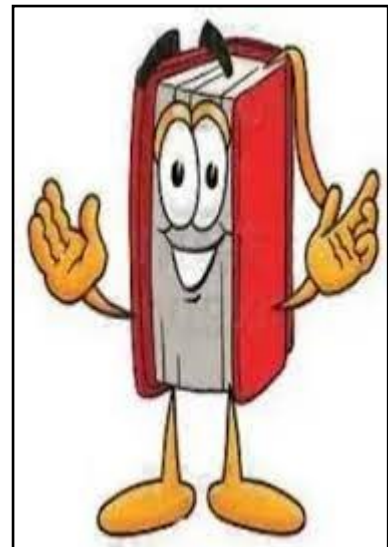
دونىادا ياشاماق سانكى اويوندى
اورك هر بير دردى بيخجاق سئويندى
يوككوشو چيخاندا يامان دؤيوندو
اوندا اينانديم كى داي قوجاليرام

دورمه مى خيردالديب تيكه يئينده
پالتاريمي ياواش - ياواش گئينده
ايلك نوه م منه ده ده دئينده
اوندا اينانديم كى داي قوجاليرام

چوخ يئرده صبريمله فلگى اودوم
چاليشديم چوخ قاجديم دردى اونوتدوم
بيرى داغى چيخاندا ديزيمي توتدوم
اوندا اينانديم كى داي قوجاليرام

يئنيلمز گؤرسديم درده اوزومو
دئيه رديم اينسانين اولادوزومو
بزيينده بو آغ توكلر اوزومو
اوندا اينانديم كى داي قوجاليرام

حيله گوردوم على ظاليم باشيندا
دئديم اودولمارام اونون آشيندا
او واخكى دينمه ديم ظولمون قارشيندا
اوندا اينانديم كى داي قوجاليرام

حیات گلیب داد دوز وئره اینسانلارین دونیاسینا
یازیغ اولسون یاشامایان اینسانلارا

یازیغ اولسون
گۆزومده کی بو سئوگینی صداقتی
اوره بیمده ، ایچیمده کی محبتی
عؤمور بویو یاشادیغیم شرافتی
الدن گلن باجاردیغیم سخاوتی
گۆروب دویان ، آما اونو قانمایانا
دگرلی بیر حیات کیمی سانمایانا

یازیغ اولسون
دوشونجه نین بازارینی کاساد ائدن
دوز یوللارا آیری باخیب آیری گئدن
نامرد اولان آدمالارا

یازیغ اولسون
کیمسه سیزین قاپیسینی چالمایانا
اینسانلارا سئوگی سایغی یاممایانا
اومانلاری اومدورانا
صادق اولان اینسانلاری قودوردانا

یازیغ اولسون
آجی قاتان بو دوورانا ، دوستو آتیپ قاچانلارا
بو کؤنلومده یئری قالان ، گۆزدن ایتن اینسانلارا
محبتدن واختسیز سولان
اوره ییمن تئلیرینی قیران یولان
دویغوسوزجا یولداش اولان
تانیش اولان یاد یاشایان اینسالارا

یازیغ اولسون
حیاتینا دادی دوزو قاتمایانا
سئوگی سایغی دوشونجه نین یایمایانا
اللی اللی پنچوو پنچوو
قارا چایدان اوجاق باشی ، اودون چایی دادمایانا

یازیغ اولسون
محبتین دادین دویوب ، دویدورمایان اینسانلارا
چوخ پای آلیب ، باشقاسینا پای وئرمه ین اینسانلارا
سئوگی سایغی یوللارینا ، اوره یینی اویدورمایان
یولداشلیغین دادین دادیب ، دادیزدیرماز اولانلارا
یازیغ اولسون اینسانلیغی قانمازلارا

یازیغ اولسون
زحمتلرین آلوونا آلیشمایان
گله جه یی خوش گۆرمه ین
دوست تانیشا محبتله قاریشمایان
سئومک ایچین باشقاسیلا یاریشمایان
باجاریقسیز آدمالارا ، اینسانلارا

یازیغ اولسون
منی مندن آلان ، سونرا ساتان ، آنانادا
حیاتینا سونسوز آجی قاتانادا
سئومک ایچین بو دونیایا گلیمیشیک بیز
یازیغ اولسون سئوگیسنی قانمایانا آتانادا

یازیغ اولسون
قارالتی لار دونیاسینا،
گئجه اولسون یادا گوندوز
اورک اولسون یاداکی گۆز
صحبت اولسون یاداکی سۆز
قارانلیقلار دونیاسینا یازیغ اولسون

یازیغ اولسون
یاشامایان ، یاشاماغی باچارمایان آدمالارا
اورکلری پارچالایان و سیندیران آدمالارا

یازیغ اولسون
حیات بویو بورون توشون توتانلارا
باشقالارا طعنه نهمت وورانلارا
حیات سانما گلیب تکجه اینسانلارین تام یاسینا

Xudafərin

Türkçə - Farsca

Aralıq 2023 - İL 21 - SAY 219 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGI)

[http://www. Khudafarin.ir](http://www.Khudafarin.ir)

<https://t.me/xudafarindargisi>

XOCALI FACİƏSİ

Xocalı

Ressam : *Gülnarə Məmmədova*